

Univerzita Karlova v Praze
Fakulta humanitních studií

Katedra sociální a kulturní ekologie

LETS go?

Lokální systémy výměnného obchodu a jejich přínos pro lokální
komunity a jejich rozvoj v České republice

MAGISTERSKÁ DIPLOMOVÁ PRÁCE

Autorka: *Bc. Šárka Bartůšková*

Vedoucí práce: *PhDr. Ivan Rynda*

Horní Pěna, květen 2007

Prohlašuji, že jsem magisterskou diplomovou práci vypracovala samostatně s použitím uvedených pramenů a literatury.

V Praze, 14.5. 2007

Bc. Šárka Bartůšková

Děkuji všem zpovídaným za ochotu, spolupráci a odvahu zkoušet nové cesty, panu doktorovi Ryndovi za vedení, podporu a přátelství a moji rodině a přátelům, kteří mě podrželi, když bylo nejhůř.

Obsah:

1. Úvod.....	6
2. Teoretická část.....	8
2.1. Ekologie peněz.....	8
2.1.1. Peníze a jejich vliv.....	10
2.1.2. Budiž peníze – tvorba peněz a jejich vliv na člověka a společnost.....	13
2.1.2 . a Tvorba národních měn.....	13
2.1.2. b Tvorba lokálních měn.....	19
2.2. Jiné komunitní měny.....	22
2.2.1. Časové banky.....	23
2.2.2. Hodinové systémy.....	24
2.3. Lokální systémy výměnného obchodu.....	25
2.3.1. Historie LETS.....	25
2.3.2. Co je to LETS?.....	26
2.3.3. Základní předpoklady fungování LETS.....	26
2.3.4. LETS ve světě a ve Střední Evropě.....	30
2.3.5. Program „ Green Money“ v Maďarsku.....	31
2.3.6. LETS a daně.....	34
3. Metodologie diplomové práce.....	35
3.1. Průběh výzkumu.....	36
3.2. Metoda zakotvené teorie.....	36
3.3. Vlastní výzkum.....	39
4. Praktická část.....	40
4.1. LETS v Česku a na Slovensku-základní charakteristika.....	41
4.1.1. Pražský LETS – „Pojďme si pomáhat“.....	42

4.1.2. Brněnský LETS – „Rozlet“.....	44
4.1.3. Českobudějovický LETS – „Letokruh“.....	45
4.1.4. LETS Lunária – Jindřichovice pod Smrkem.....	46
4.1.5. Bratislavský LETS – „Svojpomoc“.....	47
4.1.6. Bratislavský LETS – „Studnička“.....	49
4.2. Organizace LETS.....	52
4.2.1. Ustanovení centra LETS a způsob komunikace.....	52
4.2.2. Získávání peněz na pokrytí nákladů.....	55
4.2.3. Získávání nových členů.....	58
4.2.4. Setkávání a společné akce.....	61
4.2.5. Vedení LETS– kolik lidí ve vedení?.....	64
4.3. Lidé v LETS.....	65
4.3.1. Česko-Slovensko „někde mezi“.....	66
4.3.2. LETS jsem já? Vliv vedoucích členů na podobu systému.....	68
4.3.3. LETS jsme my – členové systémů.....	75
4.3.4. Pasivita a její příčiny a důsledky.....	78
5. Závěr.....	82
6. Bibliografie.....	86
7. Anotace.....	88

1. Úvod

Člověk vstoupil do nového tisíciletí, ale i do zcela nové etapy své historie. Ať už dnešní době budeme říkat postmoderní nebo globalizovaná, zdá se, že systém založený na euro-americkém modelu volného trhu a nekončícím ekonomickém růstu začíná mít značné trhliny. Přestává být schopen řešit vznikající problémy globálního rozsahu.

V současné době individualismu člověk přestává chápat své okolí a důvěřovat ve svou schopnost něco měnit a řídit svůj život což je umocněno zpřetrhanými vazbami k tradicím, půdě a kořenům.

Ekonomika, její růst i peníze samotné jsou neoddiskutovatelným motorem lidského rozvoje v posledních několika desetiletích. Jen málokdo si uvědomuje, jakou roli pro společnost peníze hrály a hrají. Ovlivňují naše životy na úrovni globální i lokální. Určujícím měřítkem současnosti se stal ekonomický růst a peníze se staly více cílem než prostředkem.

Centrálně řízená společnost, jejíž blahobyt se měří růstem HDP (hrubý národní produkt), nemá podle mě šanci vyřešit narůstající globální problémy životního prostředí, chudobu zemí Jihu a vrůstající problémy, spojené s nezaměstnaností, cestou neustálého ekonomického růstu.

Na poli mezinárodní politiky byly učiněny velké kroky ke změně, uzavřeny mnohé dohody a vytčeny různé cíle. Principem trvale udržitelného rozvoje však nejsou jen opatření seshora, stojící často jen na ekonomickém pilíři udržitelného rozvoje. Zásadní podle mě je i pilíř společenský a lidský. Změny by měly vycházet ze snahy o návrat k člověku jako k jedinci, který rozhoduje a ovlivňuje svůj život. Nejde tu jen o změnu systému, ale i o změnu v samé podstatě našich hodnot, o postavení každého jednotlivce a o jeho vztah k práci a komunitě jejíž je součástí. Je třeba vědomě a rychle hledat alternativy, které by „zalátaly systémové díry“.

V globalizovaném světě nabývají pojmy *globální – státní – regionální – místní* odlišného obsahu a jiných způsobů provázání a vztahů.

Místní soběstačnost je jedním z nástrojů trvale udržitelného rozvoje, ale i ona si hledá alternativní prostředky vyjádření v prostředí, které je ohraničené participací a budováním společenství na jedné straně a trhem na straně druhé.

Moje diplomová práce si dává za cíl popsat a zhodnotit přínosy jedné takové alternativy. Jsou jí lokální systémy výměnného obchodu, tzv. LETS (z anglického **L**ocal **E**xchange **T**rading **S**ystems).

LETS se staly v různých zemích oblíbenou doplňkovou měnou s významným přínosem pro místní ekonomiku. Jsou jednou z možností, kamínkem do mozaiky tvořící trvale udržitelný rozvoj. Nemají ambice nahrazovat národní měnu, ale spíše ji doplňovat tam, kde současné tržní mechanismy špatně hledají řešení. Napomáhají tvorbě sociální sítě a vztahů, místní soběstačnosti a podporují vznik lokálních komunit.

V České republice jsou LETS systémy, z hlediska celkové ekonomiky, okrajovou záležitostí, ale přesto tady vzniklo několik skupin, které tuto myšlenku pojaly za svou a uvedlo ji do reality. Máme tu tedy socio-ekonomický jev, který v České republice dosud nebyl komplexně popsán.

Cílem mojí práce je popsat tento jev co možná v největší šíři cestou kvalitativního výzkumu a metodou zakotvené teorie (grounded theory). Snažila jsem se na základě nestandardizovaných a polostandardizovaných rozhovorů s koordinátory jednotlivých skupin, zjistit co nejvíce informací o jednotlivých systémech v České republice a porovnat je v jejich rozmanitosti.

Pokusila jsem se pochopit a popsat vznik, historii a problémy českých LETS systémů a jejich vliv na kvalitu života, tvorbu lokálních komunit, sociálních vazeb i jejich ekonomický přínos. Hledala jsem podobnosti a odlišnosti, které by mi pomohly vyřešit otázky, které postupně vycházely z výzkumu.

Od počátku jsem k Českým LETS přistupovala otevřeně jako k novému fenoménu a snažila jsem se ho obsáhnout komplexně v jeho rozmanitosti. Výsledky a otázky vzešlé z výzkumu byly mnohdy překvapivé a to mě přimělo přidat za název mé diplomové práce otazník. Dá se tedy o českých lokálních měnových systémech říci LETS go?

2. Teoretická část

Lokální systémy výměnného obchodu (Local Exchange Trade Systems, dále jen LETS) jsou systémy doplňkových měn, které se zdaleka netýkají jen peněz. Dalo by se říci, že jsou to ekonomické systémy s lidskou tváří. Peníze, které v nich kolují, jsou vytvořené a kontrolované místními lidmi – jejich uživateli, ne v zastoupení a ne institucemi, které chtějí mít z této činnosti zisk nebo které zajišťují služby společnosti jako celku.

Rčení „Jaký si to uděláš, takový to máš“ vystihuje proces tvorby, kvalitu systémů a podobu těchto peněz. Ať už se jim říká „žaludy“, „letničky“ nebo jinak, jsou tyto peníze obrazem lidí, kteří je stvořili. Mohou být pomocným nástrojem cesty k místní soběstačnosti a ke znovuobjevení lidského potenciálu jednotlivce, který je součástí společenství a prostředí, kterému rozumí a může se aktivně podílet na jeho fungování.

LETS mohou tvořit základ lokální ekonomiky a obchodu, lokální soběstačnosti a místních společenství. Někdy se také nazývají „kruh pomoci“. Tyto vlastnosti jim dávají potenciál být doplňkovou alternativou současného globálního ekonomického systému, efektivní na lokální a regionální úrovni. Regionální rozvojová politika využívající LETS je blízká principům trvale udržitelného rozvoje (dále jen TUR).

Než se dostanu k popisu samotných systémů LETS, ráda bych díl teoretické části věnovala rozboru základních témat, na kterých lokální peněžní systémy stojí, a uvedla je v souvislost s fungováním současného ekonomického systému volného trhu a národních měn.

LETS jsou postavené na pojmech člověk, práce, peníze, lokální ekonomika, komunita a lokální soběstačnost. Následující kapitola je snahou o propojení těchto termínů do souvislostí a jednoho celku.

2.1. Ekologie peněz

Vypůjčila jsem si pro název této kapitoly pojem a myšlenku „ekologie peněz“, ze stejnojmenné knihy Richarda Douthwaita, protože při studiu textů k teoretické části diplomové práce jsem zjistila, že peníze jsou a po tisíciletí byly součástí lidské kultury v mnoha jejích různých podobách a mají velký vliv na jejich vývoj.

Peníze, jako základ globální ekonomiky a trhu a jako hlavní motor ekonomického růstu, jsou v současné době také jedním ze zdrojů globálních problémů. Budu je vnímat jako komplexní jev a v přeneseném slova smyslu jako organismus, který ovlivňuje své

prostředí a je součástí celé řady vztahů s ním. Pokusím se tedy v následujících podkapitolách nahlédnout do těchto vztahů a popsat ty, které považuji za významné vzhledem k tématu své práce.

Důkazem značného vlivu peněz na podobu společnosti je i naše vlastní kultura a ekonomický systém. R. Douthwaite píše, že:

„...potencionálně existuje mnoho rozdílných typů peněz a každý typ může ovlivňovat ekonomiku, lidskou společnost a přírodní prostředí jiným způsobem.“ (Douthwaite 2001: 8)

V historii i v současnosti najdeme příklady různých typů peněžních systémů, které pracují na velmi odlišných zásadách než jsou zásady systému, který známe ze současnosti. Způsob, jímž jsou peníze v dané společnosti vytvářené a spravované, má hluboký vliv na hodnoty a vztahy uvnitř této společnosti a naopak, podoba této společnosti se odráží v jejím pojetí peněz. (Lietaer 2001: 16)

Planetárně kompetičně nejsilnější se stala naše, euro-americká, kultura, a její ekonomický systém, který za poměrně krátkou dobu zásadně ovlivnil světový ekonomický systém směrem ke globální *ekonomické* monokultuře, která však, stejně jako monokulturní pole, podléhá snadněji kolapsům a jejich následky pak ovlivňují celé pole globální kultury, globální ekonomiku i společnost.

Příkladem může být poměrně nedávný kolaps ekonomického systému v Argentině, který podnítil vznik jednoho z největších systémů doplňkových měn na světě, co se týče prostorového dosahu i celkového množství peněz, které jím protéká. (Douthwaite 2001: 36, North 2005: 5)

Téma mojí práce a výzkumu patří do oblasti ekonomie, ale jeho základem je člověk, společenství a důraz na kvalitu života. I já na ně nahlížím hlavně ze sociologického pohledu. Přesto se nevyhnu, a vyhnout se nechci, popisu některých zásadních ekonomických termínů. Cesta k nalezení a popsání výhod, nevýhod a možností LETS, oproti klasickému tržnímu systému a tradičním měnám, u mne tedy povede mimo jiné přes pochopení a uvedení do souvislostí pojmů jako jsou peníze (jejich vznik, vývoj a tvorba), lokální a globální ekonomika a trh, úrok, ekonomický růst a jiné.

2.1.1. Peníze a jejich vliv

Hned na úvod této podkapitoly bych chtěla položit dvě otázky.

1. Co jsou to peníze?

2. Co dává penězům jejich hodnotu?

Na první otázku lze odpovědět různými způsoby. Jednak ústy klasické peněžní ekonomie

„Peníze lze chápat jako aktivum, které je ve společnosti všemi subjekty přijímáno při placení za zboží a služby nebo při úhradě dluhu.“ (Revenda 2000: 22)

Nebo pomocí Marxových ekonomických teorií, kde autor penězům přidělil tyto funkce:

- platidlo
- vyjádření hodnoty
- prostředek směny
- zboží samo o sobě (pro spekulace)
- thesaurus – kapitál

V tradičnějším pojetí, vycházejícím z jejich funkce směnného prostředku, jim lze uznat i jiné aspekty než pouze obchodní.

Vývoj peněžních systémů vždy závisel na potřebách společnosti. Podobně jako určité další prvky v civilizacích jsou peníze mnohem starobylejší institucí, než se často domníváme a měly pro jednotlivé společnosti mnohem větší význam než jako pouhé platidlo.

První rolí peněz byl symbol a všechny prvotní symboly souvisely s náboženskými pojmy. Během historie prakticky každá společnost propůjčila své měně nějaké tajemné posvátné kvality. (Leitaer 2003: 42)

Dokonce jedno z prvních písem na světě vzniklo na základě potřeby zapisovat peněžní transakce. Jak píše autor knihy Babylon:

„Peníze jsou naším nejstarším informačním systémem – dokonce psaní bylo vynalezeno v Mezopotámii jako metoda účetnictví.“ (Oates 1979: 25)

V mezopotámské epoše bylo platebním prostředkem obilí. Kromě obilí měly peníze v historii rozličné formy a velikosti. Od indonéských mušlí a monumentálních kamenných kol YAP (Leitaer 2003: 42, Douthwaite 2001: 31–34) přes měděné nádoby a vlněné

příkrývky některých indiánských kmenů Severní Ameriky (Mauss 1999: 61–74) až po zlato, čaj, sůl nebo hedvábí.

„Ještě v nedávné historii byla platidla zároveň bohatstvím, znaky bohatství, směnnými i platebními prostředky a také věcmi, které je nutno dávat, potažmo ničit. Byla také zástavami, spjatými s osobami, které je používají a které tyto zástavy zavazují. Na druhé straně už sloužila jako peněžní znak. Lidé měli zájem je vydávat, aby mohli opět vlastnit další a proměnit je za zboží nebo služby, které se znovu promění v platidla.“ (Mauss 1999: 145)

Do současnosti se vyvinuly v takřka neviditelné a virtuální podobě. Z kovových mincí z drahých kovů se proměnily v moderní peníze, které mají formu nezajištěných papírů, bankovních kreditů a počítačových účtů a jsou symbolickou reprezentací hodnoty, stvořené jako pomoc při získávání a směně skutečného bohatství. (Meyer 2001)

Peníze nebo obecněji platidla se dají charakterizovat i dosahem jejich platnosti. Tímto se dostávám ke druhé otázce. Co tedy dává penězům jejich hodnotu?

Je to jejich akceptovatelnost ostatními lidmi. Ochota přijmout dané platidlo jako prostředek směny. (Douthwaite 2001: 10) Peníze nejsou věc a jsou jako dohoda platné jen v okruhu dané komunity. Takovou komunitou může být jak lokální, tak i celá globální komunita (např. americký dolar, zlato nebo ropa jsou globálními platidly).

„Kdykoli nějaká komunita akceptuje měnu, mlčky říká i to, kdo v ní má v rukou moc. Když byli u moci kněží, vydávaly peníze chrámy, když vládli králové, vydávali peníze oni. V průmyslovém věku se ideálem moci staly národní státy takže začaly být dominantní národní měny. Nyní, když národní státy ztrácejí svoji moc, vznikají měny, které nemají se státem nic společného.“ (Lietaer 2003: 49)

Jak už jsem se zmínila výše, náš současný ekonomický systém není zdaleka jedinou formou ekonomického systému, který se v historii lidstva vyvinul, spíše naopak. Ačkoli zaujal monopolní postavení, je vlastně oproti většině ostatních netradiční. Také tu není zdaleka tak dlouho, jak se nám může zdát.

„Teprve naše západní společnosti, v době zcela nedávné, udělaly z člověka „ekonomického živočicha“. Člověk byl velmi dlouhou dobu něčím jiným a není tomu tak dávno, co se stal strojem vybaveným počítadlem.“ (Mauss 1999: 148)

Ačkoli ekonomiky domorodých národů často považujeme za primitivní, stojí na stejném základu, ze kterého se vyvinul náš ekonomický systém. Tímto základem je ekonomika

daru, jako základ pro budování společenství, bohatství a hodnot. A k těmto základům se teď, mimo jiné v rámci doplňkových měn, vracíme při hledání řešení současných problémů. V minulosti měly všechny úspěšné společnosti systémy, ve kterých lidé pracovali jeden pro druhého a pro komunitu bez intervence peněz.

Jak popisuje Marcel Mauss ve své knize Esej o daru:

„Značná část naší morálky i našeho života tkví v téže atmosféře daru, směsici závazku a dobrovolnosti.“ (Mauss 1999: 133)

Ekonomiky založené na výměně darů předcházely tržním ekonomikám. Existovalo několik úspěšných civilizací založených na netržním ekonomickém systému daru, které měly značný plošný rozsah a vliv.

„Princip výměny darů byl vlastní společností, jež překonaly fázi „totálních závazků“ (od klanu ke klanu, od rodiny k rodině) a zatím se ještě nedopracovaly k čistě individuální smlouvě, k trhu, kde obíhají peníze, k prodeji v pravém smyslu toho slova a zvláště pak k pojmu ceny vyjádřené v penězích.“ (Mauss 1999: 98)

V zásadě nebyly tyto dary ani dobrovolné, ani skutečně nezištné. Vesměs šlo o protislužby, kterými se mají oplatit různé služby a věci, ale které též měly utužit výhodná spojení nebo naopak vytvořit nový závazek.

Za tímto principem však nemusíme chodit do daleké minulosti. Ještě než se zlepšil dopravní systém a peníze byly široce dostupné, měli lidé potencionální nadbytek volného času. Pro nadbytečnou zemědělskou nebo řemeslnou produkci neexistoval trh a tak část svého volného času věnovali sousedské výpomoci, kterou považovali za jakousi banku v přesvědčení, že pokud to budou potřebovat, ostatní jim také pomůžou. (Douthwaite 2001: 31)

V antice byla ekonomika daru překonána jako zastaralá, příliš nejistá, nákladná a okázalá. Stala se neslučitelnou s rozvojem trhu, obchodu a výroby. Vyvinuly se různé peněžní systémy, které naší současné civilizaci umožnily rozlišovat mezi závazkem a plněním za úplatu na jedné straně a darem na straně druhé. (Mauss 1999: 112)

V západní kultuře je od konce 20. stol. převažující hodnotovou orientací individualismus. Podle předpokladů liberálních ekonomických teorií prospívá egoistické tržní chování jednotlivce a jeho soupeření s ostatními nejen jemu samotnému, ale také společnosti jako celku. (Nekvasil 2000: 172)

Neekonomičnost se stala v současnosti vlastností, kterou je třeba eliminovat. Hlavně z praktických důvodů tedy potlačuje náš současný tržní systém řadu kvalitativních

rozdílů, jež měly pro člověka a pro společnost zásadní význam a nyní nedostávají možnost se projevit. (Schumacher 2000: 46).

Podle ekonomické teorie je neekonomické to, z čeho neplyne dostatečný zisk ve formě peněz. Cestou této teorie jsme však došli do slepé uličky současného systému, který je založen na efektivitě, úroku a ekonomickém růstu bez ohledu na kvalitu života a stav životního prostředí. Podle B. Lietaera je:

„Peněžní systém začarovaným kruhem, který vyžaduje stálý ekonomický růst, i když reálná životní úroveň stagnuje. Úroková míra určuje, jaká musí být průměrná úroveň růstu, abychom zůstali na stejném místě“ (Lietaer 2003: 58)

Rozdíl mezi současnými národními měnami a měnami ekonomiky daru potažmo doplňkovými měnami je hlavně kvalitativní. Současné peníze prostě „jsou“ a musí vznikat bez ohledu na člověka, který jimi krmí otesánka – ekonomický růst, aby nenastal globální kolaps. Je to kromě jiného i tím, jak současné peníze vznikají, kdo je kontroluje a jaká je jim přikládána hodnota.

2.1.2. Budiž peníze – tvorba peněz a její vliv na člověka a společnost

V této podkapitole se budu věnovat samotné tvorbě peněz a z ní vyplývajících souvislostí a vlivu na člověka. Tvorba národních měn a tvorba lokálních měn jsou velmi odlišné procesy. Pokusím se tyto dva procesy porovnat pomocí několika otázek.

Otázky, které jsem si položila, jsou:

- 1. Kdo tvoří peníze?**
- 2. Jak je tvoří?**
- 3. Kdy je tvoří?**
- 4. Jaký má takto nastavený peněžní systém vliv na kvalitu života jedince?**
- 5. Je takto nastavený systém slučitelný s principy trvale udržitelného rozvoje?**

2.1.2. a Tvorba národních měn

1. Kdo tvoří peníze?

Překvapivě většinu běžné národní měny produkují komerční banky. Takovéto nastavení dělá z bankovních systémů jednu z nejvíce centralizovaných institucí naší ekonomiky. (Swann, Witt 1995) Centralizovaný bankovní systém je jednou z hlavních překážek posílení regionálních ekonomik a komunit. (Henderson 2006) Nemůže vytvořit správné množství peněz pro lokální regiony.

L. D. Solomon k tomu dodává:

„Centrální systém tvoří celkovou hladinu fondů, které mohou být přínosné pro regiony zažívající ekonomický boom, ale neadekvátní pro regiony v ekonomické stagnaci nebo depresi. Každý region nebo město má odlišný charakter, který ho odlišuje od jiných regionů a měst.“ (Solomon 1996: 101)

Tvůrcem peněz není tedy ani vláda (panovník), jak tomu bylo v minulosti, ani národní banka, která pouze řídí rozsah činnosti komerčních bank a určuje povinnou peněžní rezervu, kterou banky musí mít v hotovosti. Národní banka půjčuje bankám prostředky za úrokovou míru, která je základem úrokových měr, za které si banky půjčují peníze mezi sebou a svým zákazníkům. Tato míra samozřejmě určuje, kolik si zákazníci půjčují od bank a tedy i výšku peněžní zásoby. (Douthwaite 2001: 15–18)

2. Jak je tvoří?

Moderní banky vytvářejí peníze tím, že poskytují víc úvěrů než je jejich rezerva v hotovosti. (Begg 1997: 375) Jinak řečeno, komerční banky tvoří peníze poskytováním půjček za které se platí úrok. Dá se tedy říct, že většina národní měny, která obíhá v ekonomickém systému, je postavena na penězích, které si někdo půjčil, zadlužil se a splácí z nich úrok.

Lidé běžně používají depozitní peníze, které banka vytvořila na jejich účtech a které z nich můžou vybírat. Jde o tzv. „fiat“ peníze, tedy o peníze vytvořené z ničeho na základě bankovního dluhu a za platbu úroků (Lietaer 2003: 51)

3. Kdy je tvoří?

R. Douthwaite na tuto otázku odpovídá takto: *„Když existuje poptávka po půjčkách s úrokovými mírami vyššími než je míra, za kterou si banky můžou půjčit z centrální banky.“* (Douthwaite 2001: 18) Peníze zanikají ve chvíli, kdy dlužníci získají dostatek prostředků na splacení svých půjček a vloží je do banky. Tyto peníze budou k dispozici jiným lidem až teprve, když je banka znovu půjčí. Zásoba peněz se tedy zmenší. V důsledku toho si lidé musí brát nové půjčky, aby množství peněz v oběhu zůstalo stejné.

Podle B. Meyera je základní množství peněz tvořeno ve stejnou chvíli jako půjčka. Jedinou cestou jak zvýšit množství peněz je udělat větší dluh. Poptávka po penězích musí růst exponenciálně, aby pokryla vzniklé dluhy. To je ale nemožné, protože v závislosti na úvěru dluh poroste vždycky rychleji než množství peněz poskytovaných bankami. Žijeme v ekonomice dluhu, kde většina naší aktivity padne na splácení tohoto

dluhu. Čím víc naše ekonomika expanduje, tím větší je břemeno našich dluhů. (Meyer 2001)

4. Jaký má takto nastavený peněžní systém vliv na kvalitu života jedince?

Podle E. J. Mishana se projevuje rostoucí nesoulad mezi vedlejšími důsledky ekonomického růstu a představami člověka o dobrém a kvalitním životě. Ukazuje, že ekonomický růst se svými požadavky i důsledky těmto představám nejenže neblíží, nýbrž stále více nás od nich vzdaluje. (Keller 1997)

Peněžní systém, v němž je tvorba peněz a růst postavený na úroku, má několik důsledků. Jedním z nich je to, že nepřímo povzbuzuje soutěživost mezi účastníky systému.

Nedostatek, jenž je nevyhnutelný pro fungování systému, který tvoří peníze na základě bankovního dluhu, lidi nutí, aby mezi sebou soupeřili o peníze, které nebyly vytvořeny a když se jim to nepodaří, trestá je bankrotem. (Douthwaite 2001: 19).

Přestože je, podle J. Kellera

„...jistá hladina soupeřivosti ve společnosti žádoucí, neboť je projevem volnosti, iniciativy a svobody, měla by být omezena jistými morálními, zvykovými a legislativními zákony. (Keller 1997: 54)

Konkurenční boj v tržním prostředí, kde nejsou přístup ke zdrojům a příležitosti spravedlivě rozděleny, ovlivňuje kvalitu života jedince i společnosti, které je součástí. Náš systém vyžaduje stálý ekonomický růst dokonce i tehdy, když při něm skutečná životní úroveň stagnuje a zákony se tomu přizpůsobují.

Jestliže je neekonomické to, co nepřináší dostatečný zisk ve formě peněz, potom není překvapivé, že se systém snaží snížit co nejvíce náklady na produkci. Ekonomický růst bez růstu zaměstnanosti už je pak logickým důsledkem tohoto snižování. Problémy spojené s nezaměstnaností jsou jedním z jevů, se kterým se už teď řada států musí potýkat a které mají značný vliv na kvalitu života jedince.

„Stále větší vrstva nezaměstnaných čelí tzv. ekonomické bezvýznamnosti a ta vyústuje do stále silnějšího přesvědčení, že ve společnosti pro ně není místo.“ (Lietaer 2001: 132)

Lidé se odjakživa ztotožňovali se svým zaměstnáním a pokud ho ztrácejí, potýkají se nejen s existenciálními problémy, ale musí hledat i nové způsoby sebeidentifikace. Práce a vztahy, které se při ní rodí, jsou vedle rodiny skutečným základem společnosti. Člověk byl také z velké části ochuzen o typ práce, který mu nejvíc vyhovuje – o práci

užitečnou, využívající ruce i hlavu, a získal spoustu práce fragmentované, z níž ho většina vůbec netěší (Schumacher 1999: 39)

E. F. Schumacher klasifikuje vliv současného ekonomického systému na člověka i tak, že individualismus, který byl institucionalizován trhem, zbavuje lidi zodpovědnosti. Kupující ani prodávající nezodpovídají za nic jiného než každý sám za sebe. (Schumacher 2000: 45)

To sice znamená velké zjednodušení podnikání, ale zároveň potlačení řady zásadních kvalitativních vztahů, jež mají pro člověka i společnost zásadní význam.

Ekonomický systém volného trhu, tak jak se vyvíjí od 19. století, přinesl obrovský hospodářský růst a možnosti k rozvoji. Naboural však klasické komunitní vazby a dovedl nás směrem k současné globální a zároveň atomizované společnosti, kde křivka ekonomického růstu měřená pomocí hrubého národního produktu (dále jen HDP) a křivka kvality života dospěly k decouplingu – vzájemnému oddělení.

Tento jev už dávno není ničím novým a možná i proto přestává být měřítko HDP jako ukazatel kvality lidského života dostačující. Zakladatel hlubinné ekologie A. Naess komentuje běžné ekonomické ukazatele takto:

„Ukazatelé ekonomického růstu měří pouze stupeň horečnatosti lidských aktivit bez ohledu na smysl a na vztah k celkové lidské spokojenosti. Není proto na místě nahlížet na tento ukazatel jako na indikátor Hrubé národní kvality života, Hrubé národní radosti, Hrubého národního štěstí či Hrubé národní dokonalosti.“ (Naess 1996: 112)

Nově zaváděné indikátory jako je Index lidského rozvoje (Human Development Index) nebo ekologická stopa ukazují, že udržitelná cesta k rovnováze by mimo jiné měla stát na soběstačných jedincích, lokálních komunitách a ekonomických peněžních systémech, které zohledňují kvalitu života a životního prostředí.

5. Je takto nastavený ekonomický systém slučitelný s principy trvale udržitelného rozvoje?

Odpověď na tuto otázku do značné míry vyplývá z předchozích odpovědí. Středobodem ekonomie by měla být udržitelnost. (Schumacher 2000, Witt, Lindstrom 2004). Současný ekonomický systém není trvale udržitelný a narušuje stabilitu všech čtyř pilířů trvalé udržitelnosti, tak jak je definuje sociální ekolog I. Rynda, tedy ekonomický, environmentální, sociální i lidský. (Rynda 2000)

Z hlediska *ekonomického pilíře TUR* tvorba peněz na základě dluhu tvoří systém od základu nestabilní. Díky způsobu, jakým jsou peníze přiváděné do oběhu, máme

ekonomický systém, který musí ustavičně růst, nebo zvyšovat objem peněz bez ohledu na životní prostředí i kvalitu života člověka.

Tento trend ale nelze udržet do nekonečna, protože v uzavřeném systému konečných zdrojů není kvantitativní růst trvale možný.¹ Opaku by, podle citátu Kennetha E. Bouldinga, věřil jen blázen nebo ekonom.

„Pokud chceme budovat udržitelný ekonomický systém, který by fungoval bez neobnovitelného využívání sociálních a přírodních zdrojů, potřebných na jeho fungování, potom je velmi důležité nejdřív zrušit systém zásobování penězi, který, pokud se mu neumožní neustálý růst a zvyšování objemu, tak zkolabuje. Trvalá udržitelnost potřebuje systém nabídky peněz, který může fungovat, i když se růst zastaví.“
(Douthwaite 2001: 23)

Environmentální pilíř TUR je narušován současnými neudržitelnými globálními trendy, které vedou ke ztrátě biodiverzity a vyčerpání zdrojů. (Henderson 2006) Globální problémy životního prostředí vyjmenovávat nebudu, protože jsou obecně známé a nejsou předmětem mé práce.

Myšlenka neoliberální teorie volného trhu, který by se měl o vše postarat, nefunguje z několika důvodů a jakýkoli z nich je dostatečným důvodem k předběžné opatrnosti a přehodnocení současného nastavení. I kdyby se podařilo ocenit živou přírodu skrz čočky peněz, od deštných pralesů po vzduch, který dýcháme, narazíme na limity nosné kapacity prostředí, které se už teď jen s obtížemi vyrovnává s přetížením způsobeným náročností globálního ekonomického systému.

Společenský pilíř TUR by měl být tvořen stabilními společenstvy lidí, institucemi a procesy na všech úrovních lokální – regionální – globální, které povedou:

„...k vytvoření otevřené liberální občanské společnosti, založené na principu subsidiarity a participace.“ (Rynda 2000: 32)

Současné nastavení ekonomického systému vede spíše k potlačování rozmanitosti na lokální a regionální úrovni. Peníze, které se vytvářejí mimo společenstva, ve kterých se používají, oslabují místní soběstačnost a tím i stabilitu. Samotný trh k tomuto oslabení přispívá tím, že jen obtížně oceňuje aktivity, které se nedají započítat do HDP, a svým nastavením směřem k ekonomické efektivnosti a zisku.

¹ „Nekonečný růst libovolného typu je neudržitelný v prostředí konečných zdrojů.“ (Studie kritických environmentálních problémů [SCEP], Massachusettský technologický institut 1972)

„Zatímco z hlediska environmentálních dopadů je soběstačnost zpravidla přínosem (šetří především výdaje na transport, který představuje jednu z ekologicky nejnáročnějších činností), z hlediska trhu je každá soběstačnost ztrátou. Aktivita v zaměstnání jsou hodnoceny výše než aktivity v domácnosti, výroba pro export výše než výroba pro vnitřní trh, výroba pro celostátní trh výše než výroba pro trh lokální.“ (Keller 1997: 159)

Lidský pilíř TUR by měl být postaven na plnění základních potřeb každého člověka, kterými jsou potrava, oděv, přístřeší, teplo a *bezpečí* – pocit jistoty, že mi někdo pomůže, když to potřebuji, ale taky vědomí, že někdo potřebuje mne, že jsem pro někoho dobrý. (Rynda nepublikováno)²

Navzdory obrovskému hospodářskému růstu průmyslových zemí, se nepodařilo vymýtit chudobu, nemoci a s nimi související problémy zemí geopolitického Jihu a naplnit základní potřeby jejich obyvatel. Nemusíme však chodit až k rozvojovým zemím, abychom zjistili, že se křivka kvality života ani ve vyspělých euroamerických zemích neshoduje s křivkou ekonomického růstu.

Západní (post)moderní člověk ztrácí pocit bezpečí a jistoty a cítí se vykořeněný, což souvisí i se ztrátou tradičních společenství a pocitu vlastní nedůležitosti.

Jak už jsem uvedla výše, jedním z velkých krumpáčů k podkopání lidské důstojnosti je ztráta smysluplné práce. B. Lietaer odlišuje kvalitativně významy slov *zaměstnání* a *práce*.

Zaměstnání chápe jako synonymum pracovního místa – věc, kterou je třeba udělat z povinnosti, něco udělat za mzdu, a práci jako činnost, která je prováděna kvůli ní samé, pro potěšení vyplývající z dávání nebo pro „zájem o věc“ vyjádřené v samotné aktivitě. (Lietaer 2003: 122)

Jen menšina lidí má to štěstí vykonávat uspokojivou práci, kde můžou sledovat počátek i konec svého jednání a velká část lidí je zaměstnána pod úrovní svého dosaženého vzdělání.

Také podle Durkheima je naivní se domnívat, že neustálé zvyšování materiální spotřeby povede k neustálému zvyšování spokojenosti všech vrstev. (Keller 1997: 50)

² Zdrojem jsou přednášky Sociální ekologie na FHS UK, ZS 2004

2.1.2 b Tvorba lokálních měn

1. Kdo tvoří peníze?

V LETS jsou to jejich členové. Výhodou doplňkové měny je, že není nedostatková. Jakmile se lidé dohodnou na obchodu, měna je okamžitě k dispozici. Protože si měnu tvoří sami účastníci při každé transakci, je v oběhu vždycky takové množství, které je potřeba. (Lietaer 2003: 152)

LETS jsou buď zakládány skupinou lidí, která disponuje časem, ale má málo národní měny, aby mohla uspokojovat svoje požadavky (Douthwaite 2001: 35) nebo LETS začíná malou skupinou podobně smýšlejících lidí a idealistů, kteří chtějí vyzkoušet myšlenku uvést do reality. (Meyer 2001). K zakládání systémů, na základě myšlenky, vedou různé morální pohnutky.

„Některé důvody jsou hlavně environmentální, zatímco jiné chtějí rozvinout antikapitalistickou formu práce a živobytí sdílenou lokálními lidmi.“ (North 1999: 70)

Takto vzniklé lokální měny jsou založené na důvěře. Měna je tak silná, jaká je vzájemná důvěra lidí jeden k druhému. (Swann, Witt 1995)

2. Jak je tvoří?

Členové LETS vytvářejí kupní sílu tím, že se zadlužují. Jde o systém tzv. vzájemných zápočtů. Záporné zůstatky však nejsou zatíženy žádným úrokem.

Když se systém rozbíhá, všichni jeho účastníci mají na účtu nulu. Po první obchodní transakci se stav na účtu člena, který vykonal první platbu stává minusový, a účet člena, který poskytl zboží nebo službu za tuto platbu, se zvyšuje o stejnou sumu. Člen s kladným zůstatkem ho může utratit u jiných členů, zatímco člen se záporným zůstatkem bude muset poskytnout zboží nebo službu někomu jinému v rámci systému, aby dosáhl nulového stavu nebo kladného zůstatku.

3. Kdy je tvoří?

V systémech LETS se peníze tvoří vždycky, když si některý člen přeje obchodování a členové LETS mu to dovolí, tedy pokud jeho účet není zatížen takovým dluhem, že už další transakci nejsou ochotni akceptovat nebo ztratí jejich důvěru.

„Jakmile se lidé dohodnou na obchodu, měna je okamžitě k dispozici. Zůstatky nejsou zatíženy žádnými úroky a informace o individuálních nevyrovnaných dluzích nebo stavech účtů mají k dispozici všichni účastníci, takže zde funguje samoregulační systém k prevenci zneužívání systému.“ (Lietaer 2003: 152)

4. Jaký má takto nastavený peněžní systém vliv na kvalitu života jedince?

Důležitým rysem lokálních systémů je to, že jedinec má šanci ovlivňovat jejich chod, vstupovat a vystupovat z nich podle své potřeby a uplatnit v nich práci, která je pro běžný trh těžko ocenitelná nebo získat výrobky a služby, na které nemá dostatek běžné měny. LETS umožňují transakce a směny, které by jinak neproběhly, což vede k zintenzivnění ekonomické aktivity a ke spravedlivějšímu rozdělení bohatství v rámci komunity.

Na rozdíl od klasického barteru (přímá výměna služeb nebo zboží mezi dvěma lidmi), lokální měny fungují na principu spojování lidí do sítě. Uživatelé lokálních měn nezávisle na jejich hodnotě zjišťují, že jsou zapojováni do místních vztahů a struktur. Struktura je nastavená tak, že zde vždycky budou lidé, kteří budou chtít utratit lokální měnu s jinými, tvoří se lokální podpůrná síť, kde se potkávají jejich potřeby a kde je akceptována místní měna.

Lokální sítě jsou ideální pro nezaměstnané a málo zaměstnané, kteří se můžou plně zapojit do těchto alternativních ekonomik. Dochází zde k redefinování pojmu práce, posílení vztahů v komunitě a budování sociálního kapitálu. (Colomn 2005: 1567)

Zároveň systém členy vede k zodpovědnosti a budování důvěryhodnosti, na které je postavena jejich existence v systému. Musí brát ohledy na potřeby a kvalitu vztahů s ostatními účastníky trhu a tak je zde stálý nízký tlak na „nedobré“ členy komunity, tedy na toho, kdo by znečišťoval prostředí, byl nepřátelský nebo zneužíval systém. (North 2005: 222)

Pomaleji, ale stabilněji se rozvíjející ekonomika dává jedinci čas najít si v ní to své a umožňuje mu vykonávat alternativní a naplňující práci na rozdíl od odcizující dřiny, což se blíží myšlenkám sociálních strategií některých anarchistických myslitelů, jako je například Murray Bookchin.

Lokální ekonomika povzbuzuje jedince v přemýšlení o potřebách ekonomické aktivity, ale nenutí je k soupeření. Alternativní peníze, na rozdíl od národních měn, spíše povzbuzují spolupráci než soutěživost.

5. Je takto nastavený systém slučitelný s principy trvale udržitelného rozvoje?

Lokální měny mají tyto atributy: různorodost, nezávislost na centru, propojenost a rezilienci. (North 2005: 228) Díky těmto vlastnostem se v mnoha ohledech s principy udržitelnosti shodují. Pokusím na otázku opět odpovědět z hlediska čtyř pilířů trvale udržitelného rozvoje.

V rámci *ekonomického pilíře TUR* je důležité nastavení lokálních ekonomik směrem ke stabilitě. Lokální měny povzbuzují rozvoj pomalejší, méně efektivní, ale stabilnější ekonomiky.

„Podporují také recyklaci zdrojů a vytváření nových, soukromě vlastněných, ale s možností kontroly od ostatních členů.“ (North 2005: 225)

Dostupnost těchto peněz roste jen tehdy když systémy, v kterých fungují, mají nevyužité lidské zdroje, hlavně v podobě lidské práce. Pokud se tato práce a zdroje využívají k produkci zboží a služeb v regionu a v něm samém se i konzumují, potom je taková ekonomika udržitelná. (Witt, Lindstrom 2004)

„Lokální peníze mají tendenci udržovat úroveň hospodářské aktivity v souladu s technologickou a zdrojovou základnou. Není třeba ustavičně splácet úroky takřka na celou peněžní zásobu, jako je tomu v současném systému. To znamená, že jimi vytvářené hospodářské systémy nejsou závislé na nepřetržité expanzi, která je potřebná jen k tomu, aby se předešlo kolapsu.“ (Douthwaite 2001: 40)

Co se týče vnějších vlivů, je lokální ekonomika méně náchylná k vnějším šokům, jako je fluktuace měny nebo zranitelná investiční rozhodnutí z venku. V kontrastu s homogenní globální ekonomikou, pokud dojde k zániku jedné lokální měny, jiná ji může nahradit a rozsah škody je pouze místní.

Ustanovení lokálního měnového systému je základem pro větší ekonomickou soběstačnost mimo jiné proto, že:

„... v současnosti množství obchodu v každé části industrializovaného světa je determinováno množstvím peněz, které do ní přijdou z venku. Pokud je nedostatek národní měny, nemůže docházet k uskutečňování obchodu a služeb. Buďto musím víc vydělávat nebo si půjčit.“ (Douthwaite 1996: 123)

Uzavřené komunity jsou prevencí odlivu financí, protože měna musí být utracena uvnitř systému. Lokální peníze povzbuzují obchodování zboží a služeb, zatímco národní měna často výměnu omezuje z důvodu její nedostupnosti.“ (Colomn 2005: 1570)

Lokální měny také upřednostňují místní malé soukromé obchody, které se chtějí obchodu účastnit a tím posilují jejich pozici na regionálním trhu oproti konkurenci globální ekonomiky. (Witt, Lindstrom 2004)

Fungování lokálních systémů je úzce spjaté s ekonomickou situací v regionu, což je jejich slabinou. Pokud je nedostatek národní měny, lokální systémy se rozvíjejí. Pokud

se regionu začne dařit a národní měna se stane dostupnější, dochází často k úpadku. Lokální měny aktivně tvoří, v lokálním měřítku, lidskou ekonomiku závislou na tom, kdo síť vytvořil. Jsou často závislé na kvalitě lokálního vůdcovství a energii, která se do systému vkládá. Systémy založené hlavně z morálních důvodů potom velmi často kolabují s odchodem hlavních představitelů, což je další jejich velkou slabinou.

Environmentální pilíř TUR je tím, jak jsou lokální peněžní systémy nastaveny, podporován. Velkým kladem z hlediska životního prostředí je využívání místních zdrojů a z toho vyplývající omezení dopravy a s ní spojených negativních vlivů.

„Ideologicky, komunitní obchodování stojí na základech ekologie a udržitelnosti díky nezávislosti na vnější tržní ekonomice. Lokální rozsah snižuje environmentální externality spojené s transportem na dlouhé vzdálenosti.“ (Meeker-Lowry 1996: 446)

Podle E. F. Schumachera lze očekávat, že drobnější provozy, jakkoli početné, způsobí v přírodním prostředí menší škody než velké provozy jednoduše proto, že jejich dopad je v porovnání se sebe obnovující schopností přírody minimální.

„Je zřejmé, že lidé soustředění do menších skupin se budou o svůj kousek půdy starat lépe než anonymní společnost.“ (Schumacher 2000: 38)

Přínosy lokálních peněžních systémů pro **společenský a lidský pilíř TUR** jsem už myslím dostatečně dokumentovala v předchozích odstavcích.

Jsou to tvorba sociálních sítí a místní soběstačnosti a tím i světa, kterému jedinec rozumí a kterého se účastní, jakéhosi alternativního životního prostoru.

P. North zavádí pro tento prostor termín „Prostor nezávislosti“ (Space of independence) jako prostředí, kde jsou narušující tlaky globalizované ekonomiky kontrolovány a členové lokálního systému se cítí více účastní a platní. (North 2005: 229)

2.2. Jiné komunitní měny

Předchozí kapitola se věnovala penězům a obecným souvislostem, ze kterých vyplynula potřeba tvorby nových nástrojů pro tvorbu lokálních ekonomik.

LETS jsou jedním členem rodiny doplňkových měn, které se postupem času vyvinuly do různých podob a adaptací. Dnešní snahy o hledání peněžních alternativ ale nejsou v novodobé historii ničím novým.

Ve 30. letech po krachu v roce 1929 začaly tisíce komunit v Západní Evropě, Kanadě, USA a jiných oblastech postižených velkou ekonomickou krizí používat své vlastní

měnové systémy, které měly zabezpečit prostředek směny potřebný pro jejich aktivity. Velmi úspěšná byla například německá Wara, která se rozšířila po celém Německu a pro svoji úspěšnost byla nakonec centrální bankou zakázána. (Swann, Witt 1995, Lietaer 2003)

Do současnosti se vyvinulo několik variant doplňkových měn a systémů a získali jsme řadu zkušeností, které nám umožňují vybírat efektivně vhodnou variantu pro danou oblast a potřeby lidí. Doplňkové neboli komplementární se tyto měny nazývají proto, že poskytují nové nástroje, které mohou působit paralelně k oficiálním. Nenahrazují oficiální systém, ale doplňují ho. Plní společenské funkce, které oficiální měna nemá ve své náplni. (Lietaer 2003: 38)

Abych dosáhla celistvého popisu různých směrů a možností, které se vyvinuly jako nástroj pro tvorbu lokálních ekonomik, musím se krátce zmínit o dalších dvou dalších typech doplňkových měn. Mezinárodně jsou zaznamenané kromě LETS ještě dva typy komunitních měn. Jsou to časové banky a hodinové systémy.

Liší se v tom, zda operují s tištěnými nebo virtuálními penězi a také v tom, jestli jsou založeny na množství času potřebného k produkování zboží a služeb. (Collomn 2005: 1565)

2.2.1. Časové banky

Vznikly na základě myšlenky tzv. Časových dolarů (Time Dollars), které vznikly v Miami na Floridě v roce 1983 a v současnosti jsou nejrozšířenější v USA a Velké Británii. Založil je právník Edgar Cahn, původně jako systém sociální péče pro lidi, kteří byli nějakým způsobem vytrženi z oficiální tržní ekonomiky.

Ideou je, že všichni lidé mají talent a mohou využít svůj čas a být spolu producenty spíše než pouhými konzumenty sociální podpory. (Cahn 2000)

Iniciátory vzniku současných systémů jsou různé neziskové organizace, školy, nemocnice a úřady sociální péče. Zúčtovací jednotkou je hodina práce, nezávisle na tom, o jaký typ práce jde. Časová banka, která měnu ukládá a spravuje, je jakýmsi systémem dobrovolnictví. Lidé si zde ukládají kredity, které získali prostřednictvím pomoci jiným lidem nebo službou svému okolí. Koordinátor banky spojuje lidi, kteří potřebují pomoc, s lidmi, kteří jim tuto pomoc můžou poskytnout. Jsou to reálné peníze vzniklé na základě dohody komunity akceptovat něco, v tomto případě hodinu služby, jako platební prostředek. Kdykoli někdo získá kredit, někdo jiný automaticky vytvoří

dluh. Součet všech kreditů v systému je stále nulový. Je to systém založený na reciprocitě. Každý současně dává a přijímá.

„V rámci časové banky nepomáháte okolí jen tím, že vykonáte nějakou službu, ale i tím, že přijmete pomoc. Tímto krokem totiž jinému členovi systému ukážete, že si jeho služby vážíte a dáte mu možnost někomu pomoci a cítit se užitečný.“ (Poláčková 2003: 6)

Podobný systém nazvaný Hureai Kippu (Lístky pečovatelského vztahu), byl zaveden v roce 1995 v Japonsku, s tím rozdílem, že různé druhy služeb mají rozdílná hodnocení. Účastní se ho kolem stovky různých neziskových organizací. Lidé provádějící služby si mohou shromažďovat kredity na bankovním účtu zdravotní péče, z něhož můžou čerpat, když potřebují kredity pro sebe – například v nemoci – nebo můžou kredity převést na své blízké. Tyto kredity jsou velmi oblíbené a doplňují běžný program zdravotního pojištění v japonské národní měně. (Lietaer 2003: 33)

Problém stárnutí populace a zajištění finančních prostředků pro péči o seniory začíná být jedním z nejpalčivějších problémů rozvinutých států. Cesta časových bank by mohla být jednou z možností jak na to.

V Čechách žádná časová banka zatím nevznikla, ale na Slovensku, od roku 2000 poměrně úspěšně funguje časová banka v Rajeckých Tepliciach, jejíž vznik iniciovalo občanské sdružení Kultúra. (Poláčková 2003: 20)

2.2.2. Hodinové systémy

Prvním hodinovým systémem byly tzv. Ithacké hodiny (Ithaca Hours) ve městě Ithaca v blízkosti New Yorku. Ithacké hodiny vznikly v roce 1991 a byly inspirované úspěchem LETS. Založil je aktivista Paul Glover. Hodiny jsou papírová měna, jejíž hodnota je spjatá s hodnotou amerického dolaru. Každá ithacká hodina je ekvivalentní 10 dolarům, což byla průměrná hodinová mzda v této oblasti, když systém začínal. Za dobu fungování bylo do běhu uvedeno 10 500 Hodin, což je přes 105 000 amerických dolarů.

Tištěné peníze odlišují Ithacké hodiny od LETS a časových bank. Systému se účastní jednotlivci i malí podnikatelé. Hlavním úspěchem Ithaca Hours je úspěšnost v zapojování místních podnikatelů a obchodů, kteří akceptují měnu. Dokonce tam existuje tzv. Ithaca Hours Zone – obchodní zóna, kde se dá platit Hodinami. Pro obchodníky je tištěná měna pohodlná tím, že nemusí posílat žádné šeky do ústředí. Důležité je i to, že síť nabídek a obchodů je různorodá a účastníci mají kde svoje

Hodiny utratit. Vstup do systému je velmi jednoduchý. Každý, kdo chce akceptovat Hodiny, může vstoupit. Noví členové dostanou do začátku několik Hodin zdarma (Glover, 2000)

Další výhodou Hodin oproti LETS a bankám je to, že lidé se nemusí bát, obecně špatně přijímaného, vstupování do dluhů. Tištěné peníze odrazují členy vstoupit do dluhu. Podobně jako s normálními penězi totiž, pokud nejsou v peněžence, tak se nedají utratit

2.3. Lokální systémy výměnného obchodu

LETS jsou jednoznačně nejoblíbenější a nejrozšířenější doplňkovou měnou na světě, která se rozšířila v mnoha adaptacích a variantách. V roce 2000 bylo zdokumentováno přes 2000 LETS komunit v Evropě, Kanadě, Austrálii, Novém Zélandě, Asii a Africe. (Cohen-Mitchell 2000)

2.3.1. Historie LETS

Pravděpodobně nejvýznamnější postavou v historii LETS je Michael Linton. Založil první systém na začátku osmdesátých let v Britské Columbii (Kanada), kam emigroval z Velké Británie. Zkoumal vztahy mezi chudobou, sociálními problémy a problémy životního prostředí. Zjistil, že míra obchodování v lokalitách je závislá na toku národní měny do místní ekonomiky. Snížení množství peněz vede k poklesu obchodování, zvýšení nezaměstnanosti a sociálním problémům. Poškození životního prostředí, vlastního zdraví nebo společnosti potom bylo důsledkem jednání lidí, kteří se snažili předejít existenčním potížím. V mnoha případech byli lidé dostatečně šikovní a měli dostatečné množství zboží k obchodování, ale v důsledku chybějícího prostředku směny byl obchod znemožněn. Zde vznikla myšlenka „doplňkové měny“, která měla pomoci místním lidem vybudovat udržitelnou společnost a tak eliminovat sociální a jiné problémy. (Jakubec 2001: 4)

Program byl stvořený jako jednoduchý kreditní a debetní systém, přepočitatelný na národní měnu a umožňoval svým členům obchodování se zbožím a službami za použití jednak národní a jednak nově vytvořené místní měny, kterou nazval „Zelené dolary“ (Green Dollars). (Lietaer 2003: 175) Do roku 1990 získal do svého systému 600 členů, kteří v přepočtu dosáhli ročního obrátu 325 000 dolarů. (Jakubec 2001: 4)

V současnosti existuje mnoho variant originálního modelu po celém světě a to zejména v Kanadě, USA, Velké Británii, Novém Zélandu a Austrálii.

Rozvoj LETS ve východní a střední Evropě tedy i v České republice přišel o dvě desetiletí později a má svá specifika, vyplývající částečně i z vlivu izolace a hodnotového nastavení za železnou oponou.

2.3.2. Co je to LETS?

Na tuto otázku jsem částečně odpověděla v předchozích kapitolách. Pokusím se o souvislé shrnutí. LETS lze definovat několika způsoby, které závisí na zorném pohledu člověka a také na rozsahu a specializaci konkrétního systému.

LETS jsou neziskovými a dobrovolnými směnnými systémy, které vznikají k využití a rozvíjení možností a dovedností místních obyvatel. V konečném důsledku je LETS nový trh, reprezentovaný místní měnou, která je akceptována a používána k platbám mezi členy systému. Členové LETS, kterých bývá řádově desítky až stovky, obdrží šekovou knížku v místní měně. Dále je vytvořen seznam zboží a služeb, které jsou jednotliví členové v rámci LETS ochotni nabídnout, a to včetně ceny v jednotkách místní měny. Platby za toto zboží a služby jsou prováděny pomocí šeků, které jsou odesílány správci LETS, který platby eviduje a zanáší do účtů jednotlivých členů. Každý člen má k dispozici seznam zboží a služeb, které jsou nabízeny a adresář ostatních členů. Prodávající a nakupující si sami dohodnou cenu a podmínky obchodu. V některých LETS je část měny placena v místní měně a část v měně národní, a to v závislosti na tom, zda s ní prodávající potřebuje pokrýt náklady plynoucí z obchodu.

Každý účet začíná na nule a později nabývá kladné nebo záporné hodnoty. Zároveň platí, že celkový součet stavů účtů se záporným zůstatkem je roven součtu stavů účtů s kladným zůstatkem. Aby systém fungoval, musí být v každém okamžiku stav účtů části členů v mínusu. Protože se v LETS neplatí úrok ze záporných ani kladných zůstatků, nejsou členové se záporným zůstatkem nijak znevýhodněni. Pokud některý člen opouští systém, měl by vyrovnat svůj dluh. V případě, že toho není schopen, rozloží se jeho dluh rovnoměrně mezi ostatní členy systému.

2.3.3. Základní předpoklady fungování LETS

Podle Landsman Community Services Ltd.,³ kterou založil Michael Linton, je LETS založen na pěti základních principech.

³ Landsman Community Services Ltd. se zabývá propagací LETS na celosvětové úrovni a poskytuje zájemcům informace potřebné k založení a správě LETS.

V následujících odstavcích uvedu všech pět principů, tak jak je přeložil I. Jakubec (Jakubec 2001: 9) a na nich se pokusím ukázat možné slabiny a nevýhody takového nastavení.

1. Ceny služeb

„LETS je koncipován jako neziskový systém se silným etickým základem a bez úmyslu na tomto systému něco vydělat. Je vyloučeno, aby si kdokoliv v ceně služby, kterou poskytuje, účtoval provizi. Zakladatelé zároveň upozorňují, že kvalita služeb i přes neúčtované provize musí být na co možná nejlepší úrovni, aby si členové LETS nezadávali raději zakázky u komerčních firem a systému se tak neúčastnili.“

Samotné určování ceny za služby může být někdy problém. Někteří účastníci LETS mají problém určit si cenu za svoji práci a vzít si peníze. Tento jev se vyskytuje často v systémech, které vznikly hlavně na základě morálních či etických pohnutek a u lidí, kteří brali myšlenku LETS jako alternativu kapitalismu a pomoc jiným lidem. (North 2006: 41)

Idealistické smýšlení je postavené na tom, že dobrovolná práce by měla být vždycky darem, a proto pokusy o odměňování dobrovolníků doplňkovými měnami je kontraproduktivní a potom může být překážkou pro fungování systému. B. Lietaer na tuto námitku odpovídá takto:

„Toto by bylo možné pouze v ideálním světě. V reálném světě dlouhodobí dobrovolníci začnou trpět vyhořením. Při používání doplňkových měn se ale naopak zapojují lidé, kteří se do dobrovolné práce dříve nezapojili.“ (Lietaer 2003: 208)

Několik systémů, které jsem zkoumala v České republice a na Slovensku, se s tímto problémem potýká. Lidé, kteří vytvořili sociální síť založenou a důvěře a přátelství, přestali mít potřebu měny a raději uplatňovali reciprocitu a vzájemné obdarování před penězi.

Takové systémy se vracejí zpět do kolébky ke svému základu – ekonomice daru, což je velkým přínosem z hlediska sociálního, ale nejsou to potom už LETS systémy v původním slova smyslu.

2. Konsensus

„LETS jsou založeny na vzájemné dohodě v mnoha hlediscích. Každý člen si toho musí být vědom a pokud chce být účastníkem takového systému, musí principy a pravidla LETS dodržovat. Být členem LETS v sobě zahrnuje i povinnosti vůči ostatním, jako např. při obchodování se členy LETS splácet své obchodní závazky. Konsensus je samozřejmě také nutný při každé transakci. Nikdo však není povinen při obchodování používat místní měnu.“

To, jaká bude výsledná podoba systému, záleží z velké části na jeho tvůrcích. LETS většinou zakládá menší skupina podobně smýšlejících lidí a určuje pravidla, podle kterých se bude systém řídit. Vzájemný kontakt, zapojování dalších členů a různé formy scházení hrají velkou roli pro akceptování konsensu, přijímání potřebných změn a životaschopnost systému. Díky vzájemnému setkávání lze členy motivovat k obchodování, přemýšlení o potřebách systému a zapojovat je do rozhodování. To je klíčovým prvkem komunitního organizování. M. Bookchin zdůrazňuje zejména důležitost střetávání lidí tváří v tvář, kdy lidé identifikují problémy a společně se je snaží řešit. Takové komunitní organizování podle Bookchina povzbuzuje sociální solidaritu, místní soběstačnost a individuální iniciativu. (Novák 2006: 92)

Individuální iniciativa a aktivita je velmi důležitá pro to, aby byl systém alespoň částečně „samoorganizující“ a samoregulační. V tomto hraje velkou roli i velikost systému. S nově příchozími členy se snižuje vzájemná znalost a síla myšlenky, což může vést k oslabení důvěry. (Meyer 2001) Kontrola pravidel v LETS systémech je volná a neformální. Se zvětšujícím se množstvím účastníků tak může klesat důvěryhodnost systému. I z toho důvodu nemá většina systémů více než 200 aktivních členů. (Douthwaite 2001: 37)

3. Transparentnost

„Důvěra účastníka v systém a ostatní členy má prvořadou důležitost, protože jen tak může LETS účinně pracovat. Průhlednosti systému je dosahováno tak, že jakýkoli člen LETS má k dispozici informace o ostatních členech. Každý má možnost požádat o informace o stavu účtu a výši celkového obchodování kohokoli jiného a zjistit tak podíl člena na obchodování v LETS. „

Tato společenská kontrola relativně účinně odrazuje od zneužití systému. Otázka dluhů a jejich splácení je z hlediska důvěryhodnosti zásadní. Původní Lintonova filosofie spočívala v tom, že každý měl sám rozhodnout, jak vysoký dluh dokáže snést. Když

ostatní členové i přes to, že vědí, jaký je stav jeho účtu, schválí jeho rozhodnutí dál se zadlužovat tím, že mu budou dál prodávat zboží a poskytovat služby, je to v pořádku.

„V praxi to ale nefungovalo. Dokonce hlavním faktorem, proč Lintonův průkopnický systém po letech zkolaboval, byla právě vysoká zadluženost Lintonova osobního účtu. Navzdory tomu si mnoho systémů tento způsob nadále zachovalo.“ (Douthwaite 2001: 37)

Většina systémů se to snaží řešit zavedením maximální velikosti dluhu, do kterého můžou členové jít. Otázka je, jak tato hranice má být vysoká. Zdá se, že je problém najít způsob, jak dosáhnout toho, aby někteří členové systému nebyli neustále v deficitu.

„Důsledkem je, že členové, kteří mají kladný stav účtu, mají problém utratit svoje jednotky, protože zadlužení členové často nevidí, proč by měli usilovat je splatit – kromě mírného tlaku vyvíjeného skupinou. Členové v plusu jsou pak zklamaní a systém opouštějí.“ (Douthwaite 2001: 38)

4. Rovnocennost

„Jednotka měny v LETS je ekvivalentní jednotce národní měny. To zaručuje snadnější přístup do systému. Uživatelé se tak mohou okamžitě zapojit do obchodování, aniž by museli přepočítávat hodnotu měny, jako například při cestování do zahraničí. Kromě toho, kdyby neexistoval ekvivalent, podnikatelé by měli tendenci se nezapojit do LETS kvůli případným problémům v účetnictví a zdanění.“

Některé ze systémů, které jsem zkoumala, měly tendenci zavést měnu, která bude stát na vlastním hodnocení. Někteří chtěli vytvořit měnu, která s korunou vůbec nebude ekvivalentní a oceňování zboží a služeb se bude přepočítávat na hodiny práce. V jednom případě to s sebou neslo i společné určení konkrétních cen za jednotlivé zboží a služby. Obecná potřeba snadného přepočítávání však tyto snahy převedla k původnímu schématu, které je jednodušší.

5. Neexistence úroku

„Neexistence placení úroků, ať už z kladných nebo záporných zůstatků na účtech členů LETS, je pravděpodobně největším rozdílem mezi místní a národní měnou. Účtování úroků by totiž bylo proti původnímu záměru LETS. Měna v něm totiž existuje pouze proto, aby zprostředkovala směnu a ne proto, aby z jejího hromadění měl někdo zisk nebo aby s ní zacházel jako se zbožím.“

K nevýhodám LETS vyplývajícím ze základních principů bych ráda doplnila ještě jednu poměrně podstatnou nevýhodu a tou je to, že si dnešní systémy vyžadují ustavičnou maximální snahu jejich tvůrců. Mnoho systémů zaniklo v době, kdy byli jejich tvůrci unaveni úkoly, které museli v této roli plnit.

L. D. Solomon tyto úkoly shrnul takto:

- Ustanovit ústředí, kam členové můžou hlásit své transakce. Tato ústředí udržují a zapisují provedené transakce a aktualizují členské účty.
- Rekrutovat nové členy. Aktualizovat členské listy.
- Pořádat pravidelná setkání členů, která kromě organizačních věcí dávají členům i možnost se setkávat a prohlubovat vzájemnou důvěru, na níž je systém založený.
- Informovat členy o nabídce a poptávce zboží a služeb v systému a zveřejňovat je, aby byly dostupné každému členovi.
- Získávat peníze na pokrytí počátečních a operačních nákladů, z nichž část je potřeba získat v běžné měně a část se může pokrýt LETS měnou. (Solomon 1996: 53)

Všechny tyto povinnosti zabírají hodně volného času a energie. Často se stane, obzvlášť pokud je systém veden dlouhodobě dobrovolně a bez širší podpory, že dojde u správce k syndromu vyhoření. Pokud nemá takový systém dostatečnou základnu aktivních členů, potom může vypadnutím vůdčí osobnosti dojít ke zhroucení celého systému.

2.3.4. LETS ve světě a ve Střední Evropě

Komunitní měny jsou zvláštním typem sociálního hnutí. Za více než dvě desetiletí od jejich znovuzrození ve formě LETS bylo sebráno mnoho informací a uděláno mnoho výzkumů a to hlavně v oblastech jejich největšího rozšíření, tedy v USA, Velké Británii a Austrálii.

Západní země, jejichž demokratický vývoj nebyl zbrzděn totalitním režimem železné opony, jsou značně ovlivněny duchem individualismu a kapitalismu 20. století, který přinesl četná negativa. Mimo jiné vyhraněný individualismus, který vedl k poklesu pocitu odpovědnosti za věci veřejné. (Nekvasil 2000: 173)

Stále viditelnější problémy spojené s nezaměstnaností, rozdělením bohatství a moci však vyústily postupně v nespokojenost lidí a volání po změně. Díky svobodě, demokracii a informacím se stále více lidí vydalo cestou post-materialismu přirozenou cestou. To vyústilo ve vlny antiglobalizačního hnutí, které volaly po vlastní odpovědnosti každého za současný stav.

Tento vývoj způsobil, že cesty k budování LETS a postoj jejich členů se v několika aspektech liší od LETS ve Střední Evropě, tedy i v České republice. Tržní prostředí kapitalismu otevírá nůžky mezi chudými a bohatými a zviditelňuje marginalizované skupiny. Do USA přišla vlna lokálních měn jako součást antiglobalizačního hnutí a měla vrchol v polovině devadesátých let. LETS zde byly zakládány především k posílení ekonomicky marginalizovaných a k budování sociálního kapitálu. (Collom 2005: 1567) Ve Velké Británii, která je baštou LETS, existuje kolem 200 systémů různých velikostí od 10–15 členů v malých komunitách k systémům s 200–300 členy. Velmi významně zde k ekonomickému důvodu vzniku přistupuje důvod etický. Mnoho systémů je malých a často se jich účastní lidé se zkušenostmi z alternativních hnutí, studenti a jiní podobně smýšlející lidé, kteří se chtěli spojit a podporovat navzájem v udržitelném systému. (North 2005: 222)

Současné post-komunistické země s takzvanými přechodovými ekonomikami zažívají obrovský hospodářský

Jedinou ucelenou studií věnující se LETS v některých ze zemí Střední Evropy je studie P. Northa z roku 2006, která se věnuje problematice lokálních měn v Maďarsku. (North 2006) Ačkoli je Maďarsko v mnoha ohledech jiné než Česká republika, vznik lokálních systémů a jejich problémy jsou těm českým bližší než je tomu u západních systémů. Uvedu některé z mého pohledu podstatné poznatky z maďarské studie, které mi napomohly v interpretaci poznatků vlastního výzkumu.

2.3.5. Program „Green Money“ v Maďarsku

„Green Money“ byl projekt založený na alternativních formách života pomocí sítí lokálních měnových systémů, který zde založili mezinárodní aktivisté za pomoci západních agentur. Měl to být projekt, který by pomohl znovu obnovit občanskou společnost a nastavit transformující se ekonomiku směrem k udržitelnosti.

Po revoluci probíhala obnova společnosti a ekonomiky v Maďarsku ve dvou směrech. Jedním na základě neoliberálních myšlenek volného trhu a druhým, který iniciovala občanská sdružení, snažící se vytvořit novou občanskou společnost.

Občanská společnost má v Maďarsku silnou tradici, která vyplývá se starobylé „Kaláky“. Kaláka v překladu znamená „dělat věci společně“. Tato forma vzájemné pomoci se na Maďarských vesnicích udržela stovky let. I za komunismu jako sekundární ekonomika snižovala tlak centrálního plánování. Nakonec byla režimem

přeci jen rozmělněna a raketový nástup tržní ekonomiky po revoluci zkázu dokonal. Kaláka byla ničena tím, jak se lidé snažili pracovat a cestovat, protože bylo stále obtížnější najít práci.

Na začátku devadesátých let bylo Maďarsko „quasi demokracií“ se slabým spojením mezi politikou a občanskou společností. Chyběla střední vrstva a nejchudší měli jen malou podporu. Jako cestu k posílení komunity a revitalizace vzájemné pomoci si aktivisté vybrali zavedení lokálních měn – „zelených peněz“.

Postupně od roku 1994 vzniklo šest systémů. Jeden v hlavním městě, jeden na předměstí Budapešti, dva v provinčních městech a dva na vesnicích. Do roku 2003 přežily dva, z nichž jeden se přeměnil na charitativní obchod. Budapešťský systém iniciovalo ekologické hnutí a mezinárodní síť aktivistů. Ostatní vznikly na popud lokálních asociací a sdružení.

Výzkum ukázal, že projekt „Green Money“ byl vzhledem k tlaku transformující se ekonomiky, otevřených možností a narůstajících potřeb lidí slabým ekonomickým rozvojovým nástrojem k provedení transformace, ale efektivním nástrojem komunitního budování.

Rozpad a problémy některých systémů byly způsobeny klasickými technickými problémy se systémy lokálních měn, jako kdekoli jinde na světě, ale jiné mnohem závažnější problémy osvětlily až politické, kulturní a systémové problémy kolem občanské společnosti.

Hlavní problémy, které zmiňují aktivisté v Northově studii, jsou tyto:

1. Důvěryhodnost

Nepodařilo se přesvědčit lidi, že obnovení tradic Kaláky není jen romantický návrat k mýtické, šťastné idyle minulosti a že bude fungovat v podmínkách přechodové ekonomiky komplexní společnosti jako je moderní Maďarsko. Problémem bylo i přesvědčit členy, aby vyměňovali pomoc a služby v širším kruhu než jen v rodinném. Členové nevěřili, že se jim vložené vrátí zpět. Ve městě bylo vůbec obtížné navázat pevné vazby mezi lidmi. Společnost byla příliš atomizovaná. Organizátoři se museli potýkat i s přetrvávající nedůvěrou k novému, což považují také za pozůstatek minulého režimu, kdy bylo nebezpečné sdružovat se do skupin či zakládat skupiny. Pouze prověřené skupiny lidí, kteří se vzájemně znají, byly považovány za bezpečné. Lidé jsou skeptičtí k nově přichozím a neotestovaným skupinám a k jejich efektivnosti.

2. Pochopení principů sítě vzájemné pomoci

Jedním z problémů bylo i to, že členové nebyli schopni pochopit, jak síť vzájemné pomoci využívat nebo i přemýšlet nad tím, jaké možnosti jsou, aby byla síť větší. Nové systémy potřebují dovednost a kreativitu ve vytváření nových nabídek, kterou na konci transformace lidé neměli a systémům se ji nepodařilo vybudovat.

3. Vyjednávání obchodů a cen

Hlavně starší lidé špatně snášejí žádat o pomoc a vyjednávání ceny za práci a pomoc, na čemž systém stojí. Podle aktivistů je to pozůstatek komunismu. Byli vychováni systémem, kde bezpečnost a jistý druh služeb získávali za politické přizpůsobení. Ve skupinách jen obtížně probíhaly diskuze a polemiky o hodnotě služeb a možnostech, které kdo může nabídnout nebo které kdo potřebuje. V komunistickém období bylo zvykem, že existuje jen jeden názor poskytovaný partají a lidé nesmějí mít svůj vlastní. Oni proto nepřemýšlejí, jaké dovednosti a možnosti můžou využívat a obchodovat.

4. Nenaplnění potřeb členů

Ekologicky smýšlející lidé užívali systém hlavně jako most k setkávání s podobně smýšlejícími lidmi. Cílem lokálních peněz však mělo být i spojení lidí, kteří mají zdroje a lidí, kteří jsou nějakým způsobem marginalizováni a potřebují je. Mnoho členů ale cítilo, že takový druh podpory, který lokální peníze poskytují, nepotřebují. Služby, které Maďaři po sítích chtěli, se týkaly získání práce, kontaktů a podpory podnikání. Chtěli šanci jít vpřed. Toto bylo nemožné v síti založené na post-materialismu. Aktivisté nejčastěji komentovali situaci tak, že zelené peníze nesouzní s maďarským post-komunistickým prostředím a podmínkami, které nastavilo. Maďaři se chtějí zapojit do světového trhu, věří národní měně a světovému ekonomickému systému. Pokud chtějí místní nebo specializované sítě, pak takové, které svým členům nabízejí specifické výhody (např. v oblasti zájmové činnosti, vzdělávání apod.), a ne obecněji otevřené sítě jako jsou LETS, které svým členům umožňují čerpat mnohem širší sortiment služeb, ale kladou také větší nároky na vklady a provozní kázeň.

5. Nedostatek času

Tento problém se týká času, který mohli členové systému dávat. Lidé pracující tvrdě za málo peněz neměli čas a energii se scházet a přidávat další věci do svých životů. Neměli energii pro vzájemnou pomoc – chtěli snadnou pomoc.

6. Ideologické rozpory

Dilematem některých lidí, kteří myšlenku zelených peněz brali jako alternativu kapitalismu a pomoc jiným lidem, byla nechť pracovat za peníze a lépe se jim pracovalo v rámci reciprocity bez ohodnocování služeb. Lidé brali myšlenku zelených peněz jako dobrou, ale neřídili se jí. V jednom případě se systém vyvíjel pouze na bázi vzájemných vztahů. Ve chvíli, kdy se členové poznali a začali se cítit jako dobří přátelé, přestali měnu používat jako nepotřebnou.

2.3.6. LETS a daně

LETS mohou být státními institucemi chápány jako pokus o daňový únik, ale tento pohled na systémy je mylný. LETS nejsou tvořeny proto, aby se jejich členové vyhýbali daním a správci LETS také členy na rizika takového chování upozorňují. Každý člen je sám zodpovědný za své daňové závazky.

Otázka placení daní se v LETS zužuje pouze na daň z příjmu popřípadě na DPH. V řadě zemí zacházejí úřady s místní měnou stejně jako s měnou národní, ve které jsou i všechny daně splatné. Obecně platí, že obchodní transakce provedená v LETS je zdanitelná, jestliže je tatáž nebo podobná obchodní transakce zdanitelná v konvenční ekonomice.

Při odvodu daně z příjmu se ve většině zemí rozlišují dva typy směny. První je tzv. *obchodní směna* (commercial exchange), tj. prodej zboží nebo služeb, které jsou nabízeny pravidelně nebo spojeny s podnikatelskými aktivitami. Druhou je tzv. *společenská směna* (social exchange), kdy je něco nabízeno či provedeno jako přátelská služba nebo činnost drobného rozsahu mimo vlastní zaměstnání. Některé země, jako například Nový Zéland, které chápou LETS jako rozvojovou strategii a nástroj ke snížení negativních vlivů nezaměstnanosti, podporují rozvoj lokálních měn daňovými úlevami či úplným zrušením daní z nich.

Problémem pro potenciální členy LETS mohou být otázky týkající se jejich výdělku a dávek od státu. Obecně platí, že úřady mají možnost sledovat příjmy člena LETS v místní měně a snížit vyplácené dávky. (Jakubec 2001, Lietaer 2003)

V České republice platí pro daně z LETS stejná pravidla jako pro měnu národní.

3. Metodologie diplomové práce

Předmětem zkoumání mé diplomové práce je fenomén lokálních systémů výměnného obchodu v českých a slovenských podmínkách. V současné době jsou u nás čtyři a na Slovensku kolem pěti komunit, které se buď sešly na základě myšlenky LETS nebo tento systém zahrnují do svých aktivit. Jako cíl jsem si stanovila vytvořit komplexní pohled na tematiku LETS v našich podmínkách a snad i nalezení základních zákonitostí ve fungování, popřípadě nefungování systémů, které by se dalo využít pro pomoc stávajícím či případným nově vznikajícím LETS systémům.

V původním projektu měl mít můj výzkum tři fáze, ze kterých jsem nakonec uskutečnila jen tu první a to výzkum metodou rozhovorů se zakládajícími členy nebo koordinátory jednotlivých systémů. Všechny rozhovory měly být nestandardizované, ale nakonec měly tuto podobu pouze první dva rozhovory se zástupci pražského a budějovického LETS. Následující rozhovory už měly formu polostandardizovanou vzhledem k opakujícím se tématům a vynořujícím se otázkám a souvislostem.

Na základě formulace konkrétních otázek jsem měla ve druhé fázi kontaktovat stejné respondenty znovu a provést nové rozhovory, které by doplnily informace z předchozích rozhovorů. Tuto fázi jsem však vypustila, protože odpovědi na vznikající otázky jsem při zevrubné analýze nacházela v získaném materiálu a nové rozhovory by nepřinesly nové významnější poznatky. Poslední fázi měl být kvantitativní výzkum pomocí dotazníkového šetření mezi členy jednotlivých LETSů u nás a na Slovensku. Pomocí těchto dotazníků jsem chtěla získat přesnější informace o jednotlivých členech a jejich motivacích, potažmo pak o tom, jak byl systém schopen optimalizovat jejich potřeby a proč se případně rozhodli ho opustit.

Vzhledem k tomu, že většina systémů se nachází v přechodovém stadiu a některé momentálně ani nefungují, ukázalo se jako problematické sehnat v omezeném čase dostatek respondentů z různých systémů na to, aby měly výsledky dostatečnou výpovědní hodnotu. Rozhodla jsem se tedy tuto část vypustit a vytěžit co nejvíce informací ze získaných materiálů, rozhovorů a vlastního pozorování.

3.1. Průběh výzkumu

Příprava, realizace a zpracování výsledků výzkumu probíhalo od října roku 2006 do dubna roku 2007. Z internetových i osobních zdrojů jsem získala přehled o počtu a umístění českých i slovenských LETS a telefonické a e-mailové kontakty na jednotlivé koordinátory.

Nejprve jsem kontaktovala všechny české koordinátory a získala první informace o současném stavu systémů a možnostech rozhovorů. Následně jsem začala s domlouváním termínů rozhovorů, což nebylo vzhledem k časové vytíženosti koordinátorů snadné.

Původně jsem chtěla provést rozhovory i se všemi koordinátory slovenských LETS, ale zjistila jsem, že většina jejich systémů je v současné době nefunkční a vzhledem k omezenému času, poměrně složité komunikaci a možnostem slovenských koordinátorů se sejít jsem nakonec uskutečnila rozhovory pouze s koordinátory dvou bratislavských skupin, abych získala alespoň základní představu o slovenských systémech. K této představě mi pomohla i elektronická komunikace s vedoucím členem komunity v Zaježové na Slovensku, kde LETS určitou dobu dobře fungoval.

Rozhovory jsem nahrávala na diktafon a poté je doslovně přepisovala a analyzovala. Samozřejmostí byla i tvorba osobních poznámek, tzv. „fields notes“ (terénní poznámky), zaznamenávajících pozorování a moje vlastní dojmy, první výzkumné otázky a souvislosti.

3.2. Metoda zakotvené teorie

Komplexní charakter cíle diplomové práce mě vedl k získávání výsledků kvalitativní cestou pomocí rozhovorů s koordinátory jednotlivých systémů. Aby průběh a výsledky výzkumu nevedly k pouhému popisu, rozhodla jsem se při zpracování využít metody zakotvené teorie (grounded theory). Cílem této metody je vytvořit teorii, která popisuje a vysvětluje zkoumanou oblast s využitím souboru specifických analytických postupů.

„Zakotvená teorie je teorie induktivně odvozená ze zkoumání jevu, který reprezentuje. To znamená, že je odhalena, vytvořena a prozatímně ověřena systematickým shromažďováním údajů o zkoumaném jevu a analýzou těchto údajů. Proto se shromažďování údajů, jejich analýza a teorie vzájemně doplňují. Nezačínáme teorii, kterou bychom následně ověřovali. Spíše začínáme zkoumanou oblastí a necháváme, ať se vynoří to, co je v této oblasti významné.“ (Strauss, Corbinová 1999: 14)

Shromažďování a analýza dat jsou při tvorbě zakotvené teorie úzce provázané procesy, které se vzájemně ovlivňují. Analýza dat probíhá formou tří typů kódování, které nejsou ostře odděleny. Důležitou součástí výzkumu je kladení otázek, které by mělo provázet celý výzkum.

„Proces kódování představuje operace, pomocí nichž jsou údaje rozebrány, konceptualizovány a opět složeny novými způsoby. Je to ústřední proces tvorby teorie z údajů.“ (Strauss, Corbinová 1999: 39)

Prvním typem kódování a zároveň první fází analýzy je **otevřené kódování**, během něhož výzkumník pojmenovává jevy, porovnává je a klade si otázky. Je to část analýzy, která se zabývá označováním a kategorizací pojmů pomocí pečlivého studia pramenů.

„Během otevřeného kódování jsou údaje rozebrány na samostatné části a pečlivě prostudovány, porovnáváním jsou zjištěny podobnosti a rozdíly, a také jsou kladeny otázky o jevech údají reprezentovaných. Během tohoto procesu jsou zvažovány a zkoumány naše vlastní i cizí domněnky o jevu, což vede k novým objevům.“ (Strauss, Corbinová 1999: 43)

Prvním krokem otevřeného kódování je proces rozebrání a konceptualizace pozorování nebo textu rozhovoru. Každému samostatnému případu, myšlence nebo události, reprezentovanými slovem, větou nebo odstavcem, je přiděleno jméno – stává se pojmem. Postupně je porovnáván případ s případem, takže podobným jevům mohou být přidělena stejná jména.

Následuje kategorizace pojmů, ve které se seskupují podobné pojmy, reprezentující určitý jev, do kategorií. Kategorie se opět pojmenovávají, tentokrát nějakým abstraktnějším pojmem, který naznačuje, jaké subkategorie v sobě zahrnuje. Nakonec se hledají vlastnosti jednotlivých kategorií a těmto vlastnostem se přidělují dimenzionální škály.

Základní kategorie získané při otevřeném kódování se dále analyzují pomocí **axiálního kódování**, které vytváří spojení mezi kategoriemi a jejich subkategoriemi pomocí tak zvaného paradigmatického modelu.

„V zakotvené teorii spojujeme subkategorie s kategoriemi do souboru vztahů určujícího příčinné podmínky, jev, intervenující podmínky, strategie jednání a interakce a následky. Velmi zjednodušeně vypadá model takto:

PŘÍČINNÉ PODMÍNKY → JEV → KONTEXT → INTERVENUJÍCÍ PODMÍNKY → STRATEGIE JEDNÁNÍ A INTERAKCE → NÁSLEDKY.“ (Strauss, Corbinová 1999: 72)

Spojování kategorií a jejich rozvoj se děje opět prostřednictvím kladení otázek a porovnávání.

„Při axiálním kódování je použití těchto postupů zaměřenější a je zacílené na objevení a rozvinutí kategorií ve smyslu paradigmatického modelu. To znamená, že rozvíjíme každou kategorii (jev) ve smyslu jejich příčinných podmínek, které ji způsobují, a konkrétní dimenzionální umístění tohoto jevu ve smyslu jeho vlastností, kontextu, strategií jednání nebo interakce užitými ke zvládnutí nebo reakci na tento jev v tomto kontextu a následků jednání nebo interakce. Kromě toho při axiálním kódování pokračujeme v hledání dalších vlastností každé vlastnosti a v zaznamenávání dimenzionálního umístění každého případu, situace nebo události.“ (Strauss, Corbinová 1999: 84)

Třetím typem kódování je **selektivní** kódování. Je to proces, při kterém dochází k integraci všech výsledků a tvorbě samotné zakotvené teorie, analytického příběhu, který je jakýmsi popisným vyprávěním o ústředním jevu výzkumu. Ústřední jev je centrální kategorií, kolem které se integrují všechny ostatní kategorie.

Prvním krokem v této integraci je formulace kostry příběhu a centrální kategorie. Prvotní forma popisného příběhu musí být potom analyticky vyložena. Uvádění ostatních kategorií do vztahu k centrální kategorii se opět provádí pomocí výše zmíněného paradigmatu pomocí kladení otázek a porovnávání. Návrh teorie a vztahy mezi kategoriemi se ověřují podle údajů, čímž se teorie zakotvuje v reálnu. Důležitou součástí každého výzkumu podle zakotvené teorie je začlenění procesu do analýzy.

„Proces je spojením sekvencí jednání nebo interakce v průběhu času. Aby badatel mohl vnést do analýzy proces, musí v údajích pečlivě hledat změny podmínek a vysledovat k jakému odpovídajícímu jednání nebo interakci vedou.“ (Strauss, Corbinová 1999: 116)

Podmínky na všech úrovních mají pro výzkum velký význam. Pro tvorbu zakotvené teorie se využívá matice podmiňujících jevů, která umožňuje sledovat a určovat podstatu jednání a konkrétních podmínek, které je způsobují.

„Matici si lze představit jako soustředné prstence (úrovně), z nichž každý odpovídá jiným stránkám světa kolem nás. Ve vnějších prstencích jsou podmiňující vlivy, které

jsou jednání nebo interakci nejvzdálenější, zatímco vnitřní kruhy představují podmiňující vlivy, které se sekvence jednání nebo interakce dotýkají nejbližší“ (Strauss, Corbinová 1999: 120)

Zakotvená teorie by měla být tvořena provázanými pojmy, a to jak na úrovni vztahů mezi kategoriemi a jejich subkategoriemi, tak mezi několika kategoriemi v závěrečné integraci. Dobře vytvořená zakotvená teorie splňuje čtyři základní kritéria, podle nichž se posuzuje vhodnost teorie pro určitý jev. Jsou to shoda, srozumitelnost, obecnost a kontrola.

„Pokud se teorie drží každodenní reality určité oblasti empirického světa a je pečlivě induktivně odvozena z rozličných údajů, pak by této oblasti měla odpovídat... Pokud jsou údaje, na nichž je založena, srozumitelné a obsažné a interpretace jsou pojmové a široké, pak by teorie měla být dostatečně abstraktní a pružná, aby se dala aplikovat na různé situace spojené se zkoumaným jevem.“ (Strauss, Corbinová 1999: 14)

3.3. Vlastní výzkum

Z provedených rozhovorů jsem získala přes sedm hodin audiomateriálu. Doslovně jsem jednotlivé rozhovory přepsala a ty slovenské rovnou překládala do češtiny. Každý rozhovor jsem pečlivě několikrát přečetla a s využitím otevřeného kódování jsem se snažila každé myšlence, reprezentované nejčastěji větou nebo souvětím, přiřadit pojmový název.

Po zpracování prvního rozhovoru jsem vytvořila první seznam pojmů, který jsem se snažila použít při zpracování těch následujících a rozšiřovat ho o nové pojmy, které se postupně vynořovaly. Podobné pojmy jsem začala seskupovat do prvních kategorií, na jejichž základě jsem si začala klást otázky a tvořit první vzorce a hypotézy.

Takovým způsobem jsem nakonec získala základní kategorie, zahrnující několik subkategorií, které jsem se snažila, za pomoci kladení otázek a hledáním podmiňujících vlivů, analyzovat, dimenzovat a spojovat do tématických rámců. Analyzování těchto několika centrálních kategorií mě přivedlo k ústřednímu jevu, který se stal hlavním motivem budoucího příběhu.

Stěžejním tématem všech rozhovorů byly problémy jednotlivých lokálních systémů a důvody těchto problémů. Analýza textů mě tedy nasměrovala tímto směrem a já jsem se snažila hledat jejich podmiňující vlivy na základě shod a rozdílů vyskytujících se

v jednotlivých skupinách. Hlavní kategorie, které jsem na základě předchozího analýzy určila, se týkaly technických aspektů řízení LETS, vlivu koordinátora a pasivity členů.

Jako ústřední téma jsem nakonec zvolila motiv potřebnosti LETS v našich podmínkách, který mi pomohl určit jeho přínosy pro jednotlivé skupiny a zároveň najít a analyzovat základní problémy a jejich příčiny.

Na základě ústředního tématu jsem začala tvořit praktickou část a teorii, kterou jsem ukotvovala pomocí vybraných citací respondentů, poznámek a porovnáním s informacemi z odborné literatury. Snažila jsem se do teorie zahrnout všechny podstatné podmiňující vlivy od těch nejvzdálenějších, týkajících se celospolečenského klimatu, až k těm nejbližším, spojeným se specifickými jednotlivých komunit.

Při zakotvení teorii se provádí vždy několik analytických kroků současně, což pro mne bylo hlavně v počátcích obtížné i vzhledem k různorodosti skupin. Vzhledem k tomu, že se tvorbou zakotvené teorie nemám žádné předchozí zkušenosti, měla jsem hlavně zpočátku problém orientovat se v množství materiálu a vynořujících se témat i s tím, jak je systematicky řadit a zpracovávat.

4. Praktická část

V praktické části se budu věnovat výsledkům svého výzkumu, ve kterém jsem hledala komplexní pohled na tematiku LETS v českých podmínkách a základní zákonitosti ve fungování, popřípadě nefungování systémů. Praktická část tedy bude jakýmsi zobecněním a úvahou nad výhodami a nevýhodami LETS v českém prostředí. Výzkum jsem zaměřila hlavně na české systémy, ale abych si udělala alespoň základní představu o slovenských LETS, provedla jsem rozhovory s koordinátory dvou Bratislavských skupin, jejichž výsledky do výzkumu zahrnuji.

Svoje teorie jsem se pokusila zakotvit převážně pomocí vhodných citací z rozhovorů, ale i porovnáním s odbornou literaturou a případovými studiemi ze zahraničí. Předem jsem neměla stanoveny žádné hypotézy, což vyplývá ze snahy o co nejcelistvější pohled na tematiku a ze samotného charakteru tvorby zakotvené teorie.

V České republice vznikly první lokální obchodní výměnné systémy na konci devadesátých let dvacátého století. Na Slovensku to bylo o několik let později, kolem roku 2000. Skupiny vznikly, dá se říci, v jedné vlně, která na Slovensko přišla později. České skupiny vznikaly nezávisle na sobě. Na Slovensku byli zakladatelé skupin ve

velké míře propojení a myšlenky a nápady se během vzniku vzájemně předávaly. Obecně se dá říct, že pro slovenské systémy je vzájemná kooperace, komunikace a sdílení informací mezi koordinátory přirozenější než pro české systémy.

V současné době jsou u nás čtyři a na Slovensku kolem pěti komunit, které se buď sešly na základě myšlenky LETS nebo ho zahrnuly do svých aktivit. Provedla jsem rozhovory se zakladateli nebo správci všech systémů v Čechách a dvou na Slovensku. Snažila jsem se zjistit co nejvíce informací o jednotlivých skupinách a porovnat je v jejich rozmanitosti. Z tohoto výzkumu vyplynulo, že prakticky žádný z těchto systémů v současné době nefunguje jako právoplatný LETS a to hlavně z hlediska budování skutečné lokální ekonomiky.

Některé ze zkoumaných systémů však měly v dobách svého největšího rozkvětu nejen komunitotvorný, ale i nezanedbatelný ekonomický přínos a většina komunit, které LETS provozovaly nebo v malé míře ještě provozují, stále existuje a po stránce sociálních vztahů i dobře prosperuje.

Prakticky všechny zkoumané systémy jsou v podobném „hibernovaném“ stádiu svého vývoje, tedy v takovém, že se buď po rychlém rozkvětu a postupném úpadku jejich činnost úplně přerušila nebo je minimální. V jednom případě se obchodování pomocí místní měny ani nestačilo rozvinout a to i z toho důvodu, že ho má komunita jen jako jednu z činností a členové, kteří jsou zvyklí si pomáhat na základě vzájemných dobrých vztahů, mají s placením a přijímáním místní měny problém.

Společné pro zkoumané systémy je to, že většina koordinátorů ještě úplně nerezignovala a řeší možnosti pro budoucnost. Mnohá zjištění, která přišla hned na začátku výzkumu, mě nutně vedla k otázkám a hledání podobných i rozdílných aspektů v nastavení a charakteru jednotlivých skupin a tím i příčin, které vedly k tomuto stavu.

4.1. LETS v Česku a na Slovensku - základní charakteristika

V této kapitole bych chtěla stručně popsat okolnosti vzniku, historii a současný stav jednotlivých skupin, se kterými jsem pracovala. Myslím, že základní popis a charakteristika systémů a toho, jak jsou nastavené, je dobrým výchozím bodem pro pochopení a rozbor navazujících témat.

Informace, které zde uvádím, jsem získala na základě rozhovorů se zakladateli nebo koordinátory všech jednotlivých LETS v Čechách a dvou systémů na Slovensku. Dalším zdrojem informací pro tuto kapitolu mi byly informační a propagační materiály, které jsem dostala a webové stránky jednotlivých systémů. Jednotlivé systémy zde představím

chronologicky podle dat jejich vzniku a se snahou o metodologicky relativně jednotný popis.

4.1.1. Pražský LETS – „Pojďme si pomáhat“

Prvním systémem, který byl založen v České republice, byl pražský systém „Pojďme si pomáhat“, který oficiálně vznikl pod křídly pražské Agentury GAIA.

Systém má působnost na celém území města Prahy a není tedy lokalizován pouze v určité části města, jako je tomu například u jednoho ze systémů v Bratislavě, kterému se věnuji níže. Kořeny tohoto LETS spadají do roku 1998. Jeho zakladatel měl praktické zkušenosti s LETS z Londýna. Měl pronajaté velké prostory, kde měl květinářství a zároveň tam založil nový systém. Pořádal společná setkání a večery na pronajatém statku.

O rok později přebrala systém, který čítal 60–80 lidí, současná koordinátorka, původně členka systému, která myšlenku LETS znala z německého Frankfurtu. Většina členů na seznamu systému už tehdy byla neaktivní a účastnila se pouze společných setkání, na která je ve velké míře přitahovala hlavně osoba zakladatele systému.

Podle koordinátorky byl původní zakladatel charismatická osobnost a do systému investoval hodně svého času i peněz. Ona sama tehdejší stav charakterizovala takto:

„No a navíc tam ty lidi byli opravdu hlavně kvůli němu no a kvůli těm párty, který tam on dělal u něj. On to byl vlastně nějaký statek. Takovej dvůr tam byl velikej a okolo byly takový stáje, který on měl takový zabydlený netradičně. No na tom dvoře se občas dělaly takový opravdu párty, kde přišel kdekdo z okolí a bylo to děsně pěkný. Takže oni tam chodili hlavně kvůli tomu jo. Nebo se tam dělaly večery. Třeba haluškový večery, kde se na kamnech, vyloženě na kamnech s ohněm ve velikým hrnci, vařily ty halušky a tak a sedělo se... Tam to bejvávalo moc pěkný no.“ (Eva, koordinátorka Praha)

Společné schůzky zůstaly významnou součástí a charakteristikou pražského systému po celou dobu trvání. Pro spojení s organizací GAIA se koordinátorka rozhodla hlavně kvůli zázemí (prostory i finance na administrativu) a jménu zavedeného sdružení. Doufala, že získá grant na pokrytí administrativních nákladů spojených s LETS, což se dodnes nepovedlo.

Jako měna byly stanovené „chechtáky“, později přejmenované na „body“. Jeden chechták odpovídal jedné koruně. Jednotlivé transakce a pohyby na účtech koordinátorka zapisovala pomocí počítačového programu.

Nabídky a informace se rozesílaly poštou a pomocí textových zpráv. Z důvodů finanční náročnosti takovéto administrativy pro osobu koordinátora se nyní snaží koordinátorka o kompletní přechod komunikace na internetovou síť.

Samotné obchodování probíhalo stejně jako při placení šekem v běžné měně. Za práci či zboží se platilo LETS šekem, na který se vypsala dohodnutá částka. Jeden ústřížek si ponechal zadavatel a druhý ústřížek doručil příjemce do koordinačního centra, kde byla příslušná částka na jeho účet připsána a zadavateli z účtu odepsána. Aktuální stav konta byl průběžně uveřejňován v inzertním zpravodaji vedle členského čísla. Noví členové/ky obdrželi šeky v hodnotě 400 jednotek a ihned mohli začít obchodovat, tj. nakupovat i prodávat. Další sadu šeků obdrželi (zdarma) poté, co prokázali službu jinému členu sítě a doručili do centra jeden či více „vydělaných“ šeků. (<http://gaia.ecn.cz/projekty/lets.html> 19.2.2007)

Nabídka a poptávka byla zpočátku rozesílána poštou formou bulletinu, později byla zveřejňována i na internetu.

Nejčastějšími nabídkami jsou zahrádkářské práce a produkty, občasná hlídání dětí, domácí práce, ale i kadeřnické a kosmetické služby.

Z původních 60–80 členů na seznamu zůstalo v oficiálním systému pod Agenturou GAIA něco málo přes 20 členů, kteří však vytvořili poměrně kompaktní skupinu, která se scházela a schází dodnes. Členové současné skupiny jsou, až na výjimky, lidé staršího až důchodového věku a finančně i sociálně potřební, jedinci spíše na okraji společnosti, nicméně stále aktivní. Na tomto místě uvádím komentář koordinátorky o vzniklé skupině:

„Takže tam nakonec zůstali opravdu jen takoví zoufalci (směje se) takový no, a je pravda, že většina lidí teďka co tam zůstala ať už novejš nebo těch starších, tak to jsou opravdu lidi kteří žijou... Bud' to jsou nějak zdravotně postižení čili žijou z nějakýho... ze sociálky mají nějaký ten příjem. Nebo jsou to důchodci, kterým taky by se všem hodilo, kdyby jim někdo přišel udělat něco zadarmo. Věkově je to spíš starší, spíš starší.“ (Eva, koordinátorka Praha)

Po několika letech prošla GAIA restrukturalizací a LETS přišel o své zázemí. Na jeden rok se ještě usídlil do komunitního centra na Praze 2, odkud však po neshodách společenství odešlo. Od roku 2005 nemají členové prostory pro pravidelné schůzky a jsou zde i problémy s financováním administrativy. V současné době aktivita systému stagnuje. Poslední zapsaná transakce proběhla v září roku 2006.

Skupina funguje hlavně na bázi sociálních vztahů, které se za dobu trvání vytvořily. Výměny zboží nebo služeb mezi členy mají převážně formu přátelské výpomoci nebo reciprocity. Občasné schůzky se konají u jednotlivých členů a mají spíše podobu večírků a oslav, kde rozebírání stavu účtů hraje jen okrajovou roli. Přírůstek nových členů, kteří by v systému zůstali alespoň půl roku, je takřka nulový. Finanční obrat systému je kolem 10 000 chechtáků – bodů za celou dobu fungování systému. Do tohoto čísla jsou ale započítány jen oznámené a zapsané transakce. Celkový počet uskutečněných transakcí je mnohem vyšší, ale bez ohlášení koordinátorovi těžko spočitatelný.

Současný stav komentovala koordinátorka takto:

„Nefunguje to jako ten LETS. Je to skupina známejch, která se udělala. Lidi, který se znaj a který spolu občas něco dělaj.“ (Eva, koordinátorka Praha)

4.1.2. Brněnský LETS – „Rozlet“

Brněnský systém vznikl v návaznosti na kurz permakulturního designu pod křídly občanského sdružení Lipka roce 1999. První skupina tedy vznikla z členů tohoto kurzu, kteří se o myšlence LETS dozvěděli z přednášek a rozhodli se ji zrealizovat jako součást myšlenky permakulturního hnutí. Jako měna byla stanovena 1 „letnička“, která má hodnotu 1 koruny. Zakládající členka vedla systém tři roky. Vlastnila statek, na kterém pořádala pravidelně dvakrát ročně akce – burzy, pro členy i pro veřejnost, které byly hojně navštěvované. Burzy se konaly na jedné straně za účelem směňování zboží, ale na druhé straně to byla hlavně společenská příležitost. Na základě společného setkávání bylo postavené i celé fungování skupiny.

„Bylo to příjemný a hodně navštěvovaný, ale bez toho cítím, jako že není ta motivace těch lidí, není jako, že je to pro nás spíš ta společenská záležitost. Nikdy to nebylo v nějakým obchodním měřítku jako. Tady to vždycky mělo spíš ten rozměr sociální.“
(Alena, koordinátorka Brno)

Kromě takovýchto společných veřejných akcí měla skupina k dispozici i prostory Rozmarýnku (pobočka sdružení Lipka), kde se skupina scházela a kam se i doručovaly vyplněné šeky. V letech 1998–2003 měla skupina 30 členů, z nichž bylo asi dvacet aktivních.

Většina členů byla ve věkovém rozmezí 30–40 let, jejich finanční a sociální podmínky se mírně různily.

V roce 2001 skupinu přebrala současná koordinátorka (také členka a účastnice Permakulturního hnutí) a pokračovala v pořádání burz a setkání až do roku 2003, kdy se konala poslední burza.

System byl založený na bázi šeků. Za práci či zboží se platilo LETS šekem, na který se vypsala dohodnutá částka. Jeden ústřížek si ponechal zadavatel a druhý ústřížek doručil příjemce do koordinačního centra, kde byla příslušná částka na jeho účet připsána a zadavateli z účtu odepsána. Později se šeky začaly vyplňovat elektronicky a posílaly se koordinátorovi jako příloha e-mailu. Od počátku existence fungovalo informování o nabídkách a poptávkách a vzájemná komunikace pomocí internetu. Nejčastěji se nabídky týkaly oblečení, hlídání dětí, ale třeba i výuky jazyků. V současné době se na systému podílí 8 aktivních členů.

4.1.3. Českobudějovický LETS – „Letokruh“

Budějovický systém byl svého času největším a nejlépe fungujícím systémem v České republice. U jeho zrodu v roce 2000 stálo ekologické sdružení Rosa jako zastřešující organizace, manželská dvojice reemigrantů z Norska s praktickými zkušenostmi, kteří chtěli myšlenku LETS zrealizovat v Čechách, a nově usazený „uprchlík“ z velkoměsta, který měl nosnou myšlenku v hlavě a chtěl ji vyzkoušet v praxi. První členové tohoto systému byli příznivci a lidé kolem ekologického sdružení Rosa. Později se LETS rozšířil do několika jihočeských měst, kde vznikly malé fungující podskupiny.

Budějovický Letokruh se v mnoha směrech od ostatních zde popisovaných systémů liší.

1. Měl velký prostorový rozsah, který zahrnoval takřka celé jižní Čechy, přičemž systém tvořilo několik menších lokálních skupinek, ale i několik rodin žijících v osamělých zemědělských usedlostech.
2. Celá skupina se scházela většinou jen jednou za rok a někteří členové se osobně ani nikdy nesetkali.
3. Na organizaci systému a vydávání informačního bulletinu, který se aktualizoval jednou za měsíc, se kromě hlavních koordinátorů podíleli také někteří členové a tato povinnost mezi nimi kolovala.
4. Tento systém skutečně dlouhodobě fungoval podle pravidel LETS a měl kromě sociálního i značný ekonomický přínos.

Jako měna byly stanovené „žaludy“. Jeden žalud se rovnal jedné koruně a jednotlivé účty byly nazývané „větve“. Členové se snažili o maximální otevřenost systému a minimalizaci pravidel směny.

„My jsme v tomhle byli takoví řekněme úplně liberální, že jako ceny se neurčovaly jako žádný doktríny jako jo žádný prostě platformy, prostě čistě jenom opravdu jako tak volný, aby se v tom mohl identifikovat každé komu by byla ta myšlenka sama o sobě blížká.“ (Ruda, koordinátor České Budějovice)

Sedmdesát procent větví mělo přístup k internetu, takže veškeré informace a domlouvání transakcí se provádělo elektronicky. Tomu, kdo neměl internet, se vše posílalo poštou. Na internetu vycházely jednou za rok ročenky a každý měsíc aktualizované seznamy nabídek a poptávek. Nabídky se převážně týkaly zahrádkářských produktů, výuky jazyků, pomoci v hospodářství atd. Vyplněné šeky se doručovaly do centrály v ekologickém sdružení Rosa.

LETS se účastnilo kolem 50 lidí, z nichž většina byla ve věku od 30–40 let, z různých finančních a sociálních podmínek. Podle koordinátora protéklo systémem ročně až 30 000 žaludů, tzn. kolem 100 000 žaludů za celou dobu fungování.

Systém sice nebyl oficiálně zrušen, ale od roku 2003 nemá koordinátory a neproběhla žádná transakce. Dotazovaný koordinátor nicméně do budoucna uvažuje o znovuoobnovení.

„Jako vono to nebylo oficiálně zrušený v podstatě ten měsíčník, kterej vlastně připomínal ty nabídky, tak přestal vycházet a vlastně tím jakoby vlastně může každým dnem vyjít nové číslo a navázat tam kde se skončilo s nějakou potížema, ale současnej stav Letokruhu je, že vlastně nefunguje už několik let.“ (Ruda, koordinátor České Budějovice)

4.1.4. LETS Lunária – Jindřichovice pod Smrkem

Jindřichovický systém odpovídá z předešlých systémů nejvíce myšlence „lokálna“ a místní soběstačnosti. Jeho zakladatel přišel do Jindřichovic pod Smrkem s původní myšlenkou založit zde eko-vesničku Jitřenka, která by byla ve velké míře soběstačná. Spolu s ním přišlo několik lidí i rodin, kteří se chtěli na ekovesničce podílet. Většina těchto lidí byla zpočátku na zakladateli závislá, a to buď finančně – několik jich bylo zaměstnáno v občanském sdružení Lunária, a nebo sociálně – poskytoval jim možnost bydlení.

Vesnička byla založena v roce 1998 a fungovala vesměs jako alternativní komunita lidí žijících na jednom místě nebo v nejbližším okolí a vzájemně na sobě záviselých. LETS systém vznikl až o několik let později roce 2002. Teoretické základy i praktické zkušenosti získal koordinátor při svém pobytu v Zaježové na Slovensku, kde podobná ekovesnička a LETS již delší dobu úspěšně fungovaly.

Jednotkou systému byla stanovena jedna „vindra“. Na rozdíl od předchozích systémů zde byly i pevně stanoveny ceny za hodinu práce i za jednotlivé nabízené suroviny. Nicméně byla možná vzájemná dohoda obou zúčastněných stran. Každý účastník LETS měl svou šekovou knížku (notýsek), do které se vpisovaly všechny transakce. Obě strany musely mít v šekové knížce napsáno datum a druh transakce, počet vinder, které byly odepsány nebo připsány a vzájemně muselo být všechno stvrzeno podpisem, aby byla transakce platná.

Systému se účastnilo průměrně 11 členů, přičemž jako člen se počítala i celá rodina, která vlastnila šekovou knížku.

Členové systému se scházeli jednou za měsíc a později jednou za půl roku. Centrem a hlavním účastníkem všech transakcí byl správce, protože měl největší nabídku a poptávku vzhledem k nutnosti oprav a práce na hospodářství a nabídce mléčných produktů. Vzájemné výměny mezi jinými účastníky probíhaly zřídka.

Spolu se zlepšující se situací v oblasti pracovních míst v Jindřichovicích pod Smrkem se postupně členové začali osamostatňovat a ze systému odcházet. V současné době zbyli dva aktivní členové včetně koordinátora a jeho rodiny.

K možnosti obnovení obchodování koordinátor říká:

„Já jsem se teď pokusil vlastně nedávno to obnovit, že sem vlastně někdy v dubnu tohoto roku jsem to spočítala takže jsem zjistil ty poslední zůstatky. Tohle je stav z dubna 2006 no čili tři čtvrtě roku no a v té době jsem se pokusil ty lidi znovu oslovit a jestli mají zájem o to jakoby znova rozjet a tak, ale jakoby neměli, kromě toho Pavla nikdo.“ (Zbyněk, koordinátor Jindřichovice)

4.1.5. Bratislavský LETS – „Svojpomoc“

První LETS v Bratislavě vznikl v roce 2001 a působnost má po celé Bratislavě. Zakládajících členů bylo pět a spojoval je zájem o realizaci myšlenky. Informace o LETS získali většinou z tisku.

„Čekali jsme, kdo to u nás rozběhne, a když s tím nikdo nepřicházel, jednoho dne jsme se sešli a řekli si, že to asi zůstalo na nás. Tak potom, že nás bylo víc takových nadšených lidí z téhle myšlenky tak jsme se dali do kopy a domluvili jsme se, že to založíme. Tak jsme to ve velkém stylu založili, začali jsme verbovat lidi a lidi se nechali naverbovat poměrně lehce, to jsme ani nečekali.“ (Robo, koordinátor Bratislava)

V době největšího rozkvětu se systému účastnilo kolem 40 členů, z nichž však bylo jen 5–10 aktivních. Většina členů byla ve středním věku a v nijak výjimečném sociálním postavení. Někteří z nich se účastnili aktivit i v jiných občanských sdruženích, ale hlavním pojítkem mezi členy byla myšlenka LETS.

„Svojpomoc je skupina lidí, která se dala dohromady právě konkrétně na téhle jedné myšlence a nebylo za tím nic jiného.“ (Robo, koordinátor Bratislava)

Nejčastěji směňovanými službami a produkty byly různé domácí práce, opravy, hlídání dětí, ovoce a domácí pečivo.

Hned od počátků byla veškerá administrativa organizována přes počítačové. Jeden ze zakládajících členů naprogramoval webovou aplikaci, do které se daly ukládat nabídky a poptávky a dalo se touto cestou i platit. Tento program nazvaný UniLETIM se potom rozšířil po Slovensku i do zahraničí. V úplných začátcích vydávali i tištěnou verzi nabídek a poptávek pro členy, kteří neměli počítačové. Společné schůzky byly jednou měsíčně.

Jako měna byla stanovena „kopa“, která symbolizovala 60 minut práce nebo také 60 slovenských korun. Bylo ale možné se individuálně dohodnout třeba na dvě kopy za hodinu, podle toho, o jakou práci šlo. Nebyla to tedy rovnost za každou cenu, ale spíš orientační základ.

Samotné obchodování probíhalo podle klasického schématu. Všechny uskutečněné transakce, tedy to, že někdo někomu něco poskytl a kolik kop to stálo, se oznámily administrátorovi, který směnu zanesl do účetnictví. Poskytovateli služby se připsaly kopy do plusu a těmito zase mohl zaplatit dalšímu členovi, když potřeboval jeho pomoc. Nabídky se aktualizovaly každý měsíc a posílaly se členům elektronicky nebo se rozdávaly tištěné na společných setkáních.

Komunita Svojpomoc neměla svoje stabilní sídlo ani kancelář a společná setkání se pořádala na různých místech. Kromě společných setkání se pořádaly i jiné společné akce, například kurz tvorby stránek, který vedl administrátor systému.

Momentálně aktivita LETS stagnuje. Hlavním důvodem toho stavu je, že odešel hlavní koordinátor. Ten k současnému stavu dodává:

„Chyběla nějaká setrvačnost toho systému sama od sebe. Teda ono to tak trochu setrvačně běží asi i do teď, občas někdo pošle nabídku. Schůzky tak nějak vymizely, aspoň co mám informace.“ (Robo, koordinátor Bratislava)

4.1.6. Bratislavský LETS – „Studnička“

Studničkový LETS vznikl v roce 2001 jako další z aktivit nově vzniklého občanského sdružení Environmentalna poradna Studnička, které funguje v rámci jednoho velkého sídliště v Bratislavě. Zakladatelka sdružení našla inspiraci v knize o permakultuře a rozhodla se ji realizovat. Od počátku Studnička spolupracovala s koordinátorem LETS Svojpomoc, od kterého získávala další informace a také počítačový program, který nahradil původní nástěnkový systém. V současné době má systém asi třicet členů, z nichž je ale jen kolem 10 aktivních.

Systém obchodování je nastavený stejně jako u Svojpomoci. Konkrétní principy fungování Studničkového LETS viz příloha. Měna byla nazvána „kapka“. Hodnota jedné hodiny práce byla stanovena na deset kapek. (10 kapek – 60 minut práce). Nejčastější nabídky se týkají obnošeného šatstva, zahrádkářských produktů, domácích prací a hlídání dětí.

Charakteristické pro tento systém je pravidelné scházení jednou až dvakrát za měsíc i společné akce a výlety. Schůzky se konají buď v místní základní škole nebo u jednotlivých členů. Věkový průměr členů je 45–50 a významnou část aktivních členů tvoří důchodci. Systém funguje hlavně na bázi sociálních vztahů a přátelství, které ale vznikly už před LETS a zatím se nepodařilo systém příliš rozběhnout v ekonomické rovině.

Koordinátorka k tomu říká:

„Zatím, i když už dost dlouho, je to v plenkách.“ (Helga, koordinátorka Bratislava)

Směny, které probíhají, lze jen těžko sledovat, pokud nejsou nahlášeny administrátorovi. Koordinátorky systému, které jsou v současné době dvě, však doufají v rozšíření skupiny a pracují na jejím větším rozvoji.

Mezi LETS, které jsem zkoumala, jsou tedy čtyři systémy, které vznikly ve velkých městech (Praha, Brno, Bratislava), jeden, který je spíše provinční a zahrnuje menší města a samoty (České Budějovice, Písek, Český Krumlov a okolí) a jeden, který je čistě lokální a vesnický (Jindřichovice pod Smrkem). Liší se v několika aspektech počínaje velikostí, způsobem ohodnocování práce a způsobem řízení. Některé ze systémů jsou si v mnohém podobné a jiné naopak v některých směrech vybočují. I přes velký rozptyl se ale jejich koordinátoři nezávisle shodli na podobných problémech, které považují za příčiny současného stavu a kterými se budu postupně zabývat.

Tabulka na následující straně zobrazuje krátký souhrn základních charakteristik vycházející z předchozího textu. K vyjasnění vybraných kategorií uvedu krátké vysvětlivky:

- kategorie „**Založení**“ – rok založení
- kategorie „**Inspirace**“ – údaje popisují, kde zakladatelé nebo správci přišli s myšlenkou LETS poprvé do styku, kde se o ní dozvěděli
- kategorie „**Měna**“ – název měny
- kategorie „**Hodnocení práce**“ – údaj, který uvádí, jestli je měna vztahována k národní měně nebo k hodině práce
- kategorie „**Počet členů**“ – ukazuje původní a současný počet členů a tedy i úbytek členů v systémech
- kategorie „**Průměrný věk**“ – průměrný věk členů
- kategorie „**LETS základ skupiny**“ – údaje popisují, jestli se skupina sešla na základě myšlenky LETS nebo jestli se znali už dřív a LETS je jen doplňkovou aktivitou
- kategorie „**Současný stav**“ – ukazuje na současný stav systémů

Tato kategorie je rozdělena na dvě části. Část komunita popisuje, jestli systém funguje z hlediska sociálních vztahů. Část peníze popisuje, jestli systém funguje i jako obchodní, na bázi lokální měny. Častá odpověď „Spíš NE“ znamená to, že pouze čas od času proběhne opravdová transakce v místní měně. Co se týče odpovědi Spíš NE u budějovického LETS v části komunita, znamená to, že sociální vazby fungují hlavně v jednotlivých sub-komunitách, ale vzhledem k velkým vzdálenostem mezi nimi a hibernovanému stavu obchodování už hůře fungují v rámci celku.

Tab.1 Souhrn základních informací o zkoumaných skupinách

<i>LETS</i>	<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>	
<i>Založení</i>	<i>1998</i>	<i>2000</i>	<i>2001</i>	<i>2001</i>	<i>2002</i>	<i>1999</i>	
<i>Inspirace</i>	<i>zahraničí</i>	<i>tisk, zahraničí</i>	<i>tisk</i>	<i>permakulturní hnutí, Svojpomoc</i>	<i>LETS Zaježová</i>	<i>permakulturní hnutí</i>	
<i>Měna</i>	<i>chechtáky</i>	<i>žaludy</i>	<i>kopy</i>	<i>kapky</i>	<i>vindry</i>	<i>letničky</i>	
<i>Hodnocení práce*</i>	<i>1CH – 1K</i>	<i>1Ž – 1K</i>	<i>1K – hodina práce</i>	<i>10 K – hodina práce</i>	<i>40 V – hodina práce</i>	<i>1 L – 1K</i>	
<i>Počet členů</i>	<i>na počátku</i>	<i>60–80</i>	<i>50</i>	<i>40</i>	<i>30–40</i>	<i>11</i>	<i>30</i>
	<i>nyňí</i>	<i>20</i>	<i>0</i>	<i>5–10</i>	<i>30</i>	<i>2</i>	<i>8</i>
<i>Průměrný věk</i>	<i>50</i>	<i>30–40</i>	<i>30–40</i>	<i>45–50</i>	<i>20–40</i>	<i>30–40</i>	
<i>LETS základ skupiny</i>	<i>ANO</i>	<i>ANO</i>	<i>ANO</i>	<i>NE</i>	<i>NE</i>	<i>ANO</i>	
<i>Současný stav</i>	<i>komunita peníze</i>	<i>ANO</i>	<i>Spiš NE</i>	<i>ANO</i>	<i>ANO</i>	<i>ANO</i>	<i>ANO</i>
		<i>Spiš NE</i>	<i>NE</i>	<i>Spiš NE</i>	<i>Spiš NE</i>	<i>Spiš NE</i>	<i>Spiš NE</i>

1 – *LETS Praha* **2** – *LETS České Budějovice* **3** – *LETS Bratislava (Svojpomoc)* **4** – *LETS Bratislava (Studnička)* **5** – *LETS Jindřichovice pod Smrkem* **6** – *LETS Brno*

*Velká písmena jsou počáteční písmena uvedených měn. „K“ znamená českou a u slovenských LETS slovenskou korunu.

4.2. Organizace LETS

Základní otázkou při zakládání LETS je to, jakým způsobem bude spravován a jaké bude jeho zázemí. Myšlenka LETS je velmi lákavá svojí jednoduchostí a na první pohled nenáročnou administrativou. Vše kolem LETS je postaveno na dobrovolnosti a osobní angažovanosti členů a v našem prostředí hlavně koordinátorů. Aby mohl systém dlouhodobě fungovat, je třeba zajistit základní administrativní zázemí. Založit systém nestojí prakticky žádné úsilí, ale, jak vyplynulo z rozhovorů, spravovat ho může být pro osobu koordinátora poměrně náročné a to z hlediska času, energie i financí.

Většina ze mnou zkoumaných LETS byla založena hlavně na základě inspirující myšlenky a touhy vyzkoušet nějakou alternativu. Hlavní zde tedy byl etický kontext a ne ekonomická potřeba. Žádný ze systémů nevznikl vyloženě jako řešení situace ekonomicky marginalizovaných v nějaké oblasti postižené ekonomickou recesí, jako tomu bylo třeba v USA nebo Argentině.

Domnívám se, že LETS postavené převážně na nějaké ideologii nebo etickém základě kladou na iniciativu a osobní invenci koordinátora zvýšené nároky a málokterý z koordinátorů, kteří byli nadšení myšlenkou a její realizací, si předem tuto zátěž dovedlo představit. Dobře promyšlená a zavedená administrativa potom byla velkým ulehčením a naopak, což se ukázalo jako výrazný problém u několika skupin.

V následujících podkapitolách se budu věnovat okruhu témat, které jsem shrnula pod pojem

„*Zázemí*“, který nadřazují pouhé administrativě. Problémy týkající se organizace zázemí byly v provedených rozhovorech častým tématem. Já jsem se pokusila rozbor jejich vlivu na stabilitu a rozvoj skupin, který je obsahem následujících podkapitol.

4.2.1. Ustanovení centra LETS a způsob komunikace

Centrum LETS je místo, kam mohou členové hlásit své transakce a ty se zde udržují a zapisují do jednotlivých účtů. Důležitou funkcí centra je i informování členů o nabídce a poptávce zboží a služeb v systému a jejich zveřejňování, aby byly dostupné každému členovi. Často je samotné centrum i místem pro setkávání členů a pořádání společných akcí. Centrum může být buď určené konkrétní místo, jakási klubovna, kterou skupina využívá pro setkávání, komunikaci a doručování šeků v rámci systému, nebo je to byt koordinátora, který vyřizuje administrativu pomocí telefonu a počítače. Nutno dodat, že počítačový program ke spravování účtů využívá naprostá většina koordinátorů.

Obě výše zmíněné možnosti, které naznačují i způsob, jakým je systém řízen, jsou pro koordinátory finančně i časově náročnější a pokud je administrativa čistě na osobě koordinátora, pak ji většina z nich považuje za vyčerpávající.

„No já už jsem říkala, protože já do toho taky strkám že jo peníze, protože ne všichni mají maily, tak jim musím psát smsky, nehledě přeci jen na nějaký to papírování při rozesílání nabídek. Oni by si pak už měli volat sami, jenže ono dneska pro ty důchodce už jsou i ty telefony drahý to je další věc no a tak volaj mě některý, abych jim to zařídila.“ (Eva, koordinátorka Praha)

„Podle mě je to jako jedna z největších brzd, protože komu se jako dneska chce ukládat někam nějaký šeky ručně, když se ví, že ty možnosti jsou jiný.“ (Alena, koordinátorka Brno)

Jednou z výhod globalizace a informačního věku je široká dostupnost informačních technologií a možnost řešení mnoha problémů na virtuální bázi. Některé skupiny postupem času nepotřebovaly vytvářet skutečné centrum na konkrétním místě, ale používaly či používají náhradu, kterou je internet, tedy čistě virtuální centrum, ke kterému je přístup takřka odkudkoli. Většina komunikace potom probíhá na internetové bázi. Takováto administrativa je levná, rychlá a velmi užitečná, zvláště pro systémy, kde jsou členové od sebe ve větších vzdálenostech.

„Ve finále 70 % těch větví mělo internet, takže se to vlastně řešilo internetově, takže ta administrativa s tím byla malá vcelku a dá se říct, že na finance my jsme nepotřebovali žádný peníze vcelku a jak jsme byli takhle rozlezlý tak se vcelku vědělo co a jak.“ (Ruda, koordinátor České Budějovice)

Nutností zde ale je možnost přístupu členů k internetu, základní znalosti práce s počítačem a chuť přejít na nový systém, což zvláště u starších členů může být problém.

„Aktivní jsou u nás hlavně důchodkyně a možná i proto je to s tím počítačem takové těžkopádné.“ (Helga, koordinátorka Bratislava)

Naprostá většina koordinátorů v tomto způsobu administrativy vidí budoucnost a postupně se snaží o přechod na internet jako podmínku dalšího fungování.

„Budu na každým vyžadovat, aby měl prostě mail, protože to budu dělat jedině mailama. Ted'ka se už každéj může naučit zajít do knihovny, když nemá doma počítač, jo. Já jsem

ochotná, já už jsem dva lidi teďka učila. Já jim to právě řeknu, že příště jediné mailem a kdo ne, tak má smůlu. Máme štěstí, že žijem v Praze, protože to není vůbec problém si zajít kamkoli na internet a je to zdarma.“ (Eva, koordinátorka Praha)

„Přímo na internetu má každý člen svoje konto a přímo může zadávat svoje platby a dívat se na nabídku a poptávku. Zatím to ale málokdo využívá přímo, většinou to jednou za čas nadhazuju sama. Jen pár lidí s tím nemá problém manipulovat. Ale to se snad změní.“ (Helga, koordinátorka Bratislava)

Na tomto místě nesmím zapomenout zmínit úplnou výjimku ze všech uvedených systémů a tou je zápisníkový systém v Jindřichovicích pod Smrkem, který jsem představila v obecném popisu jednotlivých skupin v kapitole 3.1.

Tento systém je ideální pro malou a lokální komunitu, kde členové žijí blízko sebe a mohou se snadno setkat a domluvit. Centrem LETS Lunária bylo hospodářství zakladatele, které bylo zároveň i středem většiny transakcí.

„Každej z lidí měl takovejhle sešitek a do toho sešitku si vždycky ty lidi vzájemně napsali. Vlastně centrální místo bylo tady jako tenhleten barák a všichni ostatní měli vlastně kontakty akorát se mnou a zase zpátky, ale málo mezi sebou, jo, jakože to mělo takhle paprsky, nebyla to síť přímo.“ (Zbyněk, koordinátor Jindřichovice)

Některé ze skupin vznikly nebo nějaký čas fungovaly pod křídly větších neziskových organizací a Studničkový LETS v Bratislavě stále funguje pouze jako jedna z aktivit Studnička o. s. Podle koordinátorů byla výhodou systémů fungujících v rámci větší organizace hlavně možnost získání prostor ke společnému scházení.

„Na tom Rozmarýnku to byla taková pobočka Lipky, dokud jsme tam dělali ten permakulturní projekt té zahrady, tak jsme se tam nějak scházeli, mívali jsme tam i pracovní akce různý, různý setkání.“ (Alena, koordinátorka Brno)

Dalším kladem byl i přístup k informacím, financím a vybavení jako je například počítač, telefon, tiskárna atd.

„To jsme rozesílali tenkrát poštou a Gaia to financovala, protože ty maily a počítače měl vopravdu málo kdo.“ (Eva, koordinátorka Praha)

Někteří doufali i ve větší šanci získat grantové prostředky na pokrytí administrativních nákladů.

„Já jsem šla do tý Gáji taky z toho důvodu, že Gája, že už byli nějakou dobu zavedený, že jsou známí, že dostávají ty různé granty vod těch nadací, takže my když podáme jako skrze Gáju žádost o grant takhle pod činností Gáji, tak třeba nějaké dostanem.“ (Eva, koordinátorka Praha)

Ztráta zázemí a prostor může velmi otlást stabilitou systému, obzvlášť pokud je skupina početnější a vzájemné setkávání a společné akce důležité pro fungování LETS.

„Původní prostory jsme ztratili, kde k těm prostorům náležela i klubovna. Zkrátka potřebovali tu místnost, kde byla Gaia, rozšiřovali se a tak nějak to tam ukončili. No a tak jsme to ztratili a teďka vod léta vlastně se nemáme kde scházet a pořád se hledá. Od tý doby co nemáme trvalý místo schůze, tak jsem ani nezvala nový členy.“ (Eva, koordinátorka Praha)

Stanovení centra, způsob komunikace a vedení účtů se u některých LETS tvořily přímo za chůze. Příliš volné vedení, kdy koordinátor bere většinu komunikace na sebe, jeho samotného vyčerpává a dělá systém příliš závislý na jeho osobě, financích a časových možnostech.

Je dobré stanovit se členy takové podmínky, které by administrativu koordinátorovi co nejvíce ulehčily a byly vhodné pro danou lokalitu a komunitu. Využití možností internetu se ukazuje jako užitečná volba. Hledání a určení základních pravidel by mělo proběhnout co možná nejdříve, protože členové navyklí na určitou péči, kterou dělají koordinátoři dobrovolně a zdarma, jen neradi přijímají novoty.

4.2.2. Získávání peněz na pokrytí nákladů

LETS může fungovat bez nutnosti intervence běžné měny a to v případě, že se jedná o komunitu na malé ploše, jako jsou například různé ekovesničky nebo malé alternativní komunity, protože tam administrativa, pokud nějaká je, nemá téměř žádné finanční nároky. Všechny ostatní systémy vyžadují minimálně nějaký vstupní a většinou i operační kapitál, který v našich systémech většinou zajišťují samotní koordinátoři ze svých zdrojů. Tento způsob ale činí systém příliš závislý na finančních a hlavně časových možnostech koordinátora. Většinou z dotazovaných to po určitou dobu nevadilo, protože měli nadšení a zájem na tom, aby systém fungoval.

„Jo já jsem si z toho vydefinovala, že z toho nemám nějaký pupínky, že to dělám jednak proto, že chci, aby to fungovalo pro nás a jednak chci, aby to bylo jako nástroj

zachovaný až do doby, kdy ho lidi budou potřebovat a myslím, že ta doba přijde.“
(Alena, koordinátorka Brno)

„My to děláme proto, že nás to baví, proto nám nevadí, že to stojí nějakou korunu.“
(Ruda, koordinátor České Budějovice)

Doufali, že se jim vložené vrátí v lokální měně a pomoci, což se v určité míře i podařilo. Mnozí z nich se ale postupem času cítili vyčerpaní, obzvláště pokud se jejich úsilí nesetkalo s patřičnou odezvou a přestali mít potřebu vydávat finance a hlavně energii do systému a potažmo členů, kteří ji dostatečně neoceňují.

„Když se to zakládalo, tak to bylo dobrý a teďka, že ta doba fakt je jinde. Jako tak nějak, člověk drží rok, dva, tři, ale pak si říká proč?“ (Alena, koordinátorka Brno)

Využití internetu finanční zátěž hodně snižuje, ale myslím si, vzhledem k výsledkům výzkumu, že pro rozvoj kvalitního zázemí pro LETS je promyšlení způsobu financování základní administrativy spolu s propagací systému zásadní.

V zahraničí se přísun peněz do lokálních systémů děje různými způsoby. Některé země nebo města přijaly LETS jako součást řešení problémů nezaměstnanosti nebo jako lokální rozvojovou strategii a podporují je ze svých rozpočtů nebo grantů. Dokonce i Evropská unie se rozhodla v projektu Baratia podpořit rozvoj čtyř modelových systémů na svém území.

Některé systémy jsou nastaveny tak, že zpoplatňují služby koordinátora malými částkami za zprostředkování transakcí nebo vybírají členské poplatky. Ve většině systémů je také koordinátor odměňován lokální měnou, což má ale smysl pouze v případě, že je systém prosperující a má měnu kde utratit.

Kromě specifického Jindřichovického LETS a Studničky v Bratislavě, která se ještě nestačila rozvinout do podoby, aby se tímto musela zabývat, si koordinátoři zkoumaných skupin uvědomují nutnost nějak finanční otázku řešit. Část z nich se přiklání k tomu, aby bylo zprostředkování služeb zpoplatněno pro členy nějakou nízkou částkou nebo členským poplatkem.

„Lidi platěj příspěvky, teda za zprostředkování nějakýho toho kontaktu zaplatěj, což je ideální, ale zase ten člověk je neustále k vytažení. Takže se volá jemu a on vyhledá a on najde a on to domluví, jo.“ (Eva, koordinátorka Praha)

„Třeba já si osobně myslím, že je to takovej prubírskej kámen jako ten členskej poplatek, ale že to má jako konečně šanci, protože když do něčeho nic nedáváte, tak si

toho nevážíte. Na druhé myslím si, že kdo ten zájem o to má tak, že to není žádná položka, že to dává za dva lístky do kina.“ (Alena, koordinátorka Brno)

Někteří se také domnívají, že k tomu, aby systém fungoval, by bylo dobré, aby koordinátor měl správu LETS jako zaměstnání nebo aby měl prostředky alespoň na základní zázemí. Jako zdroj financí pro jeho práci či pokrytí základních nákladů vidí grantové peníze.

„Kdyby to tady někdo grantově napsal a udělal tomu nějakou servisní organizaci čili by do toho napumpoval nějakou elementární jakoby energii v podobě jednoho nějakého šéfa, kterej by byl závislej na tom, že ta věc bude fungovat a možná by to taky docela hodně přispělo.“ (Ruda, koordinátor České Budějovice)

„Mluvila jsem o tom, že tady by to bylo taky ideální, kdyby jsme někdy dostali nějaký ten grant, tak že to uděláme takhle, že tu někdo bude sedět trvale a udělá se tam další linka jenom pro tohle. Ono by ideální bylo, kdyby jsme měli nějaký místo a kdyby jsme měli z toho grantu aspoň na ten telefon a udělat to tak, aby to bylo trvale přístupné. Já bych byla třeba i ochotná fungovat jako prostředník.“ (Eva, koordinátorka Praha)

K podání úspěšné žádosti o grant je ale třeba, aby byl LETS nějakým způsobem výrazně orientován, což vyplývá z potřeby LETS pro danou oblast. Domnívám se, že možné varianty jsou buďto ve směru sociálním jako podpůrný systém v chudých regionech či městských částech, nebo v oblasti rozvoje regionů či venkova. Zkoumané systémy naplňují tuto orientaci zatím jen okrajově a v tom také vidím důvod, proč občasné pokusy grantových žádostí, například pražského LETS, nebyly úspěšné.

Dotazovaní se shodují v tom, že členové si navykli na určité služby, které jsou jim poskytovány zdarma a nechtějí se přizpůsobovat novým podmínkám, natož tomu, že by měli za služby platit.

„Budou mít problém platit za nějakou službu, kterou vlastně předtím dostávali zadarmo. I když je to taková jako symbolická částka.“ (Alena, koordinátorka Brno)

Současný stav, to jak je systém nastaven a jakou v jeho financování hrají roli, považují koordinátoři za neudržitelný a znemožňující větší rozvoj systémů. V našem prostředí, kdy LETS vznikly na základě myšlenky a členy nenutí ekonomická potřeba k investování do systému, je asi nutné zajistit finanční minimum k pokrytí nákladů nejlépe kombinací různých možností.

4.2.3. Získávání nových členů

LETS, pokud mají být nástrojem k rozvoji místní ekonomiky, jsou závislé na členské základně. Úkolem koordinátora, ideálně každého jednotlivého člena, je získávat nové členy.

Každý nový člen, tím, co přináší do systému a tím, co potřebuje, zvyšuje rozmanitost a možnosti skupiny. Tento zdánlivě jednoduchý úkol se stal velkým problémem většiny zkoumaných systémů. To, že jednotlivé skupiny nerostou, snižuje jejich funkčnost jako LETS. Na tomto místě je vhodné se zmínit o otázce velikosti systému.

Podle neoliberální ekonomické teorie je pro trh nejlepší, aby počet členů v systému byl co největší, protože s každým dalším členem se zvyšuje možnost nabídky i poptávky. LETS jsou ale, jak už jsem mnohokrát zmínila, založeny také na budování místního společenství a důvěry a proto se mnozí zakladatelé systémů i teoretici přou o ideální velikost.

Některé zahraniční systémy mají i několik stovek členů. V takových systémech už je ale takřka nemožné, aby se všichni členové znali, obzvlášť pokud je velká i vzdálenost mezi nimi. Narůstá riziko zneužití systému a ztráty důvěryhodnosti. Velmi malé systémy zase mohou mít problémy s tím, aby naplnily potřeby svých členů a mají vyšší riziko kolapsu.

Všechny naše systémy lze zařadit mezi malé, protože žádný z nich nemá více než padesát členů a pokud i v minulosti měly, potom jich jen malá část byla skutečně aktivních.

Většina koordinátorů se shodla a uvědomuje si, že získávání nových členů je podmínkou pro budoucí fungování systémů.

„Podle mě největší prací je, aby se ten systém rozvíjel, tak opravdu péče o příliv nových členů. Ten systém se každým novým člověkem se opravdu obrovsky zvyšuje... ta užitečnost u všech těch ostatních... Já jsem to těm lidem vysvětloval, když si tam přivedeš svého brácha, tak i když vy dva obchodujete jako bez peněz mezi sebou tak on má určitý množství nabídek, který ty nemáš a potřeb a tím, že ho tam přivedeš, tak vlastně rozšíříš užitečnost pro zbytejch padesát.“ (Ruda, koordinátor České Budějovice)

Kromě jedné výjimky o které se ještě zmíním, se všichni o propagaci a nábor nových členů nějakým způsobem a s různou úspěšností snažili. Některé skupiny dokonce v poslední době zaznamenaly zvýšený zájem lidí o LETS, ale protože jsou systémy

momentálně v přechodovém stadiu a není jasné, co s nimi bude dál a kdo je povede, tak prozatím nemůžou tyto potencionální členy zapojit.

„Třeba teď jsem se setkala se dvěma mladejma, kteří by opravdu jako určitě něco dělali, ale říkala jsem si, oni mi pozvou lidi a kde se jako budeme scházet. Navíc musím přepracovat všechny ty materiály, protože všude máme teda uvedenou GAIU na místě schůzek a já nevím ty její činnosti a tak. A nic z toho není platný, ty kontakty, letáčky a takový.“ (Eva, koordinátorka Praha)

Pozitivním jevem je občasný zájem médií o tuto problematiku. Na Slovensku i v Čechách vyšlo už na toto téma několik článků v různých tiskovinách (Hospodářské noviny, Reflex, ...) a na jejich základě se objevili noví zájemci o LETS. Spolu s tiskem používají někteří koordinátoři k šíření informací a získávání nových členů internet a považují ho za efektivní možnost.

„No my používali hlavně internet, ale vyšly i velký články v bulváru a na to se přihlásilo docela dost lidí. No a taky kontakty mezi sebou.“ (Robo, koordinátor Bratislava)

Tisk a internet jsou ale pouze jednou částí propagace, která je vhodná k šíření LETS. Protože je bezkontaktní a nežádá si tolik práce, nemají s ní koordinátoři většinou problém. Touto cestou a pomocí letáků a plakátů, se dají přilákat zajímavou myšlenkou velká množství lidí. Velká propagace si ale žádá promyšlenost a dotaženost. V opačném případě hrozí zklamání a starosti s přílivem nových lidí, z nichž někteří často nemají potřebnou motivaci.

„Vono jednou jsme propagaci dělali, protože byly nějaký peníze. Tak jsme vytiskli spoustu letáček a rozvěsili. Jenže voni se nám tam začali natahovat takový zvláštní existence, který tam přišly, jakože se o tom dozvěděli. Chodili do té kanceláře Gaji a tam prostě seděli. Ty lidi tam prostě chodili a chtěli kafe a chtěli si popovídat a prostě tam zjišťovali co by z toho mohli voni sami mít. Takovýhohle něco, když je to jako bez peněz a už se příště neobjevili. Což znamená, že ty lidi strašně zdržovali. Už z tohohle důvodu jsme to víckrát neudělali.“ (Eva, koordinátorka Praha)

Cílem získávání nových členů by mělo být přilákat co nejvíce lidí, kteří se chtějí aktivně zapojit do fungování systému i komunity. Motivace lidí k zapojení do systému bývá různá od čisté zvědavosti, jak to bude fungovat, k hledání společenství až po vidinu možnosti něco získat „zadarmo“. Jak už jsem uvedla, žádný ze systémů

nefunguje čistě z ekonomické potřeby, ale na základě myšlenky a tu by tedy členové měli přijmout za svou.

V tomto směru se mnohem důležitější ukázala propagace na úrovni „člověk člověku“, jinak řečeno, osobní přesvědčování a šíření na základě vlastní zkušenosti a přesvědčení. Osobní kontaktování a výběr vhodných míst se zvýšenou hustotou lidí hledající alternativu zvyšuje možnost příchodu potenciaálně aktivních členů.

„Dát to jako rozmyslet si, jaký komunity by to mohlo zajímat, prostě pověsit různé letáky, jo, do jógovejch center a ekologickéjch organizací, jako dovedu si to představit. Organizovat prostě tady besedu v čajovnách, vysokejch školách, říkám jako tyhle místa myslím, tam jsou lidi, kteří by do toho šli.“ (Ruda, koordinátor České Budějovice)

Na základě rozhovorů se domnívám, že k tomu, aby se systém rozvíjel, je potřeba, aby si tuto povinnost rozdělilo mezi sebou několik členů, nejlépe všichni. Pokud není koordinátor vysloveně charismatičká osobnost s velkým množstvím volného času k šíření myšlenky LETS pomocí pořádání různých setkání, přednášek a osobního přesvědčování lidí, potom je propagace systému pro jednotlivce vyčerpávající a obtížnější, než když se zapojí více členů. Motivovat členy k osobnímu angažování v této oblasti se ukázalo jako tvrdý oříšek hlavně z hlediska jakéhosi strachu až odporu vysvětlovat a projevovat se. Myslím, že se tím i u mnoha členů projevilo, že jen málokterý z nich myšlenkou LETS skutečně vnitřně žije a věří její funkčnosti.

„Ještě udělat nějakou nabídku poptávku ano, ale já abych se choval jako pojišťovák a vysvětloval lidem, tak to nechtěl nikdo. Takovej jsem tam byl jako v podstatě jedinej, když to tak řeknu. Jo, já jsem to cítil i na sobě, že já jsem měl takovej problém, že jsem to někomu začal jakoby vysvětlovat, proč je to důležitý, jako já to měl srovnaný, ale cejtil jsem v lidech takový jako, jakoby se toho štítily.“ (Ruda, koordinátor České Budějovice)

Nyní se chci vrátit k předeslané výjimce, kterou je opět LETS v Jindřichovicích. Tamní lokální systém byl tvořen pouze lidmi dané specifické komunity, kterou tvořili lidé přistěhovaní na toto místo. Mezi členy nebyli místní obyvatelé, které koordinátor do systému záměrně nezval.

„Místní ne. Ale ani jsme se nějak nesnažili tohleto popularizovat, ono to bylo spíš opravdu pro ty nově příchozí a tak a nevim, neměl jsem pocit, že by někdo z těch

místních to pochopil. Jo, že by prostě ho to nějak zaujalo a tak. Přemejšlim, jestli jsem vůbec někoho oslovoval, ale myslim si, že ne.“ (Zbyněk, koordinátor Jindřichovice)

Na druhou stranu byl systém otevřený nově příchozím, kteří by se chtěli podílet na lokální ekonomice.

„No a když sem přišel někdo novejš, tak se to jsme mu dost rychle řekli, ať už vlastně kdokoliv, tak to bylo snadný tohleto, protože vlastně, když byl někdo novejš, tak hnedka něco potřeboval, jo, třeba potřeboval pomoct se stěhováním, pomoct se dřevem a tak dál, a tak dál takže se mu to hodilo a mohl nabídnout zase nějakou práci, což vlastně vždycky využití bylo.“

Na závěr této podkapitoly bych chtěla shrnout, že rozšiřování systémů o nové členy je důležitou podmínkou, aby systém opravdu fungoval. V některých systémech došlo k jejímu podcenění nebo se koordinátorům přestalo dostávat sil a motivace, aby se o tuto hladinu LETS starali. Mnozí z koordinátorů toto považují za jeden z klíčových důvodů, proč jejich systémy postupně upadaly.

„Jak říkám, to nefungovalo i proto, že se to dál nerozšiřovalo. Opravdu nějaký ten příliv těch novejš lidí je nutnej.“ (Ruda, koordinátor České Budějovice)

„No jo, ale beznadějný je to v tom, že prostě nepřibejvaj noví, že ty lidi nejsou, proto to nefunguje jako doopravdy ten LETS.“ (Eva, koordinátorka Praha)

4.2.4. Setkávání a společné akce

Základní myšlenkou LETS je už mnohokrát zmiňovaná tvorba lokálního společenství a to nemůže být tvořeno bez vzájemných kontaktů mezi členy. Není podmínkou, aby se všichni členové systému znali. Mnoho zahraničních systémů funguje na základě dobře organizovaného koordinačního centra, které zprostředkovává transakce mezi lidmi, aniž by se členové museli znát. Budějovický Letokruh je jedním ze systémů, který fungoval na podobné bázi a někteří členové se nikdy v životě osobně neviděli, což ale bylo způsobeno i velkými vzdálenostmi mezi členy a jednotlivými sub-komunitami.

Lokální ekonomika je postavena na důvěře mezi členy a na důvěře v systém. Takováto důvěra se buduje spolu se vznikajícími sociálními vazbami a vztahy. Pokud se členové LETS před založením systému neznali, potom vznikají sociální vazby na základě obchodování a výměn, ale pro jejich utužování a rozšiřování jsou, jak z výzkumu vyplynulo, důležitá společná setkání všech.

Zajímavé je také odlišit setkání, kde se řeší skutečně stavy účtů a případné problémy systému od společných akcí, které mají čistě společenský charakter. Velká část koordinátorů se shodla, že na setkáních řeší LETS jen okrajově a jde tam hlavně o zábavu a společenskou záležitost.

„No vypadalo to tak, že jsme si tam donesli různé věci a ty jsme si pak vyměňovali a bylo tam taky třeba divadlo u toho, pohoštění jako spíš společenské. A stav účtů? No o to se nikdo nikdy nijak moc nezajímal, jenom pár takovejch jedna komunita ze mlýna a pak ti Vlašínovi, no.“ (Alena, koordinátorka Brno)

Náplň a četnost schůzek je ovlivněna mimo jiné tím, na jak velké ploše LETS působí. Dobře to lze ukázat na příkladu budějovického Letokruhu, který je rozprostřen na veliké ploše. Jejich schůzky se konaly jen jednou ročně a měly charakter jak společenský, tak organizační.

„Protože je to prostě fakt, ti lidi, když se s nima člověk sešel jednou za rok, tak jsme pokecali, a dobrý. Sešli jsme se, upekly se nějaký koláče a tam se vždycky nějak utvrdilo, že opravdu to chceme dělat.“ (Ruda, koordinátor České Budějovice)

Oproti tomu v Jindřichovickém LETS je vzdálenost lidí od sebe tak malá, že se mohli navštěvovat a scházet denně a nemuseli často pořádat nějaká zvláštní setkání a když už, tak měli opravdu organizační charakter.

„A potom jsme jednou za nějaký čas dělali takovýhle vlastně sezení, kde jsme spočítali, jaký kdo má zůstatky a potom se to dohromady sečetlo a když se zjistilo, že ten součet není roven nule, tak se hledala chyba, jo, tak potom se musela najít chyba.“

(Zbyněk, koordinátor Jindřichovice)

Ať už je frekvence scházení jakákoli, shodují se koordinátoři, že společné akce jsou další podmínkou, aby LETS dobře prosperoval, alespoň jako komunita. Ve všech případech, kdy se přestaly konat společné akce, došlo k citelnému poklesu zájmu o LETS.

„Občas jsme se sešli a tahle setkání nám pomáhala se nějak podpořit v tom co děláme, že to opravdu chceme dělat. A když tohle zmizelo, tak se to prostě zaseklo.“ (Ruda, koordinátor České Budějovice)

„Ze začátku jsme dělali ty akce pro členy i pro veřejnost, různé burzy a bylo občas i divadlo a tak to celkem se i rozbíhalo slibně. Bylo to příjemný a hodně navštěvovaný,

ale bez toho cítím jako že není ta motivace těch lidí, není jako, že je to pro nás spíš ta společenská záležitost.“ (Alena, koordinátorka Brno)

Všechny mnou zkoumané systémy měly společná setkání v náplni a pro některé z nich jsou dodnes klíčová a dokonce důležitější než ekonomické transakce. U některých skupin tento přístup vyplývá z faktu, že se členové scházeli už před založením LETS, kterým se buďto pokusili zformalizovat vzájemnou pomoc nebo se jim myšlenka líbila a chtěli ji vyzkoušet.

„LETS tady nevznikl pro tvorbu komunity, ale spíš pro dodání řádu vzájemným vztahům a pomoci.“ (Zbyněk, koordinátor Jindřichovice)

„My se scházíme a řešíme různé věci, ale samozřejmě tam i vždycky něco svojpomocně vyřešíme. Vždycky. Ale popravdě o tom LETS spíš teoretizujeme a povídáme si o tom, než konáme.“ (Magda, členka Studničky Bratislava)

Častým jevem je i to, že na základě výměn a obchodů vznikne komunita lidí, nebo i podskupiny, které spojují přátelské vazby a tito lidé postupně přestávají mít potřebu používat měnu a setkávají se a pomáhají si vzájemně na obyčejné lidské rovině.

„Jo, řekla bych , že se založily ty vztahy právě jako hodně dobrý na základě toho LETS a pak už přestalo to být potřeba, to účtování, že už ty lidi si vytvořili nějaký trojičky, čtveřičky a přestali počítat má dáti dal a to si myslím, že je takovej vyšší lets, že jako kdyby to tak v tom životě bylo vždycky a všude, tak si myslím, že by to bylo ideální.“ (Alena, koordinátorka Brno)

Toto stadium je ideálním stavem co se týká soudržnosti skupiny a optimalizace sociálních potřeb jedince, ale z hlediska ekonomiky dochází v tomto bodě k zastavení vývoje LETS a to i proto, že skupina přestane mít zájem se rozšiřovat a pro nové členy může být problém se do takových společenství dostat, pokud jsou uzavřená.

„Voni když tam teďka přijdou noví lidi, teďka když tam přijdou, že jo, zjistiť, že my se vlastně známe a tak nějak, že jsme taková partička, tak voni tam prostě seděj... teda nakonec se taky dají s nima do řeči, zapíšou se.... Bylo několik takových případů. Vždycky tam někdo přitáhnul někoho známého, ten tam prostě seděl nebo seděla, to už je jedno, ale podruhý už nepřišli, no, ale když se znova neobjevěj, tak co, no, je to těžký.“ (Eva, koordinátorka Praha)

4.2.5. Vedení LETS – kolik lidí ve vedení?

Z výše uvedených souvislostí vyplývá, že vytvoření kvalitního zázemí v sobě zahrnuje několik základních povinností. Se vrůstající velikostí systému je pro jednoho koordinátora jejich plnění náročnější. V ideálním případě by každá z oblastí, od fundraisingu přes vedení účtů a komunikaci až po propagaci a získávání nových členů, zaměstnala jednoho člověka.

I v zahraničí je obvyklé, že se na vedení systémů podílí několik lidí, nejčastěji dobrovolníků, kteří jsou placeni lokální měnou nebo částečně i běžnými penězi. Myslím si, že čím více lidí je aktivně zapojeno do organizování povinností, tím je systém stabilnější.

Dotazovaní koordinátoři se shodují na tom, že pokud má být systém veden dobrovolníky, mělo by jich být ve vedení určitě víc než jeden, protože samostatné vedení je vyčerpávající a rychleji u nich hrozí syndrom vyhoření. Kromě toho, pokud k tomuto stavu dojde a systém nemá náhradního vůdce, tak se hroučí nebo zůstane v hibernovaném stavu, jak se to stalo ve čtyřech ze šesti pozorovaných skupin.

„Takže ono by se to dalo rozšířit, jenže kdekoli si přečtete o těch LETS, že jo, tak všude píšou, že jsou tam vždycky aspoň tři lidi ve vedení. Ono vás to taky nutí, když jste aspoň tři a víte, že máte tu schůzku, tak se na to připravit, kdežto když jsem na to furt sama, tak to je těžký a já jsem na to celou dobu sama.“ (Eva, koordinátorka Praha)

Ve většině skupin zakládalo a pomáhalo LETS více lidí, kteří ale postupně z různých důvodů odpadávali a v poslední době jsou nebo byly všechny skupiny závislé na jednom člověku s výjimkou Studničky, kde jsou koordinátorky stanoveny dvě, ale aktivní je zatím jen jedna.

Příkladem toho, že vícečlenné vedení funguje lépe, než když vše leží na jednom člověku, byl Letokruh v Českých Budějovicích. Výhodou byla i účast ekologického sdružení Rosa na organizaci.

„Tak dá se říct, že my jsme měli hodně rozloženou jako tu práci. Ti Novákovi se starali o takový ty jako prostě background a já jsem do toho sháněl nové členy a prostě jsem byl taková jakoby ta tvůrčí síla. Já byl ten mužskej princip a voni ten ženskej princip. Byly i dobře rozdělené povinnosti, že to nikoho neobtěžovalo, někdo dělal ten clearing, vydávání časopisu rotovalo asi po třech lidech a byla jedna paní, která se starala právě tady na Rose o ten bankovní systém.“ (Ruda, koordinátor České Budějovice)

Rovnováha této spolupráce byla narušena tím, že se rodina z Norska vrátila zpět do Norska. Koordinátor pak vedl systém ještě nějakou dobu sám, ale potom, podle svých slov, množství energie, kterou byl ochoten do systému vkládat, nestačilo na to, aby to fungovalo dál.

Dotazování se také shodují, že je možné LETS vést v jednom člověku, ale jen za předpokladu, že má dostatek volného času a zajištěné základní finance na administrativu nebo pokud by koordinátor LETS založil vysloveně s úmyslem vlastní obživy a s tím, že služby budou zpoplatněny. Tato možnost však přichází v úvahu spíše ve velkých LETS, kde lidé služby opravdu potřebují nebo je síla myšlenky tak silná, že jsou ochotni za její realizaci platit.

V současné době se o takovýto typ LETS snaží jeden koordinátor na Těšínsku a Ostravsku, kde je vysoká nezaměstnanost a lidé mají hodně volného času. Systém by měl celý fungovat přes internet a má ambice se rozšiřovat po celé republice. Zapojit se může kdokoli. Podmínky má nastavené tak, že za registraci je roční poplatek 250 korun, kterým je hrazeno vyhledání a zprostředkování služeb mezi lidmi a nebo kdo nechce platit poplatek, tak může využít zprostředkování služeb přes textové zprávy a to je 6 Kč za jednu. Protože se systém teprve rozjíždí, nemohla jsem jeho úspěšnost v rámci své práce posoudit. Členové Brněnského LETS se rozhodli zapojit do tohoto nově vzniklého systému a koordinátorka v něm vidí naději. Vyjádřila ale i obavy z neochoty lidí platit.

4.3. Lidé v LETS

Předchozí kapitola se věnovala zázemí LETS a tedy převážně technickým aspektům, které mohou ovlivňovat podobu a fungování systémů. Některé problémy, které jsem popisovala, významně ovlivnily jejich fungování, ale troufám si říci, že nyní, po několika letech zkušeností, by koordinátoři byli schopni se s nimi vypořádat. Nyní bych se ráda dostala k pro mě zajímavějšímu a zároveň hůř uchopitelnému faktoru, a tím je faktor lidský.

Jsou to hlavně členové LETS, kteří ovlivňují to, jak bude systém a komunita vypadat. Proto bylo pro mě zajímavé odkrývat vztahy a problémy pramenící z různých očekávání, motivací i celkové společenské nálady. Probíráním se souvislostmi a vztahy v této oblasti jsem se dotkla různých témat a ta mě dovedla blíž k pochopení toho, proč se popisované LETS dostaly do stavu, v jakém se nacházejí a jestli je vůbec vhodná doba a společenské klima pro rozvoj a trvalejší existenci lokálních výměnných systémů

v našich končinách. Pokusila jsem se postupně odkrývat různé podmiňující úrovně a faktory, tak abych se dobrala až k jádru věci, které je silně spjato s otázkou potřeby LETS u nás.

Z výše uvedených skutečností vyplynulo, že zkoumané LETS fungují nebo fungovaly významně na bázi společenských vztahů a komunit, ať už jejich tvorba byla cílem nebo ne. Většina systémů byla v určité fázi úspěšná i z hlediska ekonomického, ale vytvořit skutečně soběstačnou a udržitelnou lokální ekonomiku se nepodařilo. K odpovědím, proč tomu tak je a jestli LETS naplnily potřeby jejich členů, bych se ráda alespoň přiblížila.

4.3.1. Česko-Slovensko „někde mezi“

Zvláštní název této kapitoly jsem vybrala záměrně a chtěla jsem jím naznačit výjimečné postavení našich zemí z hlediska geografie, tradic i hodnot, které společnost přijala nebo jí byly vnuceny v období izolace železnou oponou. Jsme „někde mezi“ Východem a Západem z hlediska životní úrovně, bohatství i rozvoje občanské společnosti. I hodnotově jsme na pomezí individualismu a kolektivismu. Všechna tato „mezi“ mají podle mě vliv na to, jaké kulturně společenské klima tu vládne a jestli je vhodná doba a rozvinuté společenské a politické podhoubí připravené přijmout a podpořit myšlenku lokální soběstačnosti a lokální ekonomiky reprezentované LETS.

Pád železné opony nastartoval velké společenské i ekonomické změny. Následná orientace a transformace ekonomiky směrem k západnímu modelu volného trhu pomohla ekonomice k celkovému růstu a následně i k růstu životní úrovně. Tento trend je většinovou společností podporován a lidé jakoby si chtěli nahradit a dopřát to, co za minulé éry neměli.

Přestože přibývají problémy, vyplývající z nastavení tržní ekonomiky a postupující globalizace, není u nás ještě množství ekonomicky marginalizovaných lidí tak vysoké, aby je to přimělo hledat alternativu. Kromě toho se životní úroveň a dostatek měny v oběhu daří držet i pomocí poměrně štedré politiky sociálních podpor a vlivem stále rostoucího zadlužení občanů a státu. Takovéhle nastavení ale není udržitelné a hrozí kolapsem systému, který si málokdo uvědomuje nebo připouští. Prozatím lidé většinově věří tržní ekonomice a jsou skeptičtí k nově přichozím a neotestovaným alternativám a jejich efektivnosti vůči tlaku transformující se ekonomiky, otevřených možností a narůstajících potřeb, jejichž zajištění zabírá většině lidí velké množství času.

Naše touha po „západním“ standardu ještě není uspokojena a idea postmaterialismu se rozšiřuje jen pozvolna. Dotazovaní koordinátoři mého výzkumu i maďarské případové studie (viz teoretická část, str. 31-34) se shodují, že ideové ani ekonomické nastavení postkomunistických společností, není zatím dostatečně silnou motivací k tomu, aby došlo k většímu šíření a rozvoji lokálních měn.

„On ten LETS tady není tak rozvinutej proto, že nejsme tak chudý jako chudý země a nejsme tak bohatý jako ty bohatý, jsme někde mezi, takže vlastně ta střední třída se ještě pořád musí pořádně smekat, aby to vytočila nebo prostě ta nižší střední třída, když to tak řeknu, tak jako ty rodiny toho mají fakt jako plný brejle, aby to daly, ale zase na tom nejsou tak špatně, aby ty peníze nějak neopatřily. Na západě už mají toho bohatství tolik, že v tom mají vyloženě sociální aspekt a prostě v tý Argentině prostě podle mě to mají z nezbytí. My vlastně zatím nemáme ani tu potřebu takovou a na tohle myšlenkově ještě ty lidi prostě nemaj.“ (Ruda, koordinátor České Budějovice)

„Shodli jsme se na tom, že my jsme takovej předěl. Od nás vlastně na východ a na jih je to vlastně možnost přežití. Třeba v té Bolívii a Argentině si to ti lidi začali organizovat už sami, protože systémy tý vlády byly už natolik zkorumpovaný, že to jinak nešlo. Opravdu Slovenskem, Moravou a Čechama počínaje, je ta hranice a jako na západ a na sever je to zábava pro intelektuály. My jsme přesně teď na hranici předělu, kdy už to začíná být zábava pro intelektuály.“ (Alena, koordinátorka Brno)

Někteří koordinátoři sami pochybují o praktickém významu LETS jako ekonomického nástroje v současných podmínkách, ale většina věří v jeho uplatnění v ekonomicky slabších oblastech a také v to, že jejich doba přijde.

„Myslím si, že pro naši republiku, prozatím nemá LETS, vyjma etického, moc praktický význam, ale v nějakých chudších oblastech by to mohlo pomoci.“ (Zbyněk, koordinátor Jindřichovice p.Smrkem)

„Vůbec o tom nepochybuju, že to lidi začnou potřebovat. Oni ty nůžky sociální se rozevíraj. Chci, aby to bylo jako nástroj zachovaný až do doby kdy ho lidi budou potřebovat a myslím, že ta doba přijde.“ (Alena, koordinátorka Brno)

Spolu s ekonomikou se po revoluci pomalu, ale jistě začaly rozvíjet i různé občanské iniciativy a sdružení, tedy jakýsi základ občanské společnosti. Tyto snahy se musely a ještě nějakou dobu budou muset potýkat s většinovou nedůvěrou a hodnotami, které jsou pozůstatkem minulého režimu. Lidé žili v době, kdy individuální aktivita byla trestána a

jejich možnosti rozhodovat a měnit stav byly mizivé. Tato bezmoc vedla k tomu, že v lidech přetrvává neochota a nedůvěra v to zapojovat se a měnit věci veřejné. Na druhou stranu přivykli tomu, že jejich život byl řízen a pokud se přizpůsobili, bylo o ně postaráno, což v dnešní době, kdy převažuje konkurence a volání po svobodě jednotlivce, přestává platit. Lidé jakoby si nevěděli s nabytou svobodou rady, ale tomu, aby znovu přijali odpovědnost nejen za svůj život, ale i za tvorbu společenství, přivykají jen pomalu.

Tyto na první pohled skryté skutečnosti, které jsem objevila na základě rozhovorů, četby textů i vlastní zkušenosti, jsou podle mě podmiňujícím vlivem na vyšší úrovni a jakýmsi daným výchozím stavem, se kterým se LETS musí potýkat, aniž by si to mnoho lidí v něm uvědomovalo.

„No já si myslím, že nejsme v momentální situaci, v jaké společnost funguje, naučený fungovat v nějaké samosprávě. Jsme zvyklí, že nám všechno někdo udělá, zaměstnavatel, vláda, daňový úřad a tak, že nám někdo řekne takhle to půjde, toto budeš dělat. Možná, že ten LETS systém, aby mohl fungovat, měl by být také organizovaný takovýmhle způsobem.“

(Robo, koordinátor Bratislava)

4.3.2. LETS jsem já? Vliv vedoucích členů na podobu systému

Už čínský mudrc Lao-c' prohlašoval, že nejlepší vůdcovství je takové, kdy lidé na konci tvrdí, že všechno udělali sami. Ideální LETS by měl fungovat na stejném principu a cílem by měla být co největší soběstačnost a jakási „samosestrvačnost“ systému. Reálná situace vypadá často méně idylicky a životaschopný systém je z velké části výsledkem velkého úsilí jeho správců. Systémy jsou závislé na osobách zakladatelů či jejich nástupců, kteří do nich neustále vlévají energii, a na kvalitě lokálního vůdcovství.

Pro česko-slovenské skupiny to platí dvojnásob. To, v jakém současném stavu se skupiny nacházejí, je velkým dílem ovlivněno způsobem vedením, momentální nečinností či dokonce odchodem jejich vůdčích osobností. Myslím, že pokud bych sestrojila křivky toho, jak se jednotlivým systémům dařilo v průběhu jejich existence, tak by byly značně ovlivněny osobní iniciativou jejich vůdců se zřetelným propadem v dobách, kdy neměli dostatek času a energie, nebo se z různých důvodů rozhodli systém LETS opustit či jej přestat řídit. Zajímaly mě okolnosti vzniku systémů, ideály, motivace a očekávání koordinátorů a zakladatelů. Chtěla jsem sledovat stopu, kterou

jejich osobnosti zanechaly na podobě systému a hlavně mě zajímaly důvody vedoucí ke ztrátě zájmu o systém.

Výjimečný je v tomto ohledu opět Jindřichovický LETS. Osoba zakladatele je zde určujícím vlivem, který nastavil charakter komunity směrem k alternativnímu způsobu života ekovesničky. LETS zde fungoval v té době, kdy se životní styl a přesvědčení členů shodovalo a lokální měna byla pro ně funkční náhradou běžné měny.

Důvodem k zastavení obchodování, ale i fungování lokální soběstačnosti, byl zlepšující se ekonomický statut členů a jejich orientace směrem ke konzumnějšímu způsobu života a ne odchod koordinátora. Komunita zůstala, ale její členové přestali mít potřebu používat lokální měnu a postupem času i žít v původně nastavené alternativě.

„Starosta už měl mnohem víc možností než předtím, takže spoustu z těchhle lidí nějakým způsobem zaměstnal. Ať už někoho v zemědělství, někoho pod těma větrnejma elektrárnama a různě, takže vlastně tím se dostali ekonomicky mnohem vejš, protože ty peníze už byly o něčem jiným. Je to pro ně taky výhodnější, protože vydělaj si víc než jak by to v přepočtu bylo v rámci toho LETS, no takže vlastně ten LETS pro ně už nebyl tak ekonomicky výhodnej. Takže tohle to byl hodně silnej moment asi, proč to postupně přestalo fungovat, že už jim to nemělo moc co nabídnout.“ (Zbyněk, koordinátor Jindřichovice)

Na tomto místě bych chtěla uvést krátký souhrn shodných charakteristik dotazovaných lidí, kteří vedou nebo vedli LETS. Výsledkem srovnávání rozhovorů je velká shoda v několika vlastnostech i stylu života. Rozpoznala jsem a pojmenovala pro tyto vlastnosti zvláštní kategorie, které v následujících řádcích vysvětlím.

1. Vzdělanost

Všichni koordinátoři mají vyšší vzdělání, tedy minimálně středoškolské a široký všeobecný přehled o dění u nás i ve světě.

2. Otevřenost

Otevřeností myslím schopnost vzdělávat se, hledat a zkoušet realizovat nové myšlenky. Každý z nich je do jisté míry vizionář a idealista, který přemýšlí o světě a o cestách změny k lepšímu.

„Jakoby se snažím zkoumat, o čem ten život tam je, co tam kdo vůbec dělá, propojovat ty lidi.“ (Ruda, koordinátor České Budějovice)

„Baví mě vytvářet něco, co spojuje lidi. Ted' momentálně tvořím web s mnoha různými nabídkami a bude tam i LETS. Snažím se aby tam bylo hodně užitečných informací.“ (Robo, koordinátor Bratislava)

3. Aktivní nespokojenost

Tato vlastnost souvisí s otevřeností a jistou okrajovostí. Většina z koordinátorů je velmi činorodá a aktivně se zapojuje do veřejného života. Domnívám se, že je popohání nespokojenost se současným nastavením společnosti a vyjadřují tak aktivní nesouhlas a potřebu změny. Jejich zájmy a plány do budoucnosti jsou často spjaté s občanským sektorem a alternativními způsoby života. Kromě LETS se většina z nich věnuje mnoha jiným aktivitám v různých komunitách, občanských sdruženích nebo hnutích.

„My třeba máme takový jako sdružení, který zakládá osady a ono je to zas ještě hodně v plenkách, ale myslím si, že už se to formuje dost slibně jako do formy takovejch jako miniekovesniček, kde by v těch vesničkách byly i ty měnové systémy.“ (Alena, koordinátorka Brno)

„Ona, jak byla na mateřské, tak na tom sídlišti zorganizovala ekologicko-environmentální poradnu a k ní přibyl LETS, aby tam taky došla tato představa a komunikace.“ (Magda, členka Studničky Bratislava)

„Dá se říct, že si mi daří trošičku jako mimo LETS jako v podstatě částečně na politický úrovni. Tam se podařilo u nás ve Lhenicích, kde kousek bydlím, vyměnit starostu teda oficiální cestou, jo, a hodně to bylo spojený vlastně přes volnočasový aktivity jo jako.“ (Ruda, koordinátor České Budějovice)

4. Volné zaměstnání

Velká většina z koordinátorů má nebo měla v době, kdy aktivně řídili LETS, zaměstnání, které jim umožňovalo být relativním pánem svého času a možnost se systému věnovat. Často pracují z domova nebo jim dostatek času umožnila mateřská dovolená či důchod.

„Já jsem se živila překládama nějakou dobu a tím pádem jsem měla volnou pracovní dobu a mohla jsem se tady tomu trošku věnovat.“ (Eva, koordinátorka Praha)

„Já jsem si to vzala, že jsem měla jako na to čas. Já jsem totiž byla 14 roků doma s dětma.“ (Alena, koordinátorka Brno)

Podle B. Lietaera by měl mít dobrý vůdce LETS vizi, charisma, ale také podnikatelské schopnosti. A každá z těchto vlastností je stejně důležitá. (Lietaer 2003: 211).

Díky osobnímu setkávání, rozhovorům a dopisování s koordinátory jednotlivých systémů si troufám říci, že všichni dotazovaní jsou silné osobnosti, které v různém poměru dané vůdcovské kvality naplňují. Tento poměr a jejich očekávání a motivace při vstupu nebo zakládání systému ovlivnily to, jakým směrem se systém ubíral a částečně také to, jací lidé do systému vstupovali a aktivně se ho účastnili.

„No ale tohle je asi hodně daný tím, prostě souvisí to s těma lidma co s tím začali. Ti tam do toho vtiskli nějaký ten jakoby směr šíření. To bude hodně specifický. Já bych určitě řek, že od těch hlav se to do nějakýho prostředí prostě souplo a pak už to žilo samo o sobě.“ (Ruda, koordinátor České Budějovice)

Zajímavá je v tomto směru i věková souvislost. Často je v aktivním jádře komunity převaha členů věkově blízkých koordinátorům a podobná bývá i jejich ekonomická situace a společenský status. Troufám si tedy říct, že s trochou nadsázky u nás platí: „Jaký pán, takový LETS.“

Ráda bych se zmínila o vlivu síly osobnosti na LETS. Pro šíření jakékoli nové myšlenky a budování důvěry v ni je potřeba silné charisma, a to hlavně v začátcích. Na silné charisma lze nalákat velké množství lidí, z nichž je však velké množství přitahováno silou osobnosti více než samotným LETS. V tom je i velké úskalí systému založeného především na charismatu vůdčí osobnosti, obzvlášť pokud se málo pozornosti věnuje následné péči o členy a řízení LETS a to hlavně pro případné nástupce ve vedení. Systém funguje hlavně na sociální bázi a společném setkávání a jen minimálně jako ekonomický. Členská základna je potom nestabilní a po odchodu vůdce nebo zrušení společných akcí, dochází k radikálnímu úbytku členů. Takový systém může mít velký počet členů, z nichž ale velká většina neobchoduje a tedy vlastně nejde o LETS v pravém slova smyslu. Dobrým příkladem takového „společenského“ typu LETS jsou pražský a brněnský LETS. V pražském systému zbylo z jeho původních osmdesáti členů po odchodu zakladatele, který pořádal četná setkání, jen aktivní jádro zhruba dvaceti lidí.

„No a navíc tam ty lidi byli opravdu hlavně kvůli Bačovi, no a kvůli těm párty. On byl takovej prostě guru. Takovej typ jo. A jak tam ty lidi chodili za kytičkama tak von každýho čapnul a furt je přesvědčoval. Jo a hnedka ho zapsal do toho, no, a proto většina těch členů bylo neaktivních, oni většinou byli jen tak na seznamu. Nicméně když

mi to potom předával, když chtěl odjet a předával mi to, tak tam bylo já nevím 60–80 lidí no na tom seznamu. Jenže ty lidi právě potom chodili jenom chvíli.“ (Eva, koordinátorka Praha)

Brněnských společenských akcí a burz se účastnilo kolem čtyřiceti členů, ale i široká veřejnost. Poté, co se přestaly konat a působení koordinátorů zmizelo, zájem ochabl až k dnešním 8–10 aktivním členům.

Vize a motivace zakladatelů a koordinátorů byly různé. U většiny z nich byla na počátku zvědavost a touha lákavou myšlenku vyzkoušet, někteří v ní viděli cestu seberealizace a někteří chtěli s její pomocí obohatit vztahy a činnost existující komunity.

„Je to skvělá myšlenka. Já si myslel, že tu je poptávka a chtěl jsem se, potřeboval jsem se realizovat.“ (Robo, koordinátor Bratislava)

„Já jsem k tomu asi vždycky měla blízko. Vždycky jsem po něčem takovém toužila a snila a ta myšlenka LETS se mi líbila a chtěla jsem to vyzkoušet.“ (Helga, koordinátorka Bratislava)

„Mě to fakt jako zajímalo kvůli tomu fenoménu samo o sobě, jako experiment jsem si to vyzkoušel, protože ten sociální aspekt těch lidí, co se kolem toho nabalovali, tak bylo jako dobrý, no.“ (Ruda, koordinátor České Budějovice)

U některých byla motivací možnost se seznámit a vytvořit sociální vazby v novém prostředí.

„Že jsme se odstěhovali na venkov a byli jsme partyzáni v neznámém prostředí tak jsme tam hledali jakoby spojence a ti Novákovi ti úplně, ti se vrátili vodněkud z Norska, takže se napůl vrátili, napůl tady byli poprvý a ti se tím jako integrovali do nějaký komunity, aktivně ji nějak rozšiřovali, propojovali.“ (Ruda, koordinátor České Budějovice)

Další motivací, která se objevila, byla formalizace a zpřehlednění vzájemné pomoci.

„Nejvíc se mi na tom líbilo etický hledisko. Je blbý platit kamarádovi nebo chtít peníze třeba za okopávání mrkve, ale s těma vindrama to bylo takový dobrodružný. Vlastně už bylo poměrně dost lidí různě, už to začalo být trošičku nepřehledný, takže ten LETS do toho vnesl takový přehled.“ (Zbyněk, koordinátor Jindřichovice)

„Já si myslím, že tady v těch společenstvech pokud ty společenstva vzniknou a udrží se, tak že tam je to využitelný nejvíc, protože jak si mezi sebou platit ty vzájemný výpomoci. Jo když někdo dělal podlahu, tak všichni šli dělat podlahu a když někdo zabíjel, tak všichni šli pomoci.“ (Alena, koordinátorka Brno)

Ekonomická motivace se také vyskytuje, ale ve většině případů byla etická nebo komunitotvorná mnohem silnější a jednoznačně převažovala touha vyzkoušet alternativu a seberealizovat se. Motivace většiny z nich byla opravdu silná, protože mnozí z nich vedli systém úspěšně i několik let a věřili ve funkčnost LETS jako nástroje.

Co se týče naplnění jejich představ o tvorbě společenství, hodnotí koordinátoři LETS jednoznačně kladně. V tomto směru dotazovaní vidí jeho hlavní a někdy i jediný přínos v našich podmínkách. Velmi dobře se to ukázalo hlavně na komunitách, kterým myšlenka LETS předcházela.

„Jo řekla bych, že se založily ty vztahy právě jako hodně dobrý na základě toho LETS. Ono to prostě ani jinak nejde jako když se lidi potřebují. Myslím si, že málo co má takovej smysl, jako aby si lidi zas začali být nějak užitečný.“ (Alena, koordinátorka Brno)

„No tak když se lidi začnou setkávat za jakýmkoli účelem, tak tam vzniknou i vztahy, které potom fungují i mimo, takže jako přínos LETS vidím ten sociální.“
(Robo, koordinátor Bratislava)

Řada z nich, ale vyzdvihla i ekonomický přínos a to jak osobní, tak celosystémový.

„No ano tehdy bylo normálně vidět, že roste HDP takovéto lokální, že jednoduše narůstají i ty výměny a nabídky a všechno.“ (Robo, koordinátor Bratislava)

„Já jsem byla 14 roků doma s dětma, 12 roků na životním minimu, tak to byla i pro nás velká pomoc jo, že jsme měli různý věci, který bychom jinak neměli.“ (Alena, koordinátorka Brno)

Nejúspěšnějším LETS byl v tomto ohledu budějovický Letokruh, který má za dobu fungování zaznamenané své obraty v řádech desetitisíců žaludů.

Nadšení a energie vkládaná koordinátory do systému ale narážela na různé limity systémů a jejich členů, mimo jiné na faktor potřeby a na to, jestli existuje poptávka po alternativě typu LETS ve společnosti a mezi nimi. Častým motivem rozhovorů byla ztráta motivace, pocit vyhoření a pocit, že se jim energie vkládaná do LETS dostatečně nevrací a raději ji budou investovat jinde.

„Před asi rokem jsem to vzdal. Měl jsem pocit, že to nemá cenu. Bralo to moc energie, která se nevracela. Skupina začala žít svým vlastním životem, což by bylo samo o sobě bylo skvělý, ale neustále si žádala nějakou energii, která se ale nevracela. Pořád si to žádalo nějaký organizování až u mě došlo k vyhoření.“ (Robo, koordinátor Bratislava)

„Zjistil jsem tak nějak jako o čem to asi může bejt a tím mě to teda asi taky uspokojilo, že už jsem jako dál neměl tu potřebu do toho strkat energii. Tahleta cesta už mě prostě nějak přestala zajímat. Našel jsem řekněme nějaký limity a těžko říct.“ (Ruda, koordinátor České Budějovice)

Pocit vyhoření a zklamání u nich pramenil ze dvou hlavních důvodů. Jedním z nich byla nenaplněná představa, že do systému dají nějakou základní energii a ostatní členové se natolik zapojí, že systém poběží dál setrvačně a samostatně. Zklamala je malá angažovanost členů a jejich schopnost aktivně se zapojit do života LETS.

„Já jsem od toho očekával spíš něco takového, že hurá budeme si to všechno dělat sami, že každý do toho něco přinese a do kupy z toho bude jedna velká sranda. No a částečně to tak i bylo, ale ne dostatečně na to, aby ten systém měl životaschopnost, aby byl sám od sebe s nějakou setrvačností.“ (Robo, koordinátor Bratislava)

„V zásadě to byla tak i ta chvíle, kdy mě to přestalo v podstatě zajímat, když jsem viděl, že ta táborská větev není schopná . Mě to prostě nebavilo, aby to jelo prostě na mě. Já si říkám, že to tam nějak dám a pak se musí něco stát a když se to nestane, pak to není životaschopný a nastálo.“ (Ruda, koordinátor České Budějovice)

„Já už jako jsem vyrostla z toho, abych jako se snažila cpát někde energii jo bez požádání, protože to člověka naučí.“ (Alena, koordinátorka Brno)

Druhým důvodem, který přispěl u některých z koordinátorů ke ztrátě motivace, bylo i to, že necítili členskou podporu a ocenění svojí práce.

„Jako tak nějak, člověk drží rok dva tři, ale pak si říká proč, protože jakoby si toho nikdo nevážil. Vemte si, že děláte vlastně tak jak jsem to dělala pět šest let zhruba a že vám za to nikdo za celou dobu neřekne děkuju a nic, že vám za to nikdo nedá. Ne, že člověk by čekal peníze za to, jo, ale aspoň nějaké jo jako, že by třeba někoho napadlo se zeptat, hele mám tady nějaké zbytečnej toner nepotřebuješ ho, jo, jako když to tiskneš, jo, a když to posíláš, jo. Prostě, nikdo se vůbec nezajímá o to, jestli máte nějaké čas, nějaký finance.“

(Alena, koordinátorka Brno)

„Ono je to těžký, když je na to člověk furt sám a nikdo mu nepomáhá, nikdo se nestará.“ (Eva, koordinátorka Praha)

Na základě uvedených skutečností se domnívám, že každý LETS potřebuje kvalitní vedení k tomu, aby byl funkční i ve své ekonomické rovině. I kvalitní vůdce však narazí na různá očekávání a potřeby členů, pro něž často myšlenka LETS není dostatečnou motivací a pokud se jim navíc dostává služeb zadarmo a bez nutnosti vlastního příspěví, velmi rychle navyknou a všechna práce zůstává na jednom nebo několika málo lidech, které postupem času jednosměrné vydávání energie vyčerpá. U většiny našich systémů je základem komunita. Některé z komunit tu byly před LETS a zůstaly takřka nezměněny i po něm. Přibraly ho na zkoušku ke svým ostatním aktivitám na popud některého ze členů. Jiné vznikly na základě LETS, ale časem přestaly mít potřebu měnu využívat, ale také, což stojí za zmínku, se rozšiřovat a přijímat inovace. Myslím, že pokud se koordinátorovi nedaří posouvat systém vpřed, pak právě tato strnulost vede u něj po delší době k vyhoření a potřebě změny.

Aby obchodování a výměny služeb na základě LETS v obou typech komunit fungovalo, musí se dít přirozeným způsobem, vycházejícím z potřeb členů, což se u nás prozatím neděje. Udržovat takový v zásadě umělý systém vyžaduje neustálou energii, která souvisí s osobou koordinátora. Pokud tato energie není, přestává LETS na ekonomické úrovni existovat.

4.3.3. LETS jsme my – členové systémů

Nemám bohužel podklady k tomu, abych mohla podrobně mluvit o motivaci, očekávání či připomínkách jednotlivých členů LETS. Vzhledem k tomu, že v systémech je malé množství lidí a koordinátoři jich velkou většinu dobře znají, myslím si, že na základě jejich popisu, domněnek a pocitů můžu uvést alespoň krátkou charakteristiku lidí, kteří v LETS jsou nebo byli. Jedná se o velmi různorodou skupinu lidí. Každý ze systémů přitahoval trochu odlišný typ lidí mimo jiné v závislosti na věkovém složení a zaměření skupiny. Pro městské LETS jako je třeba pražský, brněnský a bratislavský (Svojpomoc), je charakteristická větší různorodost lidí, co se týče motivace i ideálů, pramenící z velkoměstského prostředí i z toho, že se dali dohromady hlavně na základě LETS. Systémy typu ekovesničky v Jindřichovicích přitahují podobný typ lidí, kteří si vybrali jako alternativu udržitelný život a to ji činí oproti městským více homogenní. Přesto se dají ve většině skupin vystopovat určité charakteristické skupiny lidí, kteří se do LETS zapojují a jejich přehled zde uvádím.

1. Pozorovatelé

Pozorovatelů bylo hlavně v počátcích fungování systémů velké množství. Jsou to členové, které zaujme myšlenka LETS a chtějí se podívat, jak to bude fungovat.

„Plno lidí tam bylo taky z toho, že třeba neměli čas, kterej by tomu mohli věnovat, ale vstoupili jako že je to zajímavý a jak tohle pofrčí, to mě fakt zajímá. To bylo obrovský procento těch, kteří tam vstoupili jako že je to zajímavý, ale při tom zájmu, při tom dohledu to skončilo.“ (Ruda, koordinátor České Budějovice)

2. Altruisti

Tito členové se zapojují do LETS na základě ideálu pomoci. Bývají aktivní, ale mají problém s přijetím měny.

„Lidé, kteří žijou s nějakým takovýmhle ideálem o jiné, lepší společnosti, tak to většinou vychází tak, že jim třeba dělá problém si říct o odměnu za práci. Takže to většinou dopadlo tak, že řekli ani to nezapisuj a nechej to tak.“ (Robo, koordinátor Bratislava)

3. Příznivci udržitelného způsobu života

Šetrnost k životnímu prostředí a zájem o trvale udržitelný rozvoj či permakulturu je častým motivem členů pro vstup do LETS i proto, že informovanost mezi touto skupinou lidí o LETS je vyšší než u běžné populace. Často bývají mezi prvními členy při zakládání LETS.

„My jsme se dali dohromady pár lidí, environmentálně myslících a zároveň ekologicky, tak jsme tam řešili i problematiku tohohle LETS.“ (Magda, členka Studničky Bratislava)

„Ono je to vlastně součást té permakultury, takže jsme se o tom bavili, učili a tak jsme to zrovna založili.“ (Alena, koordinátorka Brno)

4. Alternativci a příznivci uvědomělé skromnosti

Tyto lidé vyhledávají alternativní způsob života a jsou v tomto směru radikálnější než členové z předchozí kategorie. Typickým příkladem jsou lidé vyhledávající různé alternativní komunity a ekovesničky typu Jitřenka v Jindřichovicích pod Smrkem či podobné vesničky permakulturního hnutí.

„No a potom někteří bydleli i tadyhle s náma v tomhle domě. Takový ti odvážnější bydlí tady a ti méně odvážní na tý faře, protože tady vlastně není elektřina a je to tu celkově takový spartánštější, zatímco tam to bylo pohodlnější trošku, tak se to rozdělilo.“

(Zbyněk, koordinátor Jindřichovice)

5. Ekonomicky potřební

Menší procento členů láká do systému ekonomická potřeba a často vidina získání něčeho „zadarmo“. Aktivita takových členů závisí na nabídce, důvěře a jejich časových možnostech.

„No a je pravda, že většina lidí teďka co tam zůstala, ať už novejšch nebo těch starších, tak to jsou vopravdu lidi kteří žijou... .Bud' to jsou nějak zdravotně postižení čili žijou z nějakýho... ze sociálky mají nějakou ten příjem. Nebo jsou to důchodci, kterým taky by se všem hodilo, kdyby jim někdo přišel udělat něco zadarmo.“ (Eva, koordinátorka Praha)

6. Společenští a osamělí

Častou motivací je i možnost seznámit se, zapojit se do nějaké netradiční skupiny, bavit se a získat přátele.

„To byli takoví jakože programátoři a jakože učitel jazyka a takový chlapi, který hledají spíš společnost, jo, že je nebaví chodit do hospody a chtějí si prostě s někým... jo, už několik takových bylo, takovejch těch programátorů, kteří celý den čučí do počítače a v podstatě si nepromluví jako s člověkem, třeba bydlí tady na podnájmu nebo prostě jsou sami, tak hledali.“

(Alena, koordinátorka Brno)

7. Hledači seberealizace

Takových členů, kteří by systémem opravdu vnitřně žili, chtěli se v něm realizovat a aktivně se zapojovali a přemýšleli o transakcích, je ve skupinách opravdu poskrovnu a často se potom stávají pomocnou rukou nebo přímo koordinátory.

Nevím, jestli jsem označila všechny možné typy členů, ale pokusila jsem se vybrat ty nejobvyklejší, které jsem v rozhovorech vystopovala a je samozřejmé, že motivace se u jednotlivců mohou mísit. Každý LETS se skládá z aktivního jádra a zbytku, který se svým způsobem „veze“. Složení aktivního jádra určuje charakter celé skupiny a čím větší homogenita vládne ve složení jádra, tím je systém ostřeji orientovaný.

Příkladem může být jindřichovický LETS s vysokým procentem alternativců, budějovický systém s vysokým procentem příznivců udržitelnosti či pražský systém kde se mísí ekonomická potřeba s potřebou společnosti. Čím je jádro homogennější, tím snadněji může koordinátor odhadnout očekávání členů a nasměrovat LETS směrem k optimalizaci jejich potřeb.

4.3.4. Pasivita a její příčiny a důsledky

Společnou vlastností, která se týká mnoha členů bez ohledu na jejich motivaci, je pasivita, kterou koordinátoři shodně označují za velký problém a brzdu rozvoje. Příčin pasivity jsem v rozhovorech objevila několik a tyto příčiny také považují koordinátoři za důvody toho, proč některý z LETS zanikl nebo se ho nepovedlo rozvinout ve větším měřítku. Jednou z příčin pasivity může být i nedůvěra a zakořeněný hodnotový žebříček minulého režimu (viz podkapitola 3.3.1.). Tuto hladinu vlivů vynechám a budu se věnovat několika dalším, které ovlivňují viditelně stabilitu systémů a kvalitu výměn a obchodů.

1. Nedůvěra

Někteří koordinátoři označili za jednu z příčin pasivity členů nedůvěru. Tento problém se objevil převážně u městských systémů, kde členové nechtějí obchodovat s novými lidmi, které neznají. Jak už jsem dříve uvedla, mnoho LETS na západě funguje i bez toho, aby se členové provádějící transakci znali, což se ukázalo v našich LETS jako problematické.

Za největší problém označila nedůvěru koordinátorka pražského LETS, kde je myslím hlavním zdrojem již zmiňovaná zakořeněná nedůvěra v nové a neozkoušené umocněná důchodovým věkem většiny členů a relativní uzavřeností skupiny.

„No protože si lidi nevěřej, no, protože to nefunguje. Oni se domluvěj jenom s tím, koho znaj aspoň chvíli a nestačí jednou. Oni když tam ted'ka přijdou noví lidi, že jo, zjistiť, že my se vlastně známe tak oni tam prostě seděj... teda nakonec se taky se dají s náma do řeči, zapíšu se, ale když nepřijdou podruhý, tak na ně ostatní zapomenou, že jo. Už jim nikdo nezavolá.“

(Eva, koordinátorka Praha)

Nedůvěra se snižuje vzájemným setkáváním, které zvyšuje společenskou kontrolu a důvěryhodnost systému. Čím menší vzdálenost mezi členy a čím častější setkávání, tím menší problém s nedůvěrou v systému.

2. Časové omezení

Volný čas je v případě našich LETS tou nejcennější komoditou, kterou v rámci systému členové nabízejí. Ne nadarmo se systémům nejvíc daří v oblastech s vysokou nezaměstnaností. Nedostatek času je také nejčastějším důvodem pasivity nebo odchodu ze systému, který koordinátorům členové uvádějí. Otázka času je ale zároveň otázkou

volby, čemu chci čas věnovat a ukazuje také na to, jestli systém přináší členům takové výhody, aby bylo pro ně přínosnější věnovat čas vydělávání lokální měny než té běžné. Domnívám se, že většina zkoumaných LETS není v současné době schopna konkurovat tržní ekonomice a ani jejich členové jej většinou neberou jako plnohodnotný nástroj k uspokojení svých materiálních potřeb, kterému chtějí věnovat svůj volný čas, pokud jim vůbec nějaký zbývá.

„Všichni měli nějaký byznys a já nevim. Takže to byli lidi, který teda vydělávali a ten LETS zase tak moc nepotřebovali, protože si ty služby mohli zaplatit.“ (Eva, koordinátorka Praha)

„Jako ten čas je opravdu šíleně cennej, plno lidí nemá čas, kterej by tomu mohli věnovat, takže tím je to posunutý k tomu stáří, že jo, my prostě nemáme čas se setkávat.“ (Ruda, koordinátor České Budějovice)

3. Otázka nabídky a poptávky

Potřebnost LETS pro členy úzce souvisí s nabídkou a poptávkou zboží a služeb v něm. Pasivita členů často vychází z toho, že jim systém nemá co nabídnout. U naprosté většiny zkoumaných systémů se ale ukázalo, že se nabídka míjí s poptávkou a že aktivní členové často mají problém vydělané peníze utratit a ztrácejí motivaci k dalšímu obchodování.

Základní myšlenkou LETS je to, že v něm člověk může nabídnout cokoli, co umí nebo má a to i takové nabídky, které jsou v tržní ekonomice těžko uplatnitelné.

Ukázalo se ale, že pro fungování lokální ekonomiky je důležité i to, aby si lidé v LETS našli, nebo doslova vytvořili své místo a aktivně hledali, čím můžou být pro systém užiteční. Ne jen tím, že vystaví nabídku toho, co dělají, ale také, že se snaží uspokojit existující poptávku. Jinak řečeno, LETS vyžaduje pro svůj rozvoj i schopnost jeho členů kreativně o něm přemýšlet a investovat do něj čas a energii a ne jen pasivně čekat, co jim systém nabídne. To samé se ale týká i poptávky. V některých systémech jakoby členové nic nepotřebovali a mnozí z nich jakoby se báli žádat něčí pomoc. Kreativita je nutná obzvláště u malých systémů, jako jsou ty naše. Velké LETS mají totiž pestrost nabídky zajištěnou množstvím lidí. Malé systémy musí tuto pestrost aktivně vytvořit. Koordinátoři se shodují, že u lidí tuto schopnost postrádají a ti často ani nevědí, co by mohli nabídnout nebo se jim o tom nechce přemýšlet. Hledají spíš snadnou pomoc za málo úsilí.

„No a praktický důvod je i ten, že lidi nevěděli, co nabídnout. Poptávka se mýjela s nabídkama. Kdyby lidi měli co nabídnout, tak by to asi fungovalo.“ (Robo, koordinátor Bratislava)

„Většinou ti lidi nabízeli něco, co chtěli dělat a nemohli se s tím uplatnit na komerčním trhu. Prostě třeba pěstuješ stromky okrasný, tak je tam jako nabídneš a myslíš si, že jako teď tě spasí Letokruh, že máš v nabídce stromky, prostě ty je děláš. Jako já chápu ty lidi, prostě to co dělám tam nabídnu, ale málokdo se ptal, co tohle společenství lidí ocení jako ve větším.“ (Ruda, koordinátor České Budějovice)

Lidí, kteří tvořivě uvažují o nabídce, je v systémech málo a jsou potom často středem většiny provedených obchodů. Obvyklé je, že tímto způsobem v systému uvažují pouze koordinátoři.

„Prostě jako vybral jsem si komoditu, kterou jsem nejdřív v malým ověřil, že je žádaná a pak jsem do ní investoval i peníze, abych byl prostě pro ten LETS užitečněj.“ (Ruda, koordinátor České Budějovice)

„Bylo to takový, že oni si neměli moc co nabídnout. My jsme měli ty koň, takže práce s těma koňma, to bylo hodně důležitý pro většinu lidí, že jo, dřevo vozit a tak dál a potom ty různý mlíčný produkty no a na druhou stranu jsme potřebovali práci, to znamená vlastně pomoc na poli, pomoc s ohradama a tak různě se dřevem. Nevýhodný na tom bylo to, že vlastně centrální místo bylo tady, jako tenhleten barák, a všichni ostatní měli vlastně kontakty akorát se mnou a zase zpátky, ale málo mezi sebou, jo, jakože to mělo takhle paprsky, nebyla to síť přímo.“ (Zbyněk, koordinátor Jindřichovice)

4. Otázka dluhu

Základem LETS je bezúročný dluh neboli systém vzájemných zápočtů. Strach z dluhu, i když není zatížen žádným úrokem, může způsobit u některých lidí strach z obchodování. Protože se téma dluhu v rozhovorech několikrát objevilo, krátce se o něm zmíním, protože je to také jedna z možných příčin pasivity členů. Aby se systém mohl rozjet, je třeba, aby se členové nebáli jít do pasiva na svých účtech. Lidé obecně dluhy špatně snášejí a mohou mít strach obchodovat. V systémech, jako jsou ty naše, kde je nabídka i poptávka málo pestrá, navíc může být problém se z případných dluhů dostat. Zadlužení členové jsou pak do jisté míry ochromeni a to se může stát důvodem toho, že nechtějí dál obchodovat nebo systém opustí.

„Vznikl velikej zásek v psychice, že jako ta členka měla velkej dluh, jo, a prostě se zablokovala a dodneška se z toho dluhu nevymotala, i když se snažíme jí pomoci.“

(Alena, koordinátorka LETS)

V budějovickém Letokruhu došlo dokonce k situaci, že koordinátorem vytvořená komodita zahltila trh a uvedla mnoho členů, kteří si ji koupili do pasiva, čímž došlo k ochrnutí celého systému.

„Já jsem schopnej zásobit mraky lidí moštem, dá se říct, že jako já jsem tím uvrhnul ten systém do toho, že ačkoli jsme já na sobě dokazoval, že není problém bejt v mínusu 1000 žaludů po dobu několika let, tak je vlastně fakt, že ten systém skončil v době, kdy já jsem se objevil v tom plusu. Jak jsem teda objevil tu komoditu, kterou jsem se vyhrabal z těch mínusů tak jsem se dostal a ty lidi se najednou, ti lidi si ten mošt nakoupili a teď najednou byli v nějakým mínusu, kterýho se nedokázali jako zbavit, takže vlastně jako mi to bylo z mé strany hloupý jim to dál nabízet.“ (Ruda, koordinátor České Budějovice)

5. Otázka vzdálenosti

Velikost systému z hlediska rozlohy může mít vliv na intenzitu obchodování i společných akcí. Větší vzdálenost činí obchodování pro členy náročnější z hlediska času a někdy i peněz. Pokud nejsou dostatečně motivovaní buď ekonomickou výhodností transakce nebo možností setkání s blízkými lidmi, může dojít k jejich pasivitě či opuštění skupiny.

„Když mi řekla, že LETS fandí, ale aby si jela pro jabka přes celý Brno, tak to si je radši koupí, tak to je potom těžký.“ (Alena, koordinátorka Brno)

Koordinace a motivace lidí v rozlehlém systému je náročná i pro koordinátory. Ti, kteří spravují takový systém (České Budějovice, Praha, Brno) přiznávají negativní vliv vzdálenosti mezi členy na fungování systému.

„To byly vlastně tři města a pak to byli takový jako solitéři na těch vesnicích, kteří teda mohli tvořit minimálně třetinu až polovinu všech členů, kteří jsme byli hrozně daleko vod sebe, jo, Svatej Ján nad Malší třeba jeden člověk. Takovej hroznej rozptyl, takže lidi měli běžně vod sebe desítky kilometrů. My jsme byli na vobrovský ploše, takže jako to omezovalo možnosti tý směny hodně.“ (Ruda, koordinátor Č. Budějovice)

„A tady je i další problém ten a to vzdálenosti, protože třeba jedna je tady docela aktivní, ale bydlí někde v Letňanech, tak pro ni jet až sem a zas na druhou stranu už je

docela problém a teď i přestala chodit na schůzky, no a není sama.“ (Eva, koordinátorka Praha)

5. Závěr

V závěru práce se pokusím na základě uvedených faktů a souvislostí posoudit přínosy zkoumaných LETS a jejich šanci na životaschopnost v současných podmínkách naší společnosti.

Životaschopnost LETS je určena jeho potřebností pro členy a schopností naplňovat jejich potřeby a očekávání, se kterými systému vstupují. Potřebnost, ať už vychází z etických nebo ekonomických pohnutek, je základem pro aktivitu členů a rozvoj celého systému.

Zkoumané systémy byly více či méně úspěšnými pokusy o implantaci staronové myšlenky vycházející z ekonomiky daru, která je přitažlivá svou jednoduchostí, ale její realizace vyžaduje buďto opravdovou ekonomickou tíseň v oblasti, která donutí lidi aktivně se zapojit do systému a nebo silnou etickou motivaci a dostatek volného času, který členové chtějí dobrovolně věnovat tvorbě obchodní sítě systému a komunitě, i když sami v ekonomické tísní být nemusí.

Výraz pokusy jsem užila záměrně. Žádnému ze systémů se nepodařilo vyrůst ze zárodečného stavu, který byl iniciován počátečním nadšením jedince nebo skupiny. Ačkoli mnohé ze systémů se rozvíjely slibně, nepodařilo se je rozšířit natolik, aby byly alespoň relativně soběstačné a staly se skutečnou sítí, která využívá lokální měnu a je schopna uspokojit potřeby členů nejen po stránce sociální, ale i po té materiální.

Koordinátoři LETS byli hlavními iniciátory většiny společných akcí a udržovali systémy nad hladinou díky neustálému dodávání vlastní energie, peněz a času do systému. Často to také byli právě oni, nebo jen úzký okruh lidí, kteří byli centrem většiny obchodních transakcí a snažili se skutečně využít možností, které systém nabízí. Tvořili nabídku, poptávku a nebáli se jít do dluhů.

Toto do velké míry jednostranné vydávání sebe samého vedlo u mnoha z nich k demotivaci a nakonec i přeorientování jejich aktivit jiným směrem. Tím došlo i k ochromení systémů. Většina z těchto lidí považuje LETS za dobrý nástroj s velkým potenciálem, ale cítí, že současné podmínky ve společnosti mu nejsou nakloněny.

Systemy, které vznikly, jednoznačně prokázaly pozitivní vliv LETS jako nástroje, který pomáhá tvořit sociální vazby a upevňovat existující vztahy a to i v systémech, kdy se skupina znala už před zavedením LETS.

U většiny skupin nastala ve větší či menší míře situace, kdy členové přestali lokální měnu potřebovat a vzájemnou pomoc a služby si poskytují na základě známostí a vytvořených vztahů. Některé skupiny jako celek a někteří členové ani využívání měny z různých, často ideologických, důvodů ani nepřijali.

Tento stav by se dal označit slovy jedné koordinátorky jako „vyšší LETS“ a jakýsi návrat k tradičním hodnotám lidské pospolitosti. Etický a sociální přínos LETS, označují koordinátoři shodně za hlavní a někteří dokonce za jediný praktický přínos za současných kulturně-ekonomických podmínek. Úspěšnost LETS v sociální rovině pramení z přirozené lidské potřeby být součástí nějaké skupiny, být užitečný a cítit podporu, která je současným rychlým tempem života a individualismem doby potlačována. Tato rovina LETS splývala s potřebami členů a přirozenou cestou byla členy přijata.

Méně úspěšně se povedlo rozvinout i ekonomickou rovinu LETS. Domnívám se, že v tomto směru nenašla myšlenka LETS mezi lidmi dobré podhoubí ke svému růstu a byla udržována víceméně uměle, aktivitou a snahou několika jedinců. Když tato aktivita ustala, zastavilo se i obchodování.

Ze zahraničních zkušeností je dokázán vzájemný vztah stavu ekonomiky a stability lokálních ekonomik. Pokud se ekonomice daří, stoupá zaměstnanost a lidé přestávají potřebovat místní měnu. Svůj čas věnují raději budování pozic a vztahů v klasickém tržním systému a na aktivní účast v LETS jim potom už nezbyvá volný čas ani energie. K naplnění svých potřeb raději volí cestu klasického trhu a měny, která je snadněji dostupná a její získávání vyžaduje méně osobní invence než je tomu u lokální měny.

Dobrým příkladem této závislosti je Lunária LETS v Jindřichovicích pod Smrkem, k jehož rozpadu došlo poté, co několik členů, dříve ekonomicky závislých na ekovesničce i systému, využilo nabídky zaměstnání v rozvíjející se obci. Původní LETS přestali potřebovat, měli méně volného času a začalo pro ně být jednodušší platit za zboží a služby běžnou měnou.

Naše společnost je právě ve fázi, kdy ekonomika roste a navíc náš sociální systém je stále poměrně štedrý. Běžná měna je dostupná a konkurenceschopnost těch lokálních je v očích lidí malá. Ač mnoho z nich považuje myšlenku LETS za zajímavou a rádi by se

jí účastnili, v konečném důsledku nemají volný čas, který by mohli obchodování věnovat.

Kromě toho mnoho lidí nepochopilo, jak síť vzájemné pomoci využívat a že je třeba přemýšlet nad tím, jaké možnosti jsou, aby byla síť větší a nad tím, jak mohou být pro systém užiteční. V nabídce a poptávce převládala pasivita a čekání, co komu systém může nabídnout. Chyběla kreativita a vůle aktivně si vytvořit v systému svoje místo, které bude přinášet užitek jedinci i ostatním. Nízká rozmanitost nabídky i poptávky, způsobila, že i ti členové, kteří byli v obchodování aktivní, měli nakonec problém svoje peníze utratit, což u mnohých vedlo k demotivaci.

Navzdory uvedeným problémům se domnívám, že LETS budoucnost mají a to i ve Střední Evropě. Byly vyzkoušeny v několika případech a každý z nich přinesl nové poznatky, které umožňují vyvarovat se dřívějších chyb, přizpůsobit své nastavení daným podmínkám a na základě nabytých zkušeností podpořit systémy tam, kde mají slabá místa.

Zřejmě ještě nenastala správná doba pro jejich velké rozšíření, ale jako nejživotascopnější v současných podmínkách vidím dvě varianty systémů.

První variantou je využití LETS ve společenstvech ekovesniček a permakulturních komunit, kde nedostatek běžné měny a etická motivace podporuje LETS jako nástroj pro lokální soběstačnost. To, že to funguje, se ukázalo v Zaježové i v Jindřichovicích pod Smrkem.

Druhou variantou je dobře organizovaný LETS založený na silném zázemí a kvalitním koordinátorovi nebo skupině koordinátorů, kteří se mu budou plně věnovat, budou za to placeni, nejlépe z nějakého grantu. Hlavní podmínkou takového systému by byla neustálá osvěta a starost o příliv nových lidí a zároveň takové nastavení systému, které by lidem co nejvíce usnadňovalo možnost obchodu. Samozřejmostí by měly být společné akce, a to nejen týkající se členů LETS, ale i veřejné, jako například různé jarmarky, plesy a burzy.

Pokud by se LETS orientoval směrem k udržitelnému rozvoji, agroturistice a biofarmaření, jako se to částečně povedlo v Letokruhu, bylo by to možné považovat za strategii rozvoje venkova a žádat o granty z této oblasti.

Zajímavé bude sledovat, jak se povede již zmíněnému nově vznikajícímu systému na severu Čech, který vzniká v oblastech s vysokou nezaměstnaností a má dobré předpoklady, že by mohl fungovat.

Smyslem této práce bylo ukázat, že v současném světě existují i jiné varianty ekonomiky než je ta vládoucí globální. Ekonomiky, která počítá s člověkem, je založena na jeho potřebách, kreativitě a schopnosti tvořit společenství. Po celém světě rozšířené lokální systémy výměnného obchodu se zachytily drápkem i ve Střední Evropě a ač tady nezpůsobily závrtnou ekonomickou revoluci, dokázaly pár desítek lidí pošoupnout rozpačitými krůčky novou cestou ekonomiky, která je součástí trvale udržitelného rozvoje.

I kdyby byl jejich přínos jen takový, že se vytvořilo několik společenství či přátelství, tak je to dobré, ale i ekonomické výsledky a množství lokální měny, která některými systémy protekla, bylo pozitivní. Myslím, že čas pro LETS ještě přijde a je dobře, že je díky těmto několika českým a slovenským průkopnickým systémům máme vyzkoušené

6. Bibliografie

Begg, D.; Fisher, S.; Dornbusch, R. (1979) *Economics*, Maidenhead.

Cahn, E. (2000) *No More Throw-away People: The Co-production Imperative*, Washington, DC.

Cohen-Mitchell, T. (2000) „*Community currencies at crossroads: new ways forward*“, in: *New village Journal* 2, dostupné na:
www.ratical.org/many.worlds/cc/cc@Xroads.html

Colomn, E. (2005) „*Community currency in the United States: the social environments in which it emerges and survives*“, in: *Environment and Planning A* Vol. 37

Douthwaite, R. (1996) *Short Circuit*, dostupné na:
www.feasta.org/shortcircuit/index.html?sc4/c4.html

Douthwaite, R. (1999) *Ekológia peňazí*, Dolný Kubín.

Glover, P. (2000) *A history of Ithaca HOURS*, dostupné na:
www.ithacahours.com/archive/0001.html

Henderson, H. (2006) *The Politics of Money*, dostupné na:
www.smallisbetiful.org/publication/henderson_06.html

Jakubec, I. (2001) *Předpoklady a principy fungování LETS*, Bratislava.

Keller, J. (1997) *Sociologie a ekologie*, Praha.

Lietaer, B. (2003) *Budoucnost peněz*, Košice.

Mauss, M. (1999) *Esej o daru, podobě a důvodech směny v archaických společnostech*, Praha.

Meeker-Lowry, S. (1996) „*Community money: the potential of local currency*“, in: sborník *The Case Against the Global Economy*(pp 446-459), San Francisko.

Meyer, B. (2001) „*Democratic Money: The Case for a Decentralization Monetary System*“ dostupné na:
www.localcurrency.org/local_currencies/articles.html

Naess, A. (1996) *Ekologie, Pospolitost a životní styl*, Tulčák.

Nekvasil, M. (2000) „*Pojednání o možnosti změny hodnotového paradigmatu západní kultury na přelomu tisíciletí tváří v tvář globálním ekologickým problémům*“, in: Sborník z konference Hledání odpovědi na výzvy současného světa, Praha.

North, P. (1999) „*Explorations in Heterotopia: LETS and the micropolitics of money and livelihood*“, in: Environment and Planning D Vol. 17

North, P. (2005) „*Scaling Alternative Economic Practices? Some Lessons from Alternative Currencies*“, in: sborník Royal Geographical Society (pp 222-233), Liverpool.

Novák, A. (2006) *Zelení proti zeleným: Radikální ekologie-komparativní analýza sociální ekologie a ekologie hlubinné*, Diplomová práce FHS UK, Praha

Oates, J. (1979) *Babylon*, London.

Poláčková, Z. (2003) *Sprievodca po ceste za časovou bankou*, Žilina

Revenda, Z. a kol. (2000) *Peněžní ekonomie a bankovníctví*, Praha.

Rynda, I. (2000) „*Trvale udržitelný rozvoj a vzdělávání*“, in: Sborník z konference Hledání odpovědi na výzvy současného světa, Praha.

Schumacher, E. F. (2000) *Malé je milé aneb ekonomie, která by počítala i s člověkem*, Praha.

Solomon, L. D. (1996) *Rethinking Our Centralized Monetary System: The Case for a System of Local Currencies* (Chapter 7)dostupné na: www.localcurrency.org/local_currencies.html

Strauss, A.; Corbinová, J. (1999) *Základy kvalitativního výzkumu*, Brno.

Swann, R.; Witt, S. (1995) „*Local Currencies: Catalyst for Sustainable Regional Economies*“, dostupné na: www.localcurrency.org/publications/essay_currency.html

Witt, S.; Lindstrom, Ch. (2004) „*Local Currencies in the Twenty-First Century: Understanding Money, Building Local Economies, Renewing Community*“, dostupné na: www.localcurrency.org/local_currencies/2004_conference_report.html

7. Anotace

Práce se zabývá fenoménem lokálních systémů výměnného obchodu (LETS– zkratka z anglického Local Exchange Trading Systems) v České republice. Základem pro práci je kvalitativní výzkum provedený mezi koordinátory jednotlivých systémů. Data, získaná kvalitativním výzkumem na základě rozhovorů, jsou interpretována metodou zakotvené teorie. Ústředním motivem této teorie je potřeba LETS a jejich přínos pro zkoumané komunity.

Systémy, které vznikly, jednoznačně prokázaly pozitivní vliv LETS jako nástroje, který pomáhá tvořit sociální vazby, upevňovat existující vztahy a budovat společenství. Méně úspěšně se povedlo rozvinout i ekonomickou rovinu LETS. V tomto směru nejsou současné socio-ekonomické podmínky ve společnosti ideální pro větší rozvoj lokálních měn.

Ještě zřejmě nenastal čas pro jejich větší rozšíření, ale LETS u nás budoucnost mají. Byly vyzkoušeny v několika případech a každý z nich přinesl nové poznatky, které v budoucnu umožní vyvarovat se dřívějších chyb, přizpůsobit své nastavení daným podmínkám a na základě nabytých zkušeností podpořit systémy tam, kde mají slabá místa.

Summary

This thesis presents phenomenon of Local Exchange Trading Systems (LETS) in Czech republic. This thesis uses results of qualitative research made among administrators of individual systems. Data obtained from interviews are interpreted using methods of grounded theory. Central theme of this theory is the need of LETS and its contributions for studied communities.

Studied systems unambiguously showed positive impact of LETS on creating of social relations and community building. Insufficiently there is developed economic level of LETS. In this course it seems, there are nowadays not ideal socio- economical conditions in the society for radically enlarging of LETS. It seems, there is not right time for LETS, but in the future it could be useful instrument of local development. It was tested in several Czech and Slovak cases and each of them produced new piece of knowledge, that can be used in future. It can help to avoid of former faults and adapt to new conditions.